

VAN WEGE DEN KONING.

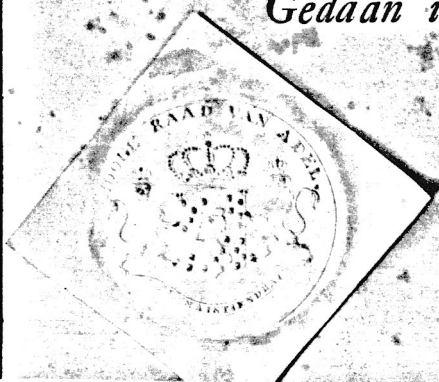
DE HOOGHE RAAD VAN ADEL, gebruik makende van de magt aan
denzelve verleend, bij besluit van den 20sten Februarij 1816, bevestigt bij
dezen de Gemeente *Virschoot* (provincie Noord-Brabant)
ingevolge het, door haar gedaan verzoek, in het bezit van het navolgende Wapen:

*Sijnde een Schild gevierendek
goud, beladen met een zwarte
leeuw en derde mede van goud, beladen*

*waar van het eerste en derde van
klimmende Leeuw, en het
met een roode klimmende Leeuw.*

Gedaan in 'SGRAVENHAGE den 20: *July* 1819.

J. G. van Leyden van Hemmerik
Prés

TER ORDONNANTIE VAN DEN HOOGEN RAAD,

C. Chais Secretaris.

OISTERWIJK

1817

Classificatienr. ....

VAN WEGE DEN KONING.

DE HOOGHE RAAD VAN ADEL, gebruik makende van de magt aan
denzelve verleend, bij besluit van de 20sten Februarij 1816,
bevestigt bij dezen de Gemeente van Oisterwijk. - - - - -
ingevolge het, door haar gedaan verzoek, in het bezit van het
navolgende Wapen:

Zijnde van Lazúr, beladen met drie Búrgten van goúld. - - - - -

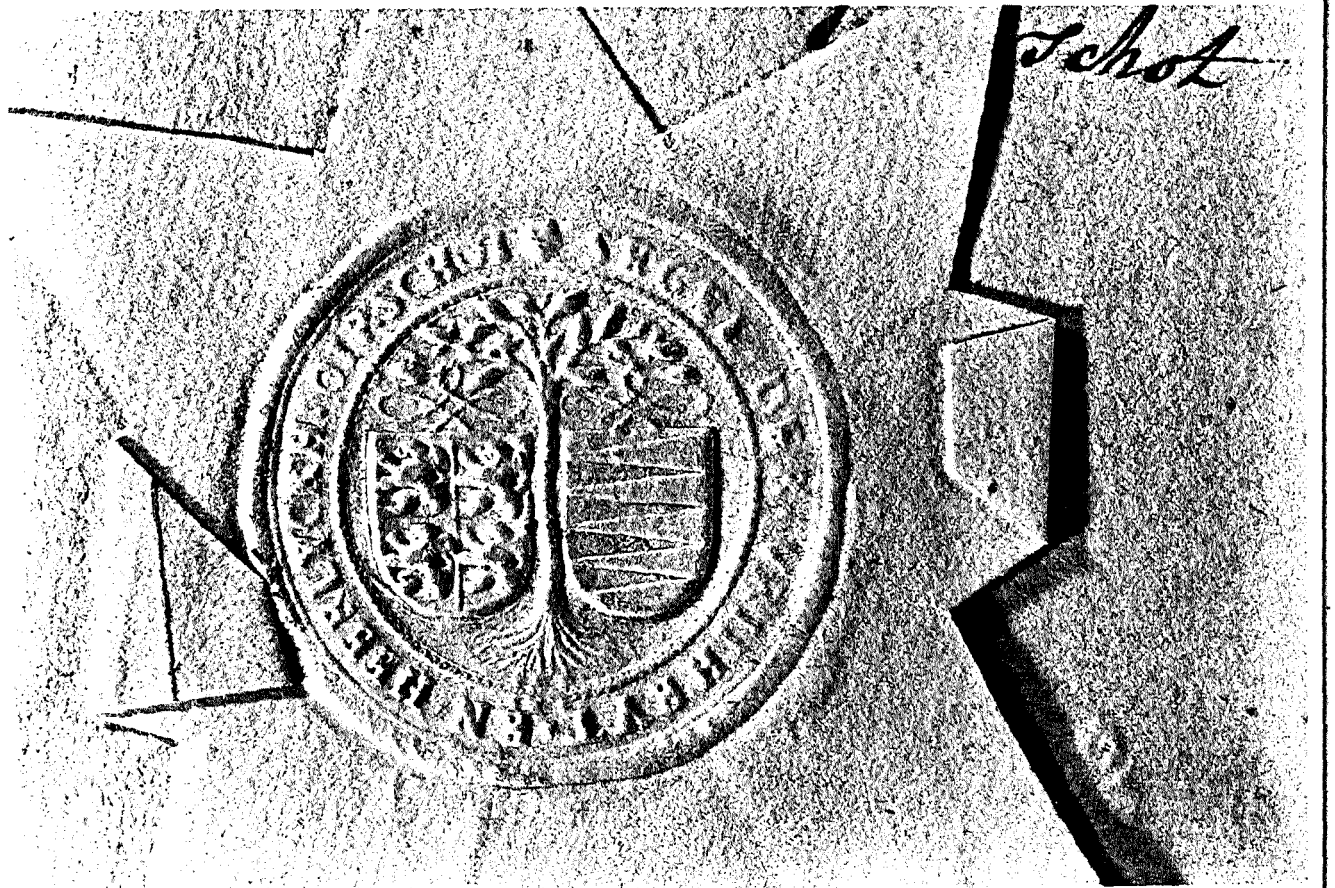
Gedaan in 's-Gravenhage den 16, Julij 1817

TER ORDONNANTIE VAN DEN HOOGEN RAAD,

w.g. De Wacker van Zon , Secretaris.

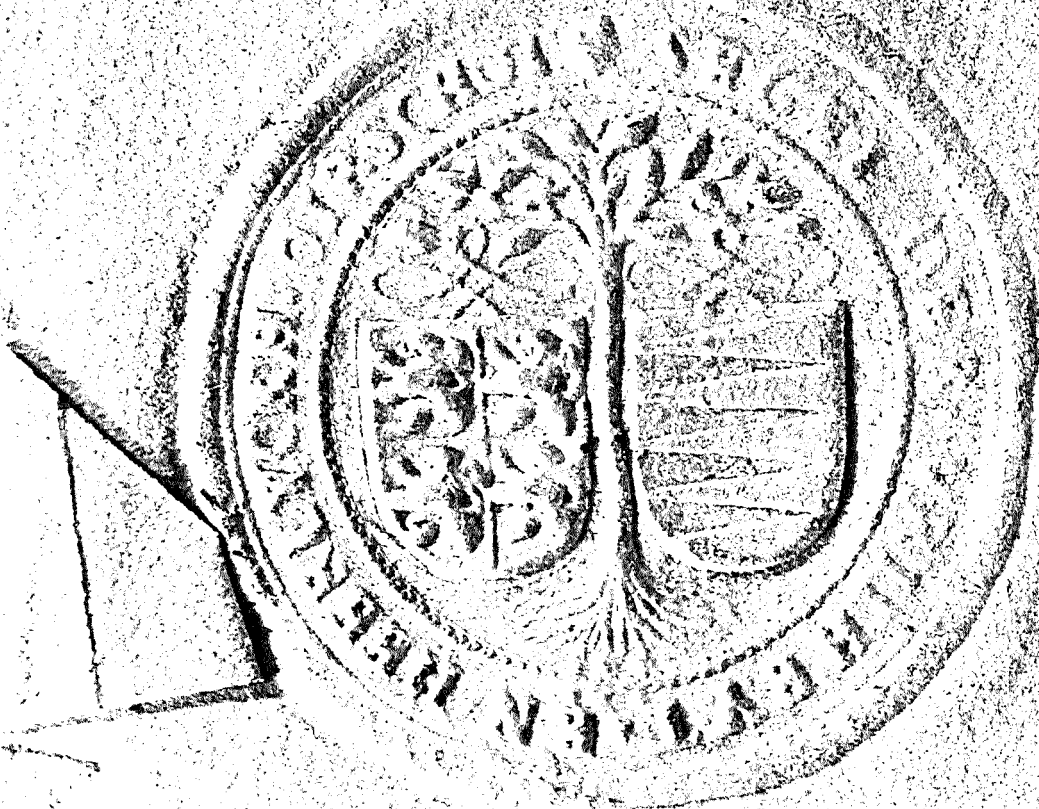

12

Sch

Schepenbank

Op 1 januari 1309 (n.st.) is sprake van een schepenbrief van Boxtel en Oirschot (RAO 134 IV 97v). Van een maat van Oirschot is sprake in 1340 (HGDB 236) en met zekerheid is de oudste schepenbrief van alleen Oirschot bewaard gebleven in een exemplaar van 19 mei 1343 (KO 167 A 3,a). Een vreemde eend in de bijt is een oorkonde van 26 augustus 1337 waarin een puur Oirschotse aangelegenheid wordt geoorkund door schepenen van 's-Hertogenbosch (zie gemene gronden). In 1430 ging de schepenbank te hoofde bij het Leenhof van Kempenland (Byl, 287) en dan is de bank gemeenschappelijk van de hertog en de heer van Petershem (t. a.p.). In feite stond Oirschot dus niet te hoofde te 's-Hertogenbosch maar had men rechtstreeks beroep op de Raad van Brabant (1550-1621, Camp. 10,56). De oudste costuimen dateren van 3 februari 1283 (zie hiervoor). Op 10 januari 1607 worden de costuimen, gewoonten en landrechten van de vrijheid Oirschot op schrift gesteld. Deze zijn dan dezelfde als die van 1570 (1717, p. 239-269).

Schepenbankszegels

De hiervoor genoemde akte van 1343 maakt melding van "ons ghemeyns seghels ons scependoms van Oerscot" (KO 167 A 3,a). Dit zegel is echter afgefallen. Het thans oudst bekende exemplaar dateert van 1351 (AA Postel ch. Oirschot 3) en vertoont binnen de legenda: + SIGILLVM:SCABINORVM:DE:OERSCOT een eiketak of boom rechts vergezeld van het gevierendeelde hertogelijk Brabantse schild en links van het familiewapen Van Leefdael met twee vijfbladen en in het vrijkwartier een adelaar. Dit zegel blijft in gebruik tot 1672, als de halve heerlijkheid wordt verkocht. De nieuwe eigenaar, Maarten Christiaan Sweerts de Landas, laat dan een nieuw zegel snijden met binnen de legenda: SEGEL DER VRIJHEYT EN HEERLYCKH. OIRSCHOT een eikeboom met daaraan hangend rechts het gevierendeelde hertogelijk Brabantse wapen en links het familiewapen Sweerts de Landas. Dit zegel bleef in gebruik tot 1798, toen de heerlijke rechten werden afgeschaft.

Gemeentewapen

Op 15 maart 1815 reageert de burgemeester van Oirschot op de advertentie van de gouverneur van 17 januari 1815. Hij zendt hem een rode lakafdruk van het oude wapen van de vrij- en heerlijkheid van Oirschot en een afdruk van het naderhand "geordonneerde wapen" voor de gemeente Oirschot. Het wapenschild in beide is gelijk, het onderscheid is alleen gelegen in het randschrift. Van de oorsprong en betekenis van het wapen weet de burgemeester alleen te vertellen dat het schild met "de 5 vlammen" het wapen is van de heer van Oirschot, Sweerts de Landas, en hij vermoedt dat het andere (met de 4 leeuwen) het wapen van Oirschot zal zijn, doch beide wapens kunnen - omdat Oirschot een halve heerlijkheid was, ook gezamenlijk het wapen van Oirschot hebben uitgemaakt. Hij verzoekt dan ook BEVESTIGING van het genoemde wapen van Oirschot. De Hoge Raad van Adel - die geen familiewapens wenste op te nemen - vroeg de burgemeester om nadere uitleg (20 augustus 1818). Deze antwoordde op 25 augustus 1818 dat het door de Raad veronderstelde wapen géén familiewapen is, maar wezenlijk het wapen dat vanoudsher door de gemeente is gevoerd (HRvA). Met beide afdrukken bedoelt de burgemeester (1) het laatst genoemde schepenbankszegel en (2) een stempel dat daarnaar is vervaardigd met het randschrift GEMEENTE VAN OIRSCHOT, dat waarschijnlijk in 1814 (na het verdwijnen van de Franse adelaar) is vervaardigd en dat in 1815 in gebruik was (zie afb.). Beide afdrukken vertonen de eikeboom met daaraan hangend de genoemde wapens van Brabant en Sweerts de Lan-

das. De Hoge Raad van Adel zal het antwoord van de burgemeester uit 1818 niet bevredigend hebben gevonden en het toch als een familiewapen hebben gezien. Door dit familiewapen af te wijzen liepen zij echter wel vooruit op het K.B. van 22 december 1821 (n° 29) dat verbood dat een gemeente het wapen van een geslacht van haar voormalige heren als wapen zou aannemen (ingetrokken bij K.B. van 23 mei 1899 n° 55). De Hoge Raad van Adel BEVESTIGDE de gemeente Oirschot op 28 juli 1819 in het bezit van het navolgende wapen: zijnde een schild gevierendeeld waarvan het eerste en vierde van goud beladen met een zwarte klimmende leeuw en het tweede en derde mede van goud, beladen met een roode klimmende leeuw. Over de delingslijnen werd bovendien een zwart streepkruis getrokken. (Diploma).

Waarom de Hoge Raad - en niet de burgemeester (vgl. NL 1976, k. 282-283) - aan Oirschot het wapen met de Henegouwse kleuren verleende is niet duidelijk; de burgemeester had er in ieder geval niet om verzocht. Deze kende het wapen niet eens. Ook het nieuw gebruiken van het wapen Sweerts de Landas bevreemdt omdat ook het Brabantse wapen in feite een familiewapen was !

Naar aanleiding van een werkkamp van Brabants Heem in Oirschot, waar een in leer gebrand heerlijkheidswapen van Oirschot (met het wapen Sweerts de Landas) aan de deelnemers was uitgereikt, barst in het tijdschrift Brabants Heem in 1966 een discussie over Oirschots wapen uit (1966,74-84, 103-110; 1967,19-22 en 40). Becx opent met een felle aanval op de familie Sweerts de Landas, die hij als een vertegenwoordiger van de protestantse in Staatse dienst zijnde families ziet als een pijnlijk herinneringsteken uit een periode van diepe vernedering en stelt in feite voor een nieuw gemeentewapen te voorzien van het familiewapen van - het o zo katholieke geslacht - Van Merode (in goud vier rode palen en een uitgeschulpte blauwe zoom). Hoe zijn felle aanval en zijn argumenten als "historisch" kunnen worden gezien, zoals hij zelf meedeelt, is mij een raadsel. Van Ettö bepleit het opnemen van de rode Leefdaelse mispelbloem, die al in de gemeentevlag is opgenomen, terwijl Van Ham de argumenten van Becx relativeert en de boom in het wapen wenst geplaatst te zien.

Waarschijnlijk naar aanleiding van deze discussie stelt de streekarchivaris van Noord-Kempenland een rapport samen over "Enige facetten uit Oirschots verleden", dat zo wemelt van de fouten dat hieruit niets kan worden aangehaald. Op 13 augustus 1969 polst de gemeente de Hoge Raad van Adel met twee voorstellen: 1. het wapen met de vier leeuwen in de oorspronkelijk Brabantse kleuren en voorzien van een gemeentekroon en 2. hetzelfde wapen, hier echter voorzien van een hartschild met het wapen Van Merode. De gemeenteraad besluit het tweede voorstel aan de koningin kenbaar te maken en om een nieuw gemeentewapen te verzoeken (27 januari 1970). Bij K.B. van 26 februari 1970 (n° 22) VERLEENT de koningin het volgende wapen: gevierendeeld: I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; hartschild: in goud vier palen van keel en een uitgeschulpte schildzoom van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en vier paarlen (DNL 1976, k. 282-283).

No. 27

Knipseldienst
Tel. 163830

Paraaf:

Brabants Dagbl.

dd.

10 APR. 1952

Hoge Raad van Adel maakte fout in 1815

Gemeentewapen van Oirschot is onjuist

(Van een onzer verslaggevers)

OIRSCHOT, 10 april. — Het huidige wapen van de gemeente Oirschot, dat bestaat uit een goud veld met twee zwarte en twee rode leeuwen, is onjuist. Oirschot heeft het recht om het wapen van Hertog Jan de Derde te voeren, dat twee gouden leeuwen op een zwart veld en twee rode leeuwen op een zilver veld vertoont. Maar de Hoge Raad van Adel maakte in 1815 de fout om Oirschot het huidige wapen te verlenen. Dit kwam tot uiting tijdens een forumavond van de Genealogische Vereniging, afdeling Kempen en

Peelland, die in Old Dutch te Oirschot is gehouden.

Het forum bestond uit de heraldicus dr. L. v. d. Pol de Eindhovense archivaris A. Tops, Rogier archivaris van het streekarchivaat Noord-Kempenland (Best, Oirschot en Veldhoven) en de heer G. Bothof. Gespreksleider was de heer C. Gerritsen.

De heer Rogier ging tijdens deze forumavond uitvoerig in op de verschillende gemeentewapens in onze provincie. Hieruit bleek dat Oirschot niet de enige gemeente is die het „slachtoffer” van de Hoge Raad van Adel is geworden. Recente onder-

zoekingen brengen deze vergissingen steeds meer aan het licht. Verschillende wapens worden dan verbeterd. Uitvoerig discussieerden de forumleden ook over de vraag of het wenselijk is dat verschillende gemeenten hetzelfde wapen voeren. Dr. L. v. d. Pol bestreed dit standpunt. „Juist het wapen is een symbool van individualiteit”, aldus dit forumlid. Verschillende leden van de vereniging informeerden naar de mogelijkheid om bepaalde oude archiefstukken te achterhalen. Ook maatschappelijke, ambtelijke en godsdienstige bepalingen in voorgaande eeuwen werden onder de loep genomen.

GEMEENTE OIRSCHOT

VOORSTEL inzake wijziging gemeentewapen.

Raadsvergadering d.d. 27 januari 1970

agendapunt nr.: 5

Aan de raad,

In verband met het feit, dat de kleuren in het gemeentewapen van Oirschot volgens wapenkundigen uit historische en heraldische overwegingen als onjuist moeten worden gekwalificeerd, zouden wij aan Uw college willen voorstellen, een aanvraag te richten tot de Kroon tot vaststelling van een nieuw heraldisch verantwoord wapen voor onze gemeente.

Alvorens op dit onderwerp nader in te gaan, komt het ons nuttig voor, enige inleidende algemene wetenswaardigheden over wapensymboliek en wapennut naar voren te brengen. Als nuchtere 20ste-eeuwers stellen wij ons n.l. steeds de vraag, welk nut een bepaalde wetenschap heeft. Welnu, de wapenkunde heeft terdege nut. Het is juist een gelukkig verschijnsel in onze moderne tijd, dat de belangstelling voor de geschiedenis en de liefde voor de verworvenheden der oudheid groeien. Men beseft, dat men aan het voorgeslacht veel te danken heeft en dat de beoefening van de geschiedenis voor ons moderneren van betekenis is. Er is enorme belangstelling voor de oude archieven. Overal verrijzen musea en oudheidkamers. Met de kennis van het verleden, de kennis van de historische evolutie groeit het begrip voor onze eigen tijd. Voor mensen, die zich met een dergelijke materie nooit hebben beziggehouden, is het moeilijk dit verband duidelijk te zien. Wij mogen echter vertrouwen op het advies van onze archivaris, die zich heeft laten voorlichten door Dr.L.Pirenne, rijksarchivaris in Noord-Brabant, en Mr.Schutte, secretaris van de Hoge Raad van Adel in Den Haag.

De Zuidafrikaanse wet geeft een zeer duidelijke omschrijving van het woord "wapen": een symbolische voorstelling van blijvende aard, die geheel volgens de beginselen der heraldiek is uitgevoerd en toegekend aan een individu, een vereniging of een gemeenschap (dorp, stad, provincie, land, natie of groep van naties), om als traditioneel onderscheidingsteken van dit individu of die gemeenschap te dienen. Dit onderscheidingsteken bestaat dan gewoonlijk uit een gekleurd, al dan niet in vakken verdeeld en vaak ook met één of meer figuren bekleed schild.

Het ligt voor de hand, dat deze traditionele onderscheidingstekens of wapenfiguren een symbolische betekenis hebben. Oude zinnebeelden, erfstukken door de eeuwen heen bewaard gebleven, leven door de heraldiek in ons midden voort. Het religieuze bewustzijn van de mens vond in zinnebeelden alles uitgedrukt, wat het als goddelijke orde in de wereld erkende. Daarnaast vond de mens ook heel de organische orde, waarin het eigen leven verliep, in de symboliek. Hierdoor wordt duidelijk, dat het historische wapenembleem één der oudste geestelijke monumenten is, waarvan de diepzinnige symboliek ook ons moderneren nog veel kan zeggen.

Aangaande de vraag, waarom het huidige gemeentewapen vervangen dient te worden, zij het volgende medegedeeld. De beschrijving van het thans gevoerde wapen, verleend bij K.B. van 28-7-1819, luidt als volgt: "Gevierendeeld, het 1e en 4e van goud, beladen met een klimmende leeuw van sabel, het 2e en 3e mede van goud, beladen met een klimmende leeuw van keel.". Zo U bekend zal zijn, is het 4-leeuwenembleem afkomstig van hertog Jan III, die Oirschot tot Vrijheid verhief. De beschrijving van het oorspronkelijke vier-leeuwenwapen luidde echter: "Gevierendeeld: I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud." De kleuren van het tegenwoordige wapen zijn dus heraldisch onjuist.

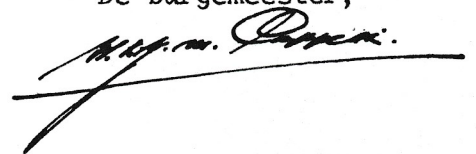
Inmiddels is door de gemeentearchivaris in onze opdracht met diverse instanties aangaande deze wapenkwestie nader overleg gepleegd. Uit de diverse besprekingen resulteerde een o.i. zeer geslaagd wapenontwerp, getekend door een heraldisch vakkundig tekenaar. De Hoge Raad van Adel heeft omtrent dit ontwerp zijn goedkeurend advies uitgebracht. De beschrijving van het nieuwe wapen luidt als volgt: "Gevierendeeld; I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; hartschild: in goud vier palen van keel en een uitgeschulpte schildzoom van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen." Er wordt hier dus vastgehouden aan het vier-leeuwenembleem en wel in de oorspronkelijke juiste kleuren. Het hartschild is een geheel nieuw element, waardoor het voor Oirschot belangrijkste Heerlijke geslacht in het wapen wordt vertegenwoordigd. Door deze combinatie van het hertogelijke wapen met dit hartschild wordt tevens de Halve Heerlijkheid gesymboliseerd (de helft behoorde aan de hertogen en de andere helft aan de heren van Oirschot).

Wij mogen U thans voorstellen Uw officiële goedkeuring aan dit wapenontwerp te willen geven en de Kroon om een desbetreffende vaststelling te verzoeken.

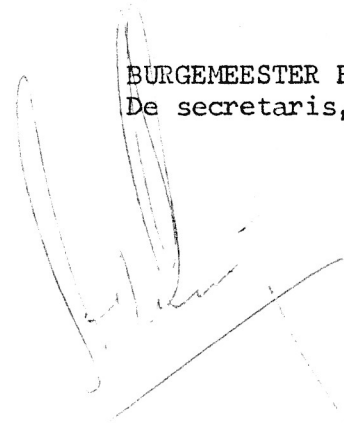
De op deze materie betrekking hebbende stukken liggen voor U ter inzage.

Oirschot, 9 december 1969

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN OIRSCHOT,
De secretaris, De burgemeester,

Kl/Le
coll:

GEMEENTE OIRSCHOT

POSTREKENING Nr. 1069032
TELEFOON Nr. 1424 (04997)

HOGE RAAD VAN ADEL

ingek. 18 AUG. 1969

nr. 69 1260-32

Uw kenmerk:

Uw brief van:

Ons kenmerk:

Kl/1612

Bijlagen:

4

werp: wijziging gemeentewapen

OIRSCHOT,

13 AUG. 1969

Zo U bekend is, zijn de kleuren van het huidige wapen der gemeente Oirschot onjuist (zie bijlage 1).

De gekombineerde blazoenen van Brabant en Limburg zijn een erfenis van hertog Jan III, die Oirschot tot een Vrijheid verhief en aan deze Vrijheid het recht gaf, zijn wapen in haar "gemeen zegel" te voeren (zie bijlage 2: enige facetten uit Oirschots verleden). De oorspronkelijke en juiste beschrijving van dit wapen luidde echter als volgt: "gevierendeeld: het 1e en 4e van sabel, beladen met een klimmende leeuw van goud, getongd en genageld van keel; het 2e en 3e van zilver, beladen met een klimmende dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud."

De kleuren van het tegenwoordige wapen zijn dus geheel fout (verleend 28 juli 1819).

Alvorens de gemeenteraad aan enig voorstel zijn goedkeuring hecht, zouden wij gaarne de hierna volgende twee wapenvoorstellen ter voorafgaande beoordeling aan U willen voorleggen.

I. "Gevierendeeld: het 1e en 4e van sabel, beladen met een klimmende leeuw van goud, getongd en genageld van keel; het 2e en 3e van zilver, beladen met een klimmende dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; het schild gedekt met een gouden kroon van 3 bladen en 2 paarlen" (zie bijlage 3). Het enige punt, dat tegen dit voorstel aangevoerd zou kunnen worden, is het feit, dat ook de gemeenten Aarle-Rixtel en Waalwijk dezelfde leeuwen (met gelijke kleuren) in hun wapen voeren. O.i. kunnen er echter wel onderscheidende criteria worden aangewezen. Het wapen van Aarle-Rixtel wordt ter rechterzijde geflankeerd door de Maagd Maria en het wapen van Waalwijk is hangende aan een lint in een eikeboom, terwijl het hierboven beschreven wapen van Oirschot gedekt is met een gouden kroon.

II. "Gevierendeeld: het 1e en 4e van sabel, beladen met een klimmende leeuw van goud, getongd en genageld van keel; het 2e en 3e van zilver, beladen met een klimmende dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; over alles heen een hartschild van goud, beladen met 4 palen van keel en omzoomd door een gekartelde rand van azuur; het schild gedekt met een gouden kroon van 3 bladen en 2 paarlen" (zie bijlage 4). Het hartschild in dit tweede wapenvoorstel bevat het wapen van het geslacht de Merode, dat van 1410 tot 1672 te Oirschot regeerde en de voor Oirschot belangrijkste Halfheren leverde.

GEMEENTE OIRSCHOT

POSTREKENING Nr. 1069032
TELEFOON Nr. 1424 (04997)

*

*

*

*

Uw kenmerk :

Uw brief van :

Ons kenmerk :

Bijlagen :

Overwerp :

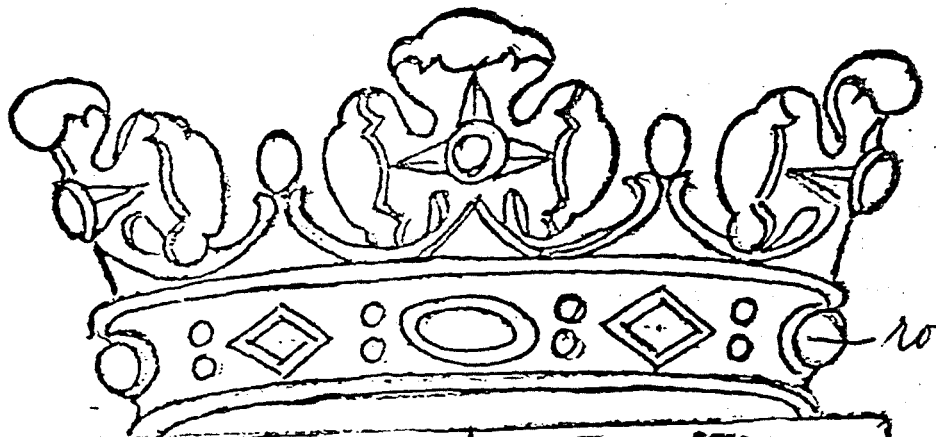
OIRSCHOT,

Dit IIe voorstel heeft de voorkeur van het gemeentebestuur.

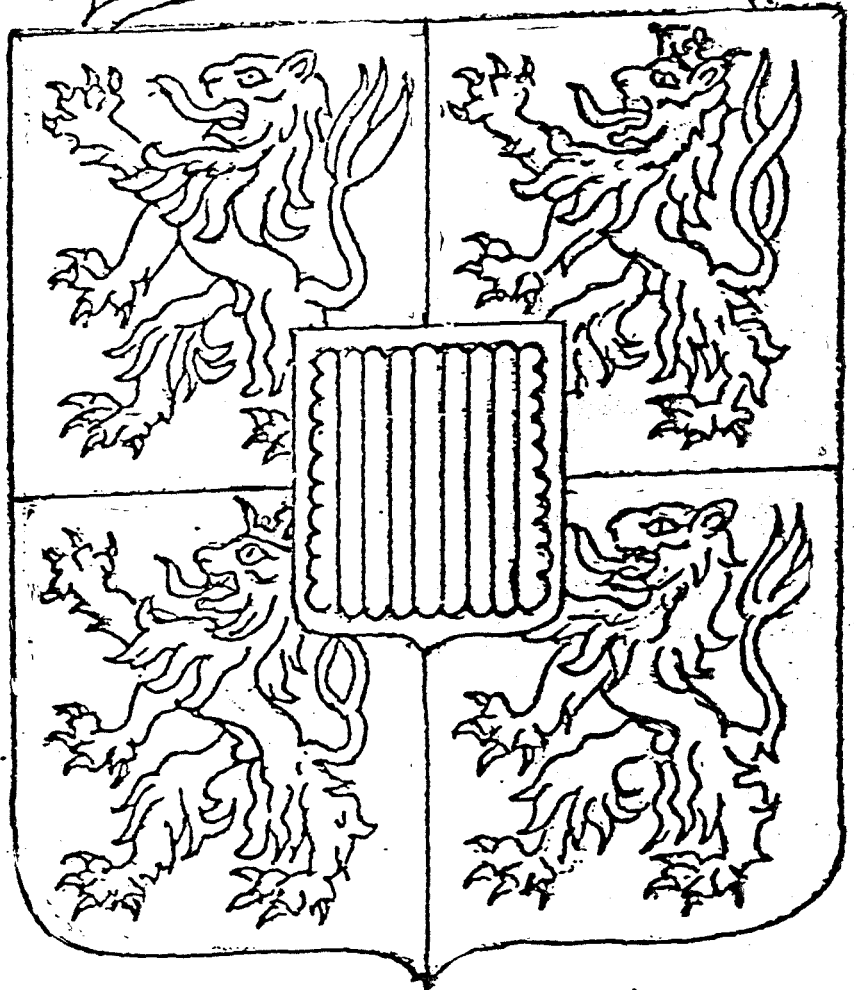
Gaarne vernemen wij spoedig Uw oordeel over deze ontwerpen, waarvan wij U hierbij 2 tekeningen in kleuren doen toekomen. Wij zien met grote belangstelling Uw bevindingen tegemoet

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN OIRSCHOT,
De Secretaris, De Burgemeester,

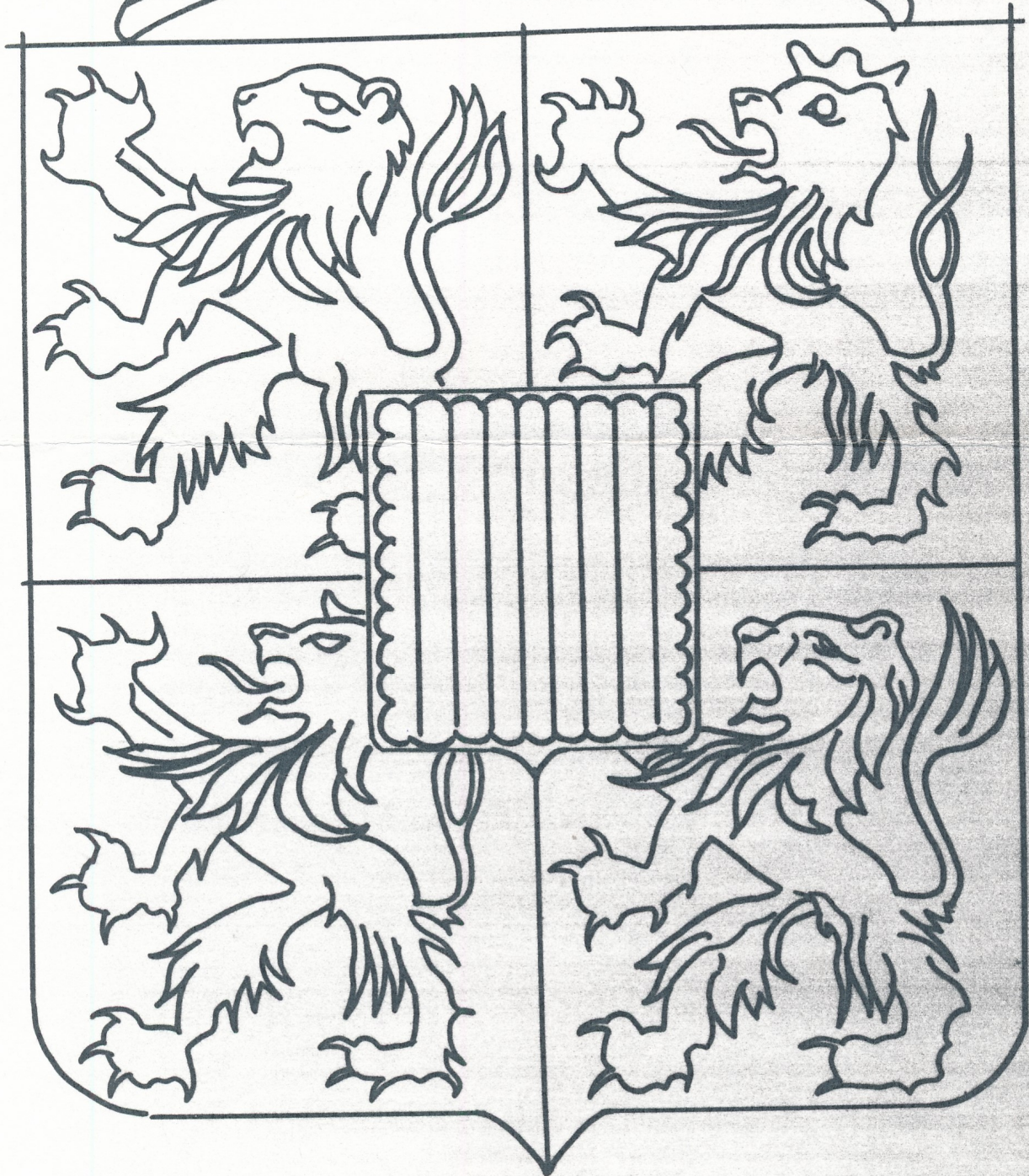
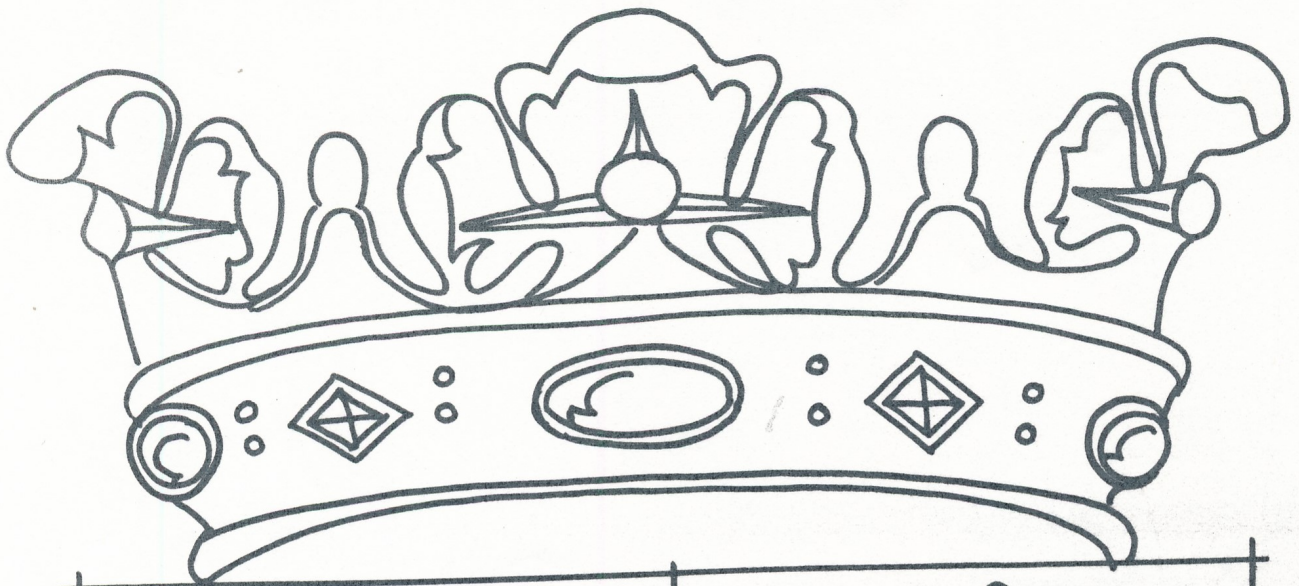

rood

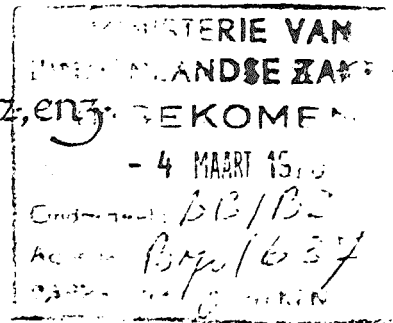

Wij **J**uliana, bij de gratie Gods,
Koningin der Nederlanden,
Prinses van Oranje-Nassau, enz, enz, enz.

FEBRUARI 1970
no. 22.

Op de voordracht van Onze Minister van Binnenlandse Zaken van 23 februari 1970, nr. B70/462, Directie Binnenlands Bestuur, Afdeling Bestuurszaken;

Gezien het verzoek van Burgemeester en Wethouders van Oirschot d.d. 5 februari 1970, nr. 329 tot wijziging van het wapen van die gemeente;

G e l e t o p het besluit van de Soevereine Vorst van 24 december 1814, nr. 32 en het Koninklijk besluit van 23 april 1919, Stb. nr. 181;

De Hoge Raad van Adel gehoord;

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

- a. het besluit van de Hoge Raad van Adel van 28 juli 1819, waarbij de gemeente Oirschot werd bevestigd in het gebruik van het tevoren gevoerde wapen, in te trekken;
- b. aan de gemeente Oirschot een wapen te verlenen, waarvan de beschrijving luidt als volgt:

"Gevierendeeld; I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; hartschild: in goud vier palen van keel en een uitgeschulpte schildzoom van azuur.

Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen."

Onze Minister van Binnenlandse Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit.

Soestdijk, 26 februari 1970

(get.) J U L I A N A

DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN,
(get.) H.K.J. BEERNINK

Overeenkomstig het oorspronkelijke,
HET HOOFD POST- EN ARCHIEFZAKEN VAN HET
MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN,

DE HOGE RAAD VAN ADEL,

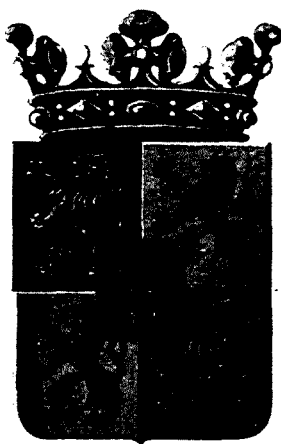
Gelet op het Koninklijk besluit van 26 februari 1970, nr 22 ,

VERKLAART,

dat daarbij aan de gemeente Oirschot verleend is het onderstaande wapen ,

waarvan de beschrijving luidt als volgt:

*Gevierendeel: I en IV in sable een leeuw van goud, getongd en genageld van keel ;
II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel gekroond en genageld van goud;*

*hartschild: in goud vier palen van keel en een uitgeschulpte schildzoom van azuur.
Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen .*

Gedaan te 's-Gravenhage. 31 maart 1970.

DE HOGE RAAD VAN ADEL,

V. van Valkenburg
/ Voorzitter

Schuster
Secretaris

Volgens oude aantekeningen was hij gehuwd met Anna van Brederode (dochter van Reinoud IV van Brederode en Margaretha⁸⁾ van Doerne), die later met Johan van Hornes, baron van Boxtel, in het huwelijk trad. Voor het bestaan van dat eerste huwelijk vond ik zelfs geen schijn van bewijs. Waarschijnlijk moet deze vergissing worden toegeschreven aan het feit, dat men haar heeft verward met haar zuster Adriana, die abusievelijk ook wel eens Anna wordt genoemd, en die, zoals uit het vervolg zal blijken, inderdaad vrouwe van Oirschot en Hilvarenbeek is geweest. Ook acht ik het zeer wel mogelijk dat Anna van Brederode een tijdlang bij haar zuster en zwager op het huis Den Bergh te Oirschot heeft ingewoond en dat de „pdissequa domicelle de Brederode”, die daags na Maria-Hemelvaart 1590 te Oirschot overleed⁹⁾, Anna's kamenier is geweest.

p. 36. Obierunt Noviomagi

19 Augusti (15)87

Joffrou Margaretha van Meroden
vrouwe van Oijen
Joffrou Anna van Meroden

Gezien het feit, dat beide zusters op dezelfde dag zijn overleden, is men allicht geneigd te denken aan een ongeluk, besmettelijke ziekte of iets dergelijks. In zijn „Geschichte der Familie Merode” (Prag 1877), p. 157, maakt E. Richardson gewag van het huwelijk van Margaretha met Gerhard van Gent tot Oyen, doch voegt eraan toe: „was ich mir jedoch zu bezweifeln erlaube”. Intussen vond ik haar ook elders als vrouwe van Oijen vermeld¹⁰⁾.

p. 73. In vigilia sancti Joannis Bapt. (in margine staat: que est 23 Junij) anno 1591 obiit in tertia mane die dominica.

Generosus dominus dominus Henricus de Meroden dominus temporalis in Oirschot et Beeck etc. Cuius anima pace fruatur eterna, et sepultus est 26 Junij Mercurij post prandium. (in margine staat: Hydropicus).

8) Niet Maria. 9) S. Oirschot 1, p. 69.

10) Coll. Cuypers van Velthoven O 157 (Oirschot).

Hij was gehuwd met Adriana van Brederode (dochter van Reinoud IV van Brederode en Margaretha van Doerne), die 18 februari 1593 hertrouwde met haar achterneef Henrick van Riviere, heer van Iseren, Smayenbergen en Schonenbergen, kapitein van een compagnie lansiers in Spaanse dienst, zoon van Erard van Riviere, heer van Heers, Horpmaal, Jesseren, Wimmertringen etc., en Johanna van Merode. Het echtpaar Van Riviere-Van Brederode bewoonde te Oisterwijk het huis Duerendaal, alwaar zij ook zijn overleden: zij 24 augustus 1619, hij 26 december 1621. Beiden zijn in de kerk van het klooster te Oisterwijk begraven.

Na de dood van Hendrick van Merode in 1591 was er kwestie ontstaan over de erfopvolging in de heerlijkheden Oirschot en Hilvarenbeek, die de overledene bij uiterste wilsbeschikking aan zijn echtgenote had vermaakt. Bij sententie van 24 december 1594 evenwel werden de aanspraken van Hendrick's jongste zuster Maria ten deze volledig erkend¹⁰⁾.

p. 79. 1596

4 Julij contraxerunt sponsalia in facie ecclesie et evestigio stabile matrimonium absque ullis proclamationibus in illud per dispensationem Reverendissimi Buscoducensis

Domicellus Florentius de Merode
Domicella Maria de Merode

Nota. Hec peracta in sacristia cum magna celebritate accensis candelis presentibus Waltero de Elmpt scholteto et Magistro Bernardo vander Ameyden post horam meridianam obstantibus militibus geusis et tumultibus horum verum sacrum officium missae erat celebratum in Monte¹¹⁾ per dominum Franciscum capellanum ibidem Uterque desponsatus accepit antea sacrum Sinaxim¹²⁾.

Florentius (Floris) van Merode, de latere markies van Deinze, was een zoon van Isebrand I van Merode en Maria van Culemborg¹³⁾. Bruidegom en bruid bestonden elkaar in een verwijderde graad van bloedverwantschap. Zij overleed in 1605, hij 1652.

11) Het huis Den Bergh. 12) De heilige communie.

13) E. Richardson, a.w., p. 239.

p. 41. Het sielboeck verniut
A° 1597

Heer Richalt van Merode heere van Oirschot ende
Bee et Jouffrouwe Geertruyt de Crom vrouwe
Heer Richals van Merode
Heer Richalt Heer Hanrick van Meroden
Joncker Maximiliaen Joncker Jan van Meroden¹⁴⁾
Joffrou Margaretha van Merode vrouwe van Oijen
Joffrou Anna van Meroden.

Vlijmen.

J. P. H. Goossens.

---

14) Beiden overleden vóór 4 januari 1586. Coll. Cuypers van Velthoven.
O 157 (Oirschot).

BRABANTSE HAMELS

Een fragment van een genealogie

door

J. L. HAMEL

(Vervolg van pag. 27)

II. *Cornelia Hamel*, die geboren werd in 1716, huwt in juni 1746 (Geref.) te Breda met Stephanus Vertolen (Vertholen)⁴³⁾. Reeds in 1740 komen wij hem tegen als getuige bij het testament van Johannes van Loon⁴⁴⁾. Daarna pas weer in 1768, als zijn wanbetaling van pachtpenningen oorzaak is geworden, dat zijn zwager Ambrosius Hamel, gehuwd met Jacomina Behnhever, die voor hem was borg gebleven, in staat van insolventie geraakt⁴⁵⁾.

Gelukkig heeft zijn vrouw Cornelia Hamel dit niet beleefd, want zij sterft 28-1-1767⁴⁶⁾.

Een paar jaar eerder, in 1762, kon Stephanus Vertholen nog borg staan voor zijn zwager Ambrosius Hamel, toen deze het huis Emaus van bloedswege vernaderde⁴⁷⁾. Of deze

---

43) D.T.B. 43 p. 322. 44) Noot 21.

45) Inv. Hingman 171. Acte van 16-5-1768 waarin de magistraat beslist op een verzoek om insolventieverklaring en aanwijzing van een curator.

46) D.T.B. 59 f. 29. 47) Noot 30.

voorn. Constantinus Hoeuft zijn broeder 30-4-1732
Verlijd Johannes Half Wassenaar wonende alhier in den Hage bij opdracht van Philip Hoeuft van Oien Collonel Commandant van het Regiment Guardes te Voet en Brigadier ten dienste dezer landen den 16-10-1743

Verlijd Bernard Jacob Halfwassenaar bij dode en overlijden van Johannes Half Wassenaar zijn vader den 4-7-1782.

- f. 464. Thuijs ende Hoff mitter wooninge, ende mit vier mergen lants, binnen heuren graften ende singulen daer toe behorende gelegen in den Ban van Vlijmen inde Cavellinge.

Verlijd Gerrit van Malsen ano 1530.

Verlijd Sara van Malsen bij dode van Gerrit voorsch. haer vader 1572

- f. 464v. *Vide duwarie* geconstitueert bij Govert Bovier op Geertruyt Jan Kuijst dochter zijn wijff anno 1405
Verlijd Joncheer Ghijsbert van Hardenbroeck bij opdracht van Juff. Sara van Malsen den 22-12-1612.

Schijndel.

A. J. L. van Bokhoven.

VAN MERODE

In aansluiting op de in het maart-nummer gepubliceerde gegevens zou ik er volledigheidshalve nog op willen wijzen, dat Oirschot en Hilvarenbeek zogenaamde halve heerlijkheden waren, waarvan de ene helft de hertog en de andere helft de familie *Van Merode* toebehoorde. De aanspraken van de hertog gingen later over op de Staten Generaal, terwijl het aandeel van de *Merode's* in 1672 door verkoop in het bezit kwam van de families Sweerts de Landas (Oirschot) en De Cort (Hilvarenbeek). In zoverre dient voetnoot 3 bij mijn artikeltje „Doctor Fey en de heerlijkheid Hillegom” (Brab. Leeuw V (1956), p. 6) dan ook te worden gecorrigeerd.

Intussen vond ik in het r.-k. doopboek van Oirschot ¹⁾ nog de volgende inschrijving :

---

1) S. Oirschot 1, p. 9.

BL 11 (1962)

Anno 1606. Augusti 27 *Baptizatus est Guilielmus a Meroden Domini de Soeterwouw filius. Susceptores Dynasta noster Dns Florentius a Meroden et ipsius soror Domi-cella A a Meroden.* (Het lijdt geen twijfel, dat *Agatha van Merode*, aanvankelijk stiftsdame van Mau-beuge en later gehuwd met *Carel van Berlo*, heer van Westwesel, als meter van de dopeling heeft gefungeerd).

De hierboven genoemde heer van Zoeterwoude (*Isebrand II van Merode*) was de oudste broer van *Florentius*, heer van Oirschot en Hilvarenbeek, die later ook, zoals wij reeds zagen, markies van Deinze werd; beiden waren zonen van *Isebrand I van Merode* en *Maria van Culemborg*. Volgens Richardson zou *Isebrand II* Zoeterwoude destijds voor een spotprijs aan de stad Leiden hebben verkocht ²⁾.

Willem van Merode, de dopeling van 1606, trad 5 november 1652 in de Kapellekerk te Brussel in het huwelijk met *Albertine van Gent-Vilain*, gravin van Iseghem, maar stierf reeds op 4 oktober 1653. Hun huwelijk bleef kinderloos. In 1652 had hij van zijn peetoom o.a. ook het markiezaat van Deinze geërfd, dat na zijn dood tegelijk met zijn overige bezittingen, waaronder de halve heerlijkheden Oirschot en Hilvarenbeek, aan het huis *Van Merode-Westerloo* toeviel. Als wij Richardson mogen geloven, was deze *Willem van Merode* één der rijkste mannen van zijn tijd.

Vlijmen.

J. P. H. Goossens.

---

2) E. Richardson „Geschichte der Familie Merode” (Prag 1877), p. 241.

EMANCIPATIES IN DEN BOSCH (1367—1450)

(Vervolg van pag. 32)

1 Dec. 1411: Aert vanden Loeken door zijn vader Matheus. 1187-273.

18 Febr. 1412 n.st.: Mechtelt door haar vader Willem Lam-brecht Wijnricss. 1187-338.

3 Maart 1412 n.st.: Jan door zijn moeder Margriet, weduwe van Engbrecht Boeden soen. 1187-355v.

26 Maart 1412 n.st.: Willem van Best door zijn vader Jan. 1187-279v.

EEN OIRSCHOTS HEERLIJKHEIDSWA. N EN DE MEIERIJSE HISTORIE

De organisatoren en deelnemers kunnen terugzien op een geslaagd werkkamp van Brabants Heem in het gastvrije Oirschot.

Het aan de deelnemers uitgereikt herkenningsteken van dit 18e werkkamp was origineel bedacht. Het was namelijk een in Oirschots leer ingebrande afdruk van een oud brandijzer, dat vroeger gebruikt werd als brandmerk voor het vee en waarop een *heerlijkheidswapen* voorkomt met daaronder de naam *Oirschot*.

Hoe origineel dat herkenningsteken ook bedacht was, toch heb ik het niet representatief voor Oirschot kunnen vinden en wel vanwege het wapen *de Landas*, dat sinds 1672 door de heren van Oirschot als heerlijkheidswapen gevoerd werd en waarvan de beschrijving luidt: gedeeld en ingehoekt van vijf zilveren stukken in rood.

Want wie iets af weet van Oirschot's rijke historie zal enkele bezwaren hebben tegen de keuze van dit heerlijkheidswapen als herkenningsteken, omdat de Oirschotse heren – die dat wapen de Landas en in hun familiewapen en als heerlijkheidswapen voerden – behoorden tot de familie *Sweerts de Landas*.

Het herkenningsteken van dit werkkamp werd in het programmaboekje toegelicht, maar men heeft er de terzake ingewonnen geslacht- en wapenkundige inlichtingen argeloos weergegeven, zonder blijkbaar de historische achtergrond te beseffen.

Vooraf een korte beschouwing over het bewuste wapen en het geslacht Sweerts (de Landas).

Jacob Sweerts Jacobszoon huwde in 1626 met Johanna Lopez (de Villanova), wier moeder Sara de Landas heette. Daardoor lijkt het mij wel aannemelijk, dat zijn afstammelingen zich Sweerts de Landas noemden en ook het wapen de Landas voerden, al of niet gecombineerd met het eigen familiewapen Sweerts (in goud drie zwarte driehoekige eggen). Maar dat Jacob Sweerts Jacobszoon *zelf* zou afstammen uit een Brussels geslacht Sweerts, eertijds de Landas geheten, waardoor hijzelf reeds het wapen de Landas zou kunnen voeren, is een verzinsel geweest van onbetrouwbare genealogen uit de 17e eeuw. De fraaie grafzerk van Jacob Sweerts Jacobszoon in de St. Janskerk te 's-Hertogenbosch werd opgericht door zijn kinderen en demonstreert nog heden ten dage diens omstreden wapen en verzonden afstamming. De toevoeging van naam en wapen de Landas door zijn afstammelingen kan derhalve evenmin op die verzonden afstamming steunen, al zullen ze dat vermoedelijk wel gedaan hebben, maar deze toevoeging lijkt mij wel aannemelijk vanwege hun voor-moeder, die immers de Landas heette. En hetzelfde lijkt mij te kunnen gelden ten aanzien van het overeenkomstige heerlijkheidswapen, dat sinds 1672 door de Oirschotse

heren uit dit geslacht *voerd* werd en dat ontleend werd aan hun familiewapen, hoewel ik mij afvraag, of een *heerlijkheidswapen* als regel niet ontleend wordt aan het wapen van de *oorspronkelijke* heren.

De bezwaren tegen de keuze van dit heerlijkheidswapen als herkenningsteken – afgezien van de vraag of het wel een normaal heerlijkheidswapen is en daargelaten of het wapen de Landas aannemelijk dan wel verzonden is – zijn echter van *historische* aard.

Men weet, dat eerst in 1672 de halve heerlijkheid Oirschot door aankoop in het bezit van de familie Sweerts de Landas kwam, doch men dient dan minstens te beseffen, dat het gekozen heerlijkheidswapen in elk geval niet herinnert aan de oorspronkelijke of althans vroegere heren van Oirschot, zoals de Merode's. De gedane keuze van het heerlijkheidswapen der latere heren van Oirschot zou evenwel op zichzelf nog geen ernstig bezwaar behoeven op te leveren. Maar er is meer!

Maarten Christiaan Sweerts de Landas – de in 1629 te 's-Gravenhage geboren zoon van Jacob Sweerts Jacobszoon en de eerste Oirschotse heer uit dit geslacht in 1672, tevens stamvader van alle latere heren van Oirschot – behoorde namelijk tot een protestantse en in *Staatse* dienst opgeklommen familie.

Dat zou men reeds kunnen afleiden uit een betrouwbare stamreeks van de familie Sweerts de Landas, opgenomen in het Nederland's Adelsboek van 1952 en waaruit het programmaboekje argeloos een fragment weergeeft. Want deze stamreeks, aanvangende met (I) Dirk Sweerts Willemszoon, schepen van Helmond op het eind van de 15e eeuw, wiens kleinzoon (III) Philips Sweerts zich te Antwerpen vestigde, vermeldt bij de daarop volgende drie generaties – namelijk (IV) Jacob Sweerts, (V) Jacob Sweerts Jacobszoon en (VI) Maarten Christiaan Sweerts de Landas – enkele *functies*, waaraan een goed verstaander genoeg zou hebben om dat te doorzien.

De kennis van de Brabantse geschiedenis blijkt echter – gezien de keuze van dat heerlijkheidswapen – wel behoefte te hebben aan een opfrissing! Daarom zal ik deze *drie generaties* wat uitvoeriger behandelen tegen de historische achtergrond.

Uitgangspunt is Maarten Christiaan's *grootvader* Jacob Sweerts, die in 1550 te Antwerpen geboren werd. Daar was Jacob Sweerts evenals diens vader lakenkoopman. In 1585 – na de verovering van Antwerpen door Alexander Farnese, hertog van Parma – is hij als protestant en Antwerpse schepen uitgeweken naar het noordelijke gewest Holland. Zoals vele uitgeweken Antwerpenaren vestigde hij zich te Amsterdam, doch weldra kreeg hij een zetel in de Staatse „Raad en Leenhof van Brabant” te 's-Gravenhage. Daarom verhuisden Jacob Sweerts en gezin naar Den Haag, waar hij in 1629 overleed. Tot goed begrip zij vermeld, dat deze Staatse instelling in 1591 tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd opgericht te 's-Gravenhage naast

de bestaande „Raad en Leenhof van Brabant” te Brussel, die aan Spaanse zijde bleef fungeren tot aan de vrede van Munster in 1648.

In de volgende generatie verschijnt dan Maarten Christiaan's vader Jacob Sweerts Jacobszoon. Hij werd in 1587 te Amsterdam geboren en verhuisde met zijn ouders naar Den Haag. Zoals gezegd huwde hij in 1626 met Johanna Lopez (de Villanova) ex matre de Landas en zo kwam de naam de Landas in de familie („De Nederlandsche Leeuw”, 1953 (kolom 86). Jacob Sweerts Jacobszoon alias Zuerius werd in 1629 – vlak na de verovering van 's-Hertogenbosch – benoemd tot hoge Staatse dus protestantse belasting-ambtenaar in die stad, namelijk tot ontvanger-generaal der beden in Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch en later zelfs in geheel Staats-Brabant. Merkwaardigerwijs komt in de betreffende drie generaties telkens Den Haag, met het voor de Meierijsche historie zo belangrijke jaartal 1629 terug: eerst overleed Maarten Christiaan's grootvader, die zitting had in de Staatse „Raad en Leenhof van Brabant”, daarna werd Maarten Christiaan, de toekomstige Oirschotse heer, geboren en ten slotte werd Maarten Christiaan's vader benoemd tot hoge Staatse belasting-ambtenaar in 's-Hertogenbosch.

Jacob Sweerts Jacobszoon alias Zuerius is toen weldra met zijn gezin in Den Bosch gaan wonen, in het Hof van Zevenbergen aan de Keizerstraat. Maar hij is er in dienst van de Staten-Generaal een weinig sympathieke figuur geweest. Als Staatse ontvanger-generaal der beden heeft hij tussen 1629 en 1648 een fel conflict gevoerd met de Spaanse tegenpartij over het innen van de bede-heffing in de Meierij, want het recht om deze belasting te heffen behoorde aan de soeverein, de koning van Spanje als hertog van Brabant. En naar men weet werd vanaf 1629 een hevige strijd gevoerd tussen de Republiek en Spanje juist aangaande de soevereiniteit over de Meierij van 's-Hertogenbosch. Die strijd zou duren tot de vrede van Munster in 1648, waarna het noordelijk deel van het oude hertogdom Brabant Generaliteitsland werd. Daarop werden behalve de drukkende Staatse belastingen ook de godsdienstige en politieke reformatie in de Meierij van 's-Hertogenbosch ingevoerd. Het donkere tijdperk zou voortduren tot 1795 toe!

Jacob Sweerts Jacobszoon – die bij diploma van de Duitse keizer Ferdinand III in 1652 ook nog de erfelijke titel „ridder des Heiligen Roomschen Rijks” verwierf – overleed in 1658 te 's-Gravenhage en werd begraven te 's-Hertogenbosch. Zijn echtgenote Johanna Lopez (de Villanova), wier moeder de Landas heette, overleed in 1673 te 's-Hertogenbosch. Voor beide ouders lieten daarna hun inmiddels tot aanzienlijke posities opgeklimmen kinderen Sweerts de Landas de omstreken grafzerk plaatsen in de aan de katholieken ontnomen St. Janskerk. Deze grafzerk, die nog in de St. Jan ligt, vertoont het alliantiewapen van beide ouders met van elk acht

kwartieren. Jacob Sweerts Jacobszoon wordt daarop vermeld als stammend uit een Brussels geslacht Sweerts, eertijds de Landas geheten. Dit laatste wordt gedemonstreerd door het wapen de Landas af te beelden als zijn eigen wapen en ook op te nemen in zijn kwartierwapen Sweerts. Zoals men weet is wapen en afstamming een verzinsel. Ook zijn titels en ambt van ontvanger-generaal in Staats-Brabant worden vermeld op deze nog goed geconserveerde zerk van bruine steen. Vroeger hingen in de St. Janskerk ook vele rouwborden van de familie Sweerts de Landas, maar deze werden in 1795 met de wapen- en rouwborden van andere families door de Republikeinen verbrand.

Bij deze generatie van Jacob Sweerts Jacobszoon zou ik nog willen betrekken diens jongere broer – derhalve Maarten Christiaan's *oom* – Joris Sweerts, in 1633 door de Staten-Generaal aangesteld tot kwartierschout van Maasland. Er werden toen namelijk vier Staatse kwartierschouten benoemd in plaats van de fungerende Spaanse kwartierschouten, die echter ook daarna toch hun functies bleven uitoefenen tot 1648. Enkele Spaanse kwartierschouten uit de Meierij werden zelfs gevangen genomen en een tijd lang naar Den Haag overgebracht. En de nieuw-benoemde Staatse kwartierschouten waren – tegen de oude privileges in – geen geboren Brabanders en bovendien natuurlijk allen protestant. Joris Sweerts was de eerste Staatse kwartierschout van Maasland, waarvan Oss de hoofdplaats was, maar tijdens de beruchte retorsietijd – met vergeldingsmaatregelen zowel van Spaanse als van Staatse zijde – waagde hij zich niet op het platteland en vestigde zich – en dat eerst in 1636 – in het veilige bolwerk 's-Hertogenbosch, sinds 1629 vast in Staatse handen. Dit ambt leverde hem een behoorlijk tractement op, dat ten laste van de Meierijsche bevolking kwam. Hij overleed reeds in 1637.

De hoofdpersoon, waar alles om draait, staat voorop in de thans volgende generatie, namelijk *Maarten Christiaan Sweerts de Landas*, de zoon van Jacob Sweerts Jacobszoon en de toekomstige heer van Oirschot in 1672, waarover straks meer. Hij was in 1629 te 's-Gravenhage geboren en verhuisde kort daarna met zijn ouders naar 's-Hertogenbosch. In deze oude hertogstad groeide hij op tussen de nieuwe overheersende klasse van uitheemse en protestantse families.

Sinds 1629 werden in de Bossche stedelijke regering uitsluitend protestanten tot schepenen benoemd. De Bossche schepenen werden vroeger door de hertog van Brabant aangesteld, maar sinds 1629 gebeurde dat door de stadhouder of in een stadhouderloos tijdperk door de Staten-Generaal. De stadsregering bestond sindsdien nog slechts uit twee leden, namelijk uit schepenen en afgetreden schepenen, die het eerste jaar van hun aftreding „gezworenen” en vervolgens „raden” werden genoemd. Met de katholieken werden voortaan ook de Bossche ambachtsgilden – het voormalige derde

lid – uitgesloten.

In 1656 werd Maarten Christiaan door de Staten-Generaal aangesteld in deze protestantse stadsregering, waarvan hij ook president-schepen is geweest in 1661 en later, toen hij reeds heer van Oirschot was, nog enkele keren. Hij werd in 1666 door de Staten-Generaal benoemd tot kwartierschout van Kempenland en vestigde zich te Oirschot, zoals wel meer kwartierschouten deden. Maar daarom was Oirschot nog niet de oude hoofdplaats van Kempenland, want dat was als ik het wel heb Oerle(Oers). Alvorens Maarten Christiaan's levensloop als heer van Oirschot te vervolgen, zou ik deze generatie nog willen aanvullen met zijn schoonbroer en twee broers.

Maarten Christiaan had namelijk een *schoonbroer* Gerard Hamel Bruyninx, die gehuwd was met zijn oudste zuster Sara Sweerts de Landas. Deze Gerard was zoon van Gijsbert Hamel – in 1630 Staatse ontvanger van de gemene middelen over de Meierij van 's-Hertogenbosch – en Christina Bruyninx. Gerard Hamel Bruyninx – aldus getooid met een dubbele geslachtsnaam zoals zijn vrouw – werd reeds in 1648 door stadhouder Willem II aangesteld tot protestantse schepen van 's-Hertogenbosch. Later is hij vanwege de Staten-Generaal als president verbonden geweest aan de ambassade bij het keizerlijk Hof te Wenen, waar zijn schoonvader Jacob Sweerts Jacobszoon in 1652 de erfelijke titel „ridder des H.R.Rijks” verwierf.

Verder had Maarten Christiaan een oudere *broer* Jacob Ferdinand Sweerts de Landas, in 1628 te 's-Gravenhage geboren. Deze werd reeds in 1654 door de Staten-Generaal benoemd tot lid van de Bossche magistraat, waarvan hij in 1662 en 1663 ook president-schepen is geweest. Door zijn eerste huwelijk werd hij ook heer van Oyen. Op latere leeftijd hertrouwde hij met een jeugdige bruid. Jacob Ferdinand Sweerts de Landas wordt ook vermeld als rentmeester-generaal der beden in Staats-Brabant, zodat hij in het voetspoor van zijn vader is getreden, wiens oudste zoon hij was.

In zijn kwaliteit van president-schepen heeft deze in 1663 nog een rol gespeeld in de geruchtmakende geschiedenis van de „Oirschotse non” Maria Margaretha ab Angelis alias Joffrouw Maria van Valckenisse, die priorin werd van het in 1642 gestichte Carmelitessenklooster van Oirschot, dat de bijzondere bescherming der Oranjes genoot. Na haar dood in 1658 hadden er wonderbare gebeurtenissen plaats. Uit haar lichaam vloeide namelijk geneeskrachtige olie, waardoor deze Carmel een waar pelgrimsoord werd. Die paapse bijgelovigheid was een ergernis voor de Staatse heren, zodat in 1663 haar lijk op last van de Staten-Generaal werd ontvoerd naar Den Bosch, waar de president-schepen Jacob Ferdinand Sweerts de Landas dat lijk namens de Staten in zijn koets liet vervoeren naar de St. Janskerk om er het lijk na gehouden inspectie te doen begraven. Bij die

merkwaardige geschiedenis is de beroemde Oirschotse geneesheer Arnold Fey, die katholiek was, ook nog betrokken geweest.

Ten slotte had Maarten Christiaan nog een jongere *broer* Frederik Hendrik Sweerts de Landas, bij zijn geboorte in 1634 te 's-Hertogenbosch kennelijk genoemd naar de „stedendwinger”. In 1670 werd hij door de Staten-Generaal aangesteld tot schepen van 's-Hertogenbosch. Zijn wapen volgens de wapenkaart der leden van de Bossche stadsregering was: gevierendeeld, I en IV de Landas, II en III Sweerts. Hij was voorts ontvanger der verponding over de stad 's-Hertogenbosch. Ook was hij heer van Baarschot, vermoedelijk onder Esch gelegen.

Ziedaar de drie generaties tegen hun historische achtergrond. Het is duidelijk dat *Maarten Christiaan Sweerts de Landas* behoorde tot een protestantse en in *Staatse* dienst opgeklommen familie.

Zo zou men nog door kunnen gaan tot aan 1795, toen Staats-Brabant weer vrij werd. In 1814 werd dit geslacht, dat vele generaties in Staatse dienst geweest was, opgenomen onder de adel van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden.

De opgesomde familieleden – en hun wijdivertakte afstammelingen – zijn met de andere protestantse vreemdelingen uit het Staatse Noorden voor Staats-Brabant en bijzonder voor de Meierij een ware plaag geweest. Als sprinkhanen – aldus Dr.Th.Goossens – streken zij neer in de Meierij en in Staats-Brabant om er de lucratieve baantjes te bemachtigen. En voor hen hadden de katholieke inheemse en voorname regeringsfamilies – met name uit de Meierijse adel – het veld moeten ruimen en dat tegen alle Brabantse privileges in. Ook al leerden die vreemdelingen op den duur de Brabantse rechten en gewoonten kennen en al werden hun nakomelingen zelfs geboren Brabanders, hun Staatse mentaliteit deugde nu eenmaal niet!

Welnu, deze *Maarten Christiaan Sweerts de Landas* – die reeds als kwartierschout van Kempenland te Oirschot woonde – kocht in 1672 de helft van de *heerlijkheid Oirschot*, waarvan de andere helft, oorspronkelijk aan de hertog van Brabant toebehorend, sinds 1648 in handen van de *Staten-Generaal* was. En daarbij dient men dan te bedenken, dat in Maarten Christiaan's halve heerlijkheid de soevereiniteit eveneens bij de Hoog Mogenden berustte, zoals dat in alle heerlijkheden van de Meierij het geval was. De heerlijke rechten in het tweeherige Oirschot hielden niet alleen het recht van jurisdictie in, alsmede het genot van bepaalde inkomsten en voorrechten, maar omvatten ook het patronaatsrecht over kerkelijke instellingen, zoals kerk en kapittel, die in protestantse handen waren gekomen.

Nog in maart 1672 werd de nieuwe heer van Oirschot ingehuldigd, maar bij de inval van de Fransen reeds in mei 1672 zal hem als Staatse cumulator de heerlijke grond in Oirschot wel te warm onder de voeten zijn geworden, zodat hij naar het Noorden gevlucht zal zijn.

Het vervolg van zijn levensloop als heer van Oirschot is vlug verteld. Hij bleef nauw verbonden met de Bossche magistraat, waarvan hij immers sinds 1656 lid was en waarin ook zijn familiekring ruim vertegenwoordigd was. Deze nieuwe Oirschotse heer is lang vrijgezel gebleven, doch in 1684 trouwde hij op 55-jarige leeftijd met zijn 17-jarige bruid. Zijn jonge vrouw en de tweede vrouw van zijn broer Jacob Ferdinand waren zusters. Het echtpaar heeft ook gewoond op het landgoed Haanwijk onder St. Michiels Gestel, waar enkele kinderen geboren werden.

Zijn belangrijkste functie bleef sinds 1666 het ambt van kwartierschout van Kempenland, hoewel hij in die functie nog gesuspendeerd is geweest van 1688 tot 1695. De predikant Jacob van Oudenhoven droeg in zijn „Beschryvinge van de Meyerye” uit 1670 – nog voordat Maarten Christiaan heer van Oirschot werd – het hoofdstuk over Kempenland op aan deze kwartierschout en lid van de Bossche magistraat. Aan het einde van twee vleiende bladzijden (46 en 47) wenst hij hem toe „een lang en salich leven ten goede van de Stadt ende het Quartier”. En inderdaad na een lang en zalig leven overleed Maarten Christiaan Sweerts de Landas in 1704 te 's-Hertogenbosch. In de Oirschotse kapittelkerk heeft zijn wapenbord gehangen met zestien kwartieren, die dezelfde waren als bij het alliantiewapen op de omstreden grafzerk van zijn ouders in de Bossche St. Janskerk. Zijn *opvolgers* als Oirschotse heren behoorden allen tot zijn nageslacht. Als patriciërs van de pruikentijd hebben zij in Oirschot gedurende de 18e eeuw ook enkele gemakkelijke buitenplaatsen aangelegd op 's Heeren Vijvers en op het goed Bijsterveld, waarvan wij heden nog kunnen genieten. Maar intussen hielden ook deze Oirschotse heren in de Meierij enkele hoge posten bezet, waarvan de katholieke Brabanders waren uitgesloten!

Wat de *bloeitijd* van de heerlijkheid Oirschot betreft, nu iets over het oud-adellijk geslacht der *Merode's*, die van 1410-1672 (half)heren van Oirschot (en Hilvarenbeek) waren.

Oirschot was immers van ouds tweehurig en een Brabants leengoed. De *hertog van Brabant* en de halfheer van Oirschot hadden er samen de heerlijke rechten, ieder voor de helft. In 1410 werd Rikald II van Merode – door huwelijk met Beatrix van Petershem – halfheer van Oirschot, toen de Bourgondiërs reeds hertog van Brabant waren, in welke hoedanigheid later de Habsburgers opvolgden. Omstreeks 1450 begon voor het hertogdom Brabant de gouden eeuw, maar na het afscheid van Karel V – ook als hertog van Brabant – in 1555 nam de bloei van deze streek weldra af. Want in de Nederlanden begint dan het verzet tegen diens zoon Philips II. Deze verpandde als hertog van Brabant in 1558 zijn helft aan de andere halfheer, Rikald IV van Merode, die reeds in 1559 overleed. Deze was gehuwd met Geertruid de Crom en zijn fraaie grafzerk met zestien kwartieren ligt nog in de kapittelkerk van Oirschot. De Merode's bewoonden

als (half)heren van Oirschot het adellijk huis „ten Berch” onder Spoorndonk. Eerst in 1614 werd de verpanding van de hertogelijke helft ingelost onder Philips III en de Aartshertogen. Deze inlossing schijnt evenwel voor rekening van het dorp Oirschot te zijn gekomen. Aldus had Oirschot in de moeilijke tijd van 1558-1614 slechts één heer, de Merode's! Daarna keerde de ene helft terug naar de hertog van Brabant en werd Oirschot wederom tweehurig.

Maar na het einde van het Twaalfjarig Bestand werd de oorlog hervat en het jaar 1629 zou fataal worden voor de gehele Meierij. De strijd aangaande de soevereiniteit over de Meierij van 's-Hertogenbosch betrof ook de *soevereiniteit* over de heerlijkheden. Deze twist werd gevoerd tussen de naast elkaar bestaande „Raad en Leenhof van Brabant” te Brussel enerzijds en de gelijknamige instelling te Den Haag anderzijds. Ook dit geschil werd in 1648 definitief beslist in het voordeel van de *Staten-Generaal*, bij wie voortaan de soevereiniteit van de heerlijkheden berustte in plaats van bij de hertog van Brabant. Bovendien kwam in 1648 de hertogelijke *helft* van de heerlijkheid Oirschot in handen van de *Staten-Generaal*.

En in dit tweehurige Oirschot – half van de Staten-Generaal en half van de Merode's – kwam daarna nogmaals verandering. Want de halve heerlijkheid Oirschot der Merode's werd na de gerechtelijke verkoop van 1672 gekocht door *Maarten Christiaan Sweerts de Landas*, die immers – als het op de verwerving van lucratieve baantjes in Staats-Brabant aankwam – met zijn relaties dicht bij het Haagse vuur zat.

De gerechtelijke verkoop van de aan de Merode's toebehorende halve heerlijkheden *Oirschot* en *Hilvarenbeek* werd in 1672 ten uitvoer gelegd op verzoek van de als schuldeiseres optredende Catharina Stevens, weduwe van Hendrik de Cort, in zijn leven secretaris van de Raad van Brabant te Brussel. In de voorgaande geschiedenis is aldus een merkwaardige draad verweven tussen de twee elkaar bestrijdende soevereine instellingen van Den Haag en Brussel. Het was echter de weduwe de Cort, die zich als de nieuwe Vrouwe van de halve heerlijkheid *Hilvarenbeek* vestigde op het huis „ten Berch” onder Spoorndonk, het voormalige kasteel der Merode's! En zodoende hebben de nieuwe (half)heren van *Oirschot*, die van 1672-1795 regeerden, in de 18e eeuw op het goed Bijsterveld hun nieuw kasteel moeten bouwen. Verandering in het tweehurige Oirschot kwam er niet meer. De helft bleef van de Staten-Generaal en de helft bleef in handen van de familie Sweerts de Landas.

Toch heeft het maar weinig gescheeld of het zo juist gegeven beeld van de heerlijkheid Oirschot anno 1672 zou wederom veranderd zijn, indien namelijk de Oirschotse dokter *Arnold Fey* naar Oirschot zou zijn teruggekeerd. Want ook dokter Fey had bij de inval van de Fransen in mei 1672 Oirschot verlaten, waar hij het Hof van Solms (aan de Koestraat) had bewoond, een

geschenk van Amalia van Solms, de gemalin van Fredrick Hendrik. Na zijn vertrek uit Oirschot in 1672 verbleef hij aanvankelijk in de omgeving van Antwerpen. Er werden weldra verschillende pogingen ondernomen om hem te bewegen naar Oirschot terug te keren. Zo werd hem in 1675 zelfs de benodigde geldsom aangeboden om van Catharina Stevens, weduwe van Hendrik de Cort, de halve heerlijkheid *Hilvarenbeek* en het adellijk huis „ten Berch” onder Spoorndonk te *Oirschot* aan te kopen. Maar waarschijnlijk heeft Vrouwe de Cort geen afstand willen doen. De voordelige aanbiedingen uit Oirschot hebben blijkbaar geen van alle dokter Fey kunnen bevredigen en nog in 1675 vestigde hij zich te Kranenburg na een aanbod van de keurvorst van Brandenburg, die hem tevens benoemde tot heer van Kranenburg (in het land van Kleef).

Later in 1678 trad dokter Fey nog in onderhandeling met de *Staten-Generaal* over de aankoop van de hun competerende helft in de heerlijkheid *Oirschot* (en *Hilvarenbeek*). Was men het eens geworden, dan zou Maarten Christiaan Sweerts de Landas in Oirschot dokter Fey als andere halfheer naast zich gekregen hebben! Maar de regering van Oirschot had bezwaar tegen deze verkoop door de Staten-Generaal, omdat namelijk in 1614 de inlossing van deze – destijds door de hertog verpande – helft ten laste van het dorp was gekomen. Bovendien werd van protestantse zijde bezwaar gemaakt tegen een nieuwe paapse heer. Verder overleg is er niet meer van gekomen, want dokter Fey overleed als heer van Kranenburg in 1679. Al keerde dokter Arnold Fey derhalve niet meer in persoon naar zijn geliefde Oirschot terug, nochtans werd diens grafzerk kort na de laatste wereldoorlog van Kranenburg overgebracht naar de Oirschotse kapittelkerk (in de kooromgang). Op die zerk staat een grafschrift en zijn wapen: doorsneden, I van hermelij, II effen. Twee kraanvogels dienen bij dit wapen als schildhouders.

Verwisseling van halfheren vond er na 1672 dus niet meer plaats. Oirschot bleef dezelfde twee heren dienen, de Staten-Generaal en de familie Sweerts de Landas. Dat zou zo blijven tot 1795, toen de heerlijke rechten, althans die welke de uitoefening van bestuursgezag inhielden, werden afgeschafte. De (half)heren van Oirschot uit het geslacht Sweerts de Landas mogen dan al de wapenfiguur de Landas en in hun familiewapen en als een *Oirschots heerlijkheidswapen* gevoerd hebben, volgens de *Meierijse historie* voerden die Oirschotse heren van 1672-1795 tevens de *Staatse* dienst in hun schild! Een dergelijk blazoën kan voor de bewuste Brabanders dan ook niet meer zijn dan een pijnlijk herinneringsteken uit een periode van diepe vernedering.

Tot besluit keren we met een tijdgenoot nog één keer terug naar de heerlijkheid Oirschot van vóór 1672, toen de *Merode's* nog(half)heren van Oirschot waren en het adellijk huis „ten Berch” onder Spoorndonk bewoonden.

Daarover schreef J. van Oudenhoven in zijn „Beschryvinge van de Meijerye van 's Hertogen-bosche” enkele merkwaardige regels.

In de uitgave van 1649 (blz. 27) schrijft hij: „Oirschot . . . plachte eertijds een Heerlijckheydt aen het Huys van de Merodens te wesen maer is afgelost” En enkele regels verder: „Daer zijn verscheyde Huyskens maer geen soo schoon als het Huys ofte Slot van de Merodens, dat seer playsantigh op de Riviere leyt”.

En in de editie van 1670 (blz. 55) staat: „ . . . d'een hellicht door haere Hooghm. en de andere hellicht door den Heere, te weten Heer Ferdinandus Graef van Merode ende Montfort etc. die daer Heere is tegenwoordich ende sijne voor-ouderen over de hondert jaren aldaer Heer sijn geweest ende heeft daer een seer treffelijck Huys onder Spoorndonck, genoemd den Bergh, omcinghelt met fraye vijvers ende grafften ende eene levende Riviere, daer hy eenen Molen op heeft ende is seer vischrijck daarvan die van dat Huys wel voorsien worden midts de vischerije comt aent Huys”. En verderop (blz. 57) schrijft hij nog: „Hier liggen al mede eenige Huysen van Edelen, doch onder deselve munt uyt 't Slot van de Merodens, dat seer plasantigh op de Rivier leydt”.

Dit oude *kasteel* van Oirschot schijnt in het begin van de 18e eeuw te zijn afgebroken, maar op deze historische plaats nabij de oude watermolen aan de Beerze herinnert nog heden ten dage een bezienswaardig overblijfsel (slotpoort en koetshuis) aan de bloeitijd van de heerlijkheid Oirschot onder de *Merode's*. Zoals in Oirschot's oude kapittelkerk de grafzerk (onder de toren) en de vier zwartmarmeren leeuwtes (onderstel doopvont) – afkomstig van de *graftombe* van de in 1559 overleden Rikald IV van Merode – eveneens nog aan het vermaarde geslacht Merode herinneren, dat als *wapen* voerde: in goud vier rode palen en een uitgeschulpte blauwe zoom.

Op deze kostbare monumenten der edele *Merode's* kan Oirschot met recht trots zijn!

J.A.J.BECX

LITERATUUR:

- Stad en Meierij.

Over de Staatse tijd werden geraadpleegd de *Tegenwoordige Staat* II (1740) en VAN OUDENHOVEN, VAN HEURN, HEZENMANS, VAN SASSE VAN YSSELT, VAN VELTHOVEN, MOMMERS en HEEREN, alsook de kerkelijke geschiedschrijvers FOPPENS, VAN GILS, COPPENS en SCHUTJES. Belangrijke studies hierover zijn: Dr. V. A. M. BEERMANN, *Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch van 1629 tot 1648* (1940) en *van 1648 tot 1672* (1946); Dr. L. P. L. PIRENNE, *De Generaliteitslanden van 1648 tot 1795* in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* VIII (1955).

- Geslacht- en wapenkunde.

Geraadpleegd werden enkele *genealogieën* van de geslachten *Merode* en *Sweerts (de Ladas)*; genealogisch fragment *Sweerts* in: *Taxandria* jrg. 50 (blz. 124); het artikel van A.J.L. VAN BOKHOVEN over *Hamel Brynninx* in: *De Brabantse Leeuw* jrg. 8 (blz. 8); ook werden benut C. PAMA, *Rietstap's handboek der wapenkunde* (1961), het handschrift BROCK in: *Rietstap's Heraldieke Bibliotheek* 1876 en de *wapenkaart* der regering van 's-Hertogenbosch

(1863); voorts werd gebruik gemaakt van de bekende literatuur over de *grafzerken* en *wapenborden* van de Bossche St. Janskerk en van de kerken in Noord-Brabant.

- De heerlijkheid Oirschot.

Hierover werden ook geraadpleegd A. M. FRENKEN, *Documenten betreffende de kapitels van Hilvarenbeek, Sint Oedenrode en Oirschot* (1956); Dr. P. C. DE BROUWER, *Hilvarenbeek tot 1813* (1947); *Taxandria* jrg. 3 (blz. 237), jrg. 7 (blz. 263) en jrg. 22 (blz. 333).

- Bijzondere onderwerpen.

Voor biografische gegevens werd ook gebruik gemaakt van Jhr. Mr. A. F. O. VAN SASSE VAN YSSELT, *De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch* (3 dln., 1911-1914); R. A. VAN ZUYLEN Jr., *Stadsrekeningen van 's-Hertogenbosch* (3 dln., 1863-1866); het artikel van Mej. Dra E. M. KORVEZEE o.a. over de *kwartierschouten van Kempenland* in: *De Brabantse Leeuw* jrg. 5 (blz. 129); het artikel van AUG. SASSEN, *Uit het Commissieboek der Staten-Generaal* in: *Taxandria* jrg. 17 (blz. 46, 271 en 273); het artikel van FLORIS PRIMIS, *De schrikkelijke jaren van de Retorsie (1632-1642)* in: *Taxandria* jrg. 39 (blz. 77); over *Baarschot onder Esch* schreef AUG. SASSEN in: *Taxandria* jrg. 18 (blz. 300); ook werd benut *Het leven van Moeder Maria Margaretha der Engelen etc. 1605-1658* (1932); voorts werden geraadpleegd de artikelen van J. P. H. GOOSSENS over het geslacht *Merode* in: *De Brabantse Leeuw* jrg. 11 (blz. 42 en 52), alsmede diens artikelen over *dokter Fey* in: *De Brabantse Leeuw* jrg. 4 (blz. 77) en jrg. 5 (blz. 5); over de geneesheer *Fey* schreef ook A. VAN SASSE VAN YSSELT in: *Taxandria* jrg. 6 (blz. 150).

HET SINT-JOBSGILDE

Al sinds zeer lange tijd heeft de heilige man Job bijzondere verering genoten als deelgenoot in het aardse lijden. In verscheidene kerken had men een gilde of broederschap van de H. Job, dikwijls met eigen altaar. Voor zover ik weet, komt een St. Jobsgilde niet meer voor onder de nog bestaande broederschappen. Opvallend is echter dat heden ten dage de H. Job nog wordt vereerd in België en bij ons in Noord-Brabant.

Zo kennen we bij Westmalle tussen Turnhout en Antwerpen: Sint Job in 't Goor. In Antwerpen hebben we nog op de zondag na 10 mei de St. Jobkermis en ook in Berkel-Enschot bij Tilburg het grote St. Jobfeest.

Misschien minder bekend is het feit, dat hij patroon is van musici en koorzangers. Als men namelijk van muziek en musici spreekt, komt onmiddellijk het feest van de H. Cecilia (22 november) in onze gedachten. Haar naam is zó verbonden met de kerkelijke muziek vanwege de vesperantifoon: „Cantantibus organis Caecilia Domino decantabat” (Op de klank der muziekinstrumenten zong Cecilia voor de Heer), dat men haar tot patrones van deze kunst heeft uitgeroepen. Vóór het einde van de 15e eeuw vindt men Cecilia echter niet vermeld als patrones van de muziek. Vóór haar waren al eens anderen uitgeroepen tot beschermheilige van musici en zangers. Trouwens, een vesperantifoon is nog geen serieus motief om haar tot schutpatroon van de muziek te proclameren.

Sint Job is een van haar voorgangers geweest. Toen in 1502 de musici van Leuven een gilde stichtten, wilden zij het plaatsen onder de bescherming van St. Job, volgens oude traditie. Op dringend verzoek van de stadsmagistraat werd het toen pas opkomend patronaat van de H. Cecilia

gekozen (cf. Edmond van der Straeten: *La musique aux Pays-Bas avant le 19e siècle*, tome II pp.22-26. Paris 1867-88 en Joannes Molanus: *De historia sanctorum imaginum et picturarum*, uitgave van J.R. Paquot, Leuven 1771). In de statuten van het St. Jobsgilde te Antwerpen, van 1535, wordt melding gemaakt van H.H. Diensten, die deze broederschap van koorzangers liet celebreren in de Sint Jacobskerk, reeds dertig jaar lang. Iets dergelijks vindt men ook in Brussel. Jammer genoeg wordt in geen enkel document de reden gegeven, waarom men Sint Job tot patroon gekozen heeft. Kunsthistorici hebben getracht een aanvaardbaar antwoord te geven op deze vraag. Zij gebruikten hiervoor de tekst uit het Boek Job 21/21: „Sij heffen op met den trommel ende de harpe; ende sij verblijden sich op het geluyt des orgels”. (tekst Statenbijbel).

Nu lijkt deze tekst niet voor de hand liggend. In dit hoofdstuk nl. wordt muziek eigenlijk voorgesteld als een verboden vrucht, als het „voorrecht” van goddelozen, door geen aardse zorgen gekweld. Daarom heeft men ook wel verwezen naar hoofdstuk 20, vers 31. Hier lezen we in de oude Statenvertaling: „Hierom is mijn harpe tot eene rouwklage geworden, ende mijn orgel tot eene stemme der weenenden”.

Job bekent hier, dat hijzelf ook aan muziek gedaan heeft: toen hij nog in Godes gunst was liet hij vrolijke melodieën horen. Maar nu, op het ogenblik dat hij nog slechts zijn muziekinstrumenten gebruikt om zijn jammeren en weeklagen te uiten, is hij volkomen in de greep van de duivel. Alle rampen, die hem treffen, de klaagtonen van zijn schalmei en lier, zijn hier voorgesteld als het werk van satan, die van God machtiging had, om Job tot het alleruiterste te beproeven. Dit houdt dus in, dat Job zelf, net als ieder rechtschapen mens, volkomen vrij is, om ook vreugdevolle klanken te laten weerklinken.

De ogenschijnlijke tegenspraak, die men kan vinden tussen Job 21/7-13 en 30/31 valt weg, als men de hele kontekst leest. Het is beslist niet de bedoeling van Job om enerzijds de muziek als duivels te brandmerken en anderzijds als een goddelijke gave voor te stellen.

Wanneer we de hele samenhang beschouwen, kunnen we in de geciteerde teksten duidelijk de lof zien, die Job de muziek toezwaait en hoe hij, door de muziek, bedacht is op het „sola Dei Gloria”. En zo, kunnen we ook begrijpen waarom hij de beschermheilige van de musici en de koorzangers geworden is.

Een ander motief voor de uitroeping van Job tot patroon van muziek en zang ligt misschien in de structuur van het boek zelf. Zoals men weet komen hierin verschillende hymnen en klaagliederen voor. In het boek Job vindt men ze in het derde hoofdstuk en in de hoofdstukken 29 en 31. En omdat we uitsluitend in dit boek de naam kennen van de „troubadour”, ligt het voor de hand, dat hij werd uitverkoren.

B.H.A.FOKKELMAN

HET WAPEN VAN OIRSCHOT

In Nr. 4 van jaargang 1966 van „BRABANTS HEEM” komt een zeer interessante bijdrage voor van de heer J.A.J. Becx over de laatste heren van Oirschot en het zegel van die heerlijkheid tussen 1672 en 1795. Met recht betoogt de schrijver, dat het wapen van het geslacht Sweerts de Landas alleen maar een pijnlijk herinneringsteken kan zijn aan een periode van diepe vernedering; aan de tijd, dat Staats-Brabant tot de Generaliteitslanden behoorde en door de Republiek werd bestuurd en behandeld als wingewest.

Dat men zich van die droevige gang van zaken in Oirschot niet altijd bewust is geweest, blijkt duidelijk, als men nagaat hoe het huidige gemeentewapen van Oirschot is tot stand gekomen. Kort nadat in 1815 de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden alsmede het prinsbisdom Luik waren verenigd tot het Koninkrijk der Nederlanden, werd door de Hoge Raad van Adel te 's-Gravenhage een begin gemaakt met de registratie van de gemeentewapens. Ook van de burgemeester van Oirschot kwam een verzoek binnen, gedateerd 15 maart 1815, dat men thans nog kan inzien in de archieven van de Hoge Raad van Adel, maar in plaats van een goed getekend en verantwoord wapen werd in 1815 alleen maar een stempelafdruk overgelegd, kennelijk afkomstig van de voormalige heerlijkheid Oirschot. Dit stempel vertoont nl. een ontwortelde boom, die twee schildjes draagt, het ene met vier leeuwen, het andere ingehoekt-gedeeld van 10 stukken. Kleuren worden noch getoond, noch genoemd, maar er schijnt geen twijfel aan te bestaan, dat deze kleuren bij het tweede schildje moeten zijn zilver en rood.

Het was zo tussen 1815 en 1819 bij de ambtenaren van de Hoge Raad van Adel kennelijk niet zo best gesteld met de kennis van de heraldiek en van de geschiedenis van het hertogdom Brabant. De vier leeuwen hebben waarschijnlijk vage herinneringen gewekt aan het wapen van de graven van Holland uit het Henegouwse Huis. In elk geval werd de gemeente Oirschot bij besluit van 28 juli 1819 opgescheept met hetzelfde wapen, dat ook de Belgische provincie Hainaut (Henegouwen) voert en het zou een goede oplossing zijn, indien men in Oirschot de vergissing, die Den Haag bijna 150 jaar geleden heeft gemaakt, liet herstellen.

De vier leeuwen zijn uiteraard die uit het wapenschild, dat de hertogen van Brabant zijn gaan voeren, kort nadat hertog Jan I ook het hertogdom Limburg had verworven; gekwartileerd: 1 en 4 in zwart een leeuw van goud, getongd en genageld van rood; 2 en 3 in zilver een dubbelstaartige leeuw van rood, getongd, genageld en gekroond van goud; hetzelfde wapen, dat thans nog gevoerd wordt door de gemeenten Waalwijk en Stiphout, door de Belgische gemeente 's-Gravenvoeren, dat 's-Hertogenbosch als vrijkwartier in zijn schild heeft en de Limburgse gemeente Mheer als

hartschild.

Het is niet waarschijnlijk, dat Jan I dit wapen zelf al heeft gevoerd, maar zegels ¹⁾ en munten ²⁾ van zijn opvolger hertog Jan II vertonen duidelijk het wapenschild met de vier leeuwen.

Het is omstreeks 1300, dat gekwartileerde wapens in de Nederlanden in de mode zijn gekomen. Dat van Henegouwen-Holland (1 en 4 in goud een leeuw van zwart, getongd en genageld van rood = graafschap Vlaanderen, 2 en 3 in goud een leeuw van rood, getongd en genageld van blauw = graafschap Holland) kan op zijn vroegst in 1299/1300 zijn ontstaan. Als hertog Jan II reeds van het begin van zijn regering het gekwartileerde wapen van Brabant en Limburg heeft gevoerd, kan dit dateren van 1294, maar er zijn nog geen zegels van hem van voor 1300 teruggevonden.

Onlangs verscheen in „De Brabantse Leeuw”, Jaargang 1966, blz. 81 nog een uitvoerig artikel over het Bossche wapen van Mr Dr. J.P.W.A.Smit. Het nieuwe wapenschild van Hilvarenbeek, dat o.a. twee schildjes vertoont, heeft één daarvan ontleend aan het 4-leeuwen wapen van Brabant-Limburg. Deurne N.Br. voerde tot 1928 het gekwartileerde wapen van Brabant-Limburg in de juiste kleuren, (maar de leeuwen in 1 en 3 waren omgewend uit „courtoisie”), terwijl er een hartschild aan toegevoegd was met het blazoen van de Heren van Doerne (Doorne - Deurne).

In prachtige uitvoering ziet men nog steeds het vroegere wapen op de voorgevel van het raadhuis van Deurne. Maar omdat de combinatie van het aloude hertogelijke wapen met dat van de Heren van Doerne in deze vorm terecht veel reden gaf tot kritiek, is sinds 16 mei 1928 het wapenschild van Deurne gelijk aan dat van de vroegere Heren van Doerne, dus geschilderd zo als het voormalige hartschild.

Het is duidelijk, dat ook de wapens met vier leeuwen van de gemeenten Aarle-Rixtel, Helvoirt, Oost-West en Middelbeers ³⁾, Nijlen (in België) en van de voormalige gemeenten Oerle zijn afgeleid van het wapen van de hertogen van Brabant en Limburg.

Zij vertonen alle in blauw een streepkruis van goud, in elk kwartier vergezeld van een gouden leeuw. In het wapen van Veghel (in de rijkskleuren) wordt de H.Willibrord geflankeerd door twee schildjes, waarvan het eerste gelijk is aan dat van Helvoirt.

1) Douet d'Arcq: „Collection” des Sceaux”, Parijs 1863 zegel No. 10302 van Jan II uit het jaar 1305.

2) P.O. van der Chijs: „De Munten der voormalige Hertogdommen Brabant en Limburg” 1851 Planche VI Nrs. 6, 7 en 8.

3) Het wapen van Oost-West- en Middelbeers heeft bovendien een schildhoofd van goud, beladen met drie baarzen van blauw dwarsbalksgewijs (= naast elkaar op gelijke hoogte). Omdat het embleem van de hertog voorrang heeft op dat van de gemeente zal men bij herziening van het gemeentewapen er goed aan doen de drie baarzen 2 : 1 in een schildvoet te plaatsen.

De voormalige gemeente Tongelre, sinds 1920 deel van Eindhoven, voerde in goud twee schildjes. Het eerste vertoont in de rijkskleuren het gevierendeelde wapen van Leefdael, doch aangevuld met (=gebroken door) een hartschild van blauw, waarop een schuinbalk van goud. Het tweede schildje vertoont het wapen van de hertogen van Brabant en Limburg, maar dan in de rijkskleuren.

Het wapen van Someren wijkt van dat van Helvoirt af door de kleur van het veld: rood in plaats van blauw ⁴⁾.

Toen men omstreeks 1816 bij de Hoge Raad van Adel begon met de registratie van de gemeentewapens, kwamen heel veel aanmeldingen binnen, alleen maar vergezeld van een zegelafdruk of een stempel, zonder uitleg over de gewenste of bekende kleuren. Toen viel het noodlottige besluit, waaronder vandaag de dag de Nederlandse gemeenteheraldiek nog gebukt gaat, dat dan, in overeenstemming met de kleuren van het kersverse Rijkswapen, het gemeentewapen een veld van blauw zou krijgen en de figuren van goud zouden zijn.

Weliswaar hebben sindsdien vele gemeenten de juiste kleuren van hun wapen kunnen bepalen en dan veelal het geregistreerde wapen laten wijzigen, maar talrijk zijn toch nog de gemeenten, die daaraan nog niet zijn toegekomen.

De streepkruizen van goud (en de daarmee te vergelijken dwarsstrepen en staken) hebben hun ontstaan te danken aan hetzelfde betreuwenswaardige besluit. Op een zegel kunnen de lijnen, die een wapen b.v. in vier kwartieren verdelen, moeilijk anders dan in reliëf worden afgebeeld. Op een gekleurd wapenschild worden deze lijnen meestal zwart getekend, maar nooit genoemd in de wapenbeschrijving, in de z.g. blazoenering. Maar in de wapens in de rijkskleuren blauw en goud heeft men er ten onrechte streepkruizen van gemaakt, die in bijna alle gevallen kunnen vervallen, als men de wapens gaat afbeelden in hun geschiedkundig verantwoorde kleuren. Mag men bij een verbetering van de wapens van de hierboven genoemde gemeenten er nu mede volstaan de oorspronkelijke kleuren te herstellen, dus de wapens van Stiphout en Waalwijk gaan navolgen? Liever niet, want het is gewenst en nuttig, dat één en hetzelfde wapen niet door meer dan één gemeente gevoerd wordt! Van de andere kant is het zonder meer billijk, dat de plaatsen, die eens de eer genoten het wapen van de hertog in hun *zegel* te voeren, er prijs op stellen dit ereteken ook in hun schild te mogen blijven voeren.

De fraaiste oplossing vormt dan een gedeeld wapen, d.w.z. een door een horizontale lijn in tweeën gedeeld schild, waarvan de bovenhelft het hertogelijk blazoen vertoont en de onderhelft een eigen kenmerkend

4) Zie het artikel van J.P.W.A.Smit over dit wapen in „Varia Historica Brabantica” II (1966) blz. 309.

gemeentelijk embleem. Een prachtig voorbeeld is het wapen van de stad Rotterdam, dat in de bovenhelft het reeds genoemde wapen van de graven van Holland uit het Henegouwse Huis vertoont en in de onderhelft in groen een paal van zilver; de Rotterdamse stadskleuren zijn groen-wit-groen.

Voor Oirschot schijnt de keuze van een eigen kenmerkend embleem reeds te zijn gevallen. In 1962 heeft namelijk de gemeenteraad vastgelegd, hoe de gemeentevlag zou moeten worden: twee even brede horizontale banen van geel en zwart met op het geel een rood vijfblad. Dit rode vijfblad is ontleend aan het wapen van het geslacht Leefdael, waarvan leden in de periode, die aan die van de Merodes voorafging, heren van Oirschot zijn geweest in de periode, die aan die van de Petershems en van de Merodes voorafging.

Hun gekwartileerd wapen vindt men terug in het gemeentewapen van Beek-en-Donk en, in de rijkskleuren dan, in dat van de voormalige gemeente Tongelre. Het eerste en het vierde kwartier zijn van goud, beladen met drie mispelbloemen of vijfbladen van rood, de eerste bloem bedekt door een vrijkwartier van rood, dat een adelaar van zilver vertoont, gesnaveld en geklauwd van blauw. Het tweede en derde kwartier zijn van zilver, beladen met een zwarte keper en vergezeld van drie schuinstaande klophamers van rood.

Ook Hilvarenbeek heeft het blazoen van Leefdael in zijn gemeentewapen bewaard ⁵⁾.

Men kan voor het Oirschotse wapen volstaan met één rode mispelbloem, zoals in de vlag, maar met evenveel recht alle drie de vijfbladen in het gemeentewapen overnemen, die het wapen van de heren van Leefdael te zien geeft. De gemeente Leefdael in België voert in goud één vijfblad van rood, geknopt van blauw. Zij, die de heraldiek een goed hart toedragen,

⁵⁾ De wijze waarop zal door kenners en liefhebbers van de heraldiek met gemengde gevoelens bekeken worden. Men ziet weliswaar in zegels heel vaak twee wapenschildjes afgebeeld, maar op een wapenschild combineert men van ouds twee blazoenen door kwartilering, danwel op een gedeelte of op een doorsneden schild en dit laatste is de aangewezen vorm, als er verschil in rang is! Vaak wordt er te weinig onderscheid gemaakt tussen een zegel (moet moeilijk na te maken zijn, wordt daarom naar smaak aangevuld met ingewikkelde versieringen) en een wapenschild (moet uitblinken door eenvoud, van verre herkenbaar zijn en verwarring en verwisseling uitsluiten). Een wapenschild moet zonder voorbeeld getekend kunnen worden aan de hand van de beschrijving of blazoenering: Hoe minder woorden daarvoor nodig zijn, hoe voorname het wapen is van opzet. G.P.J. Bannenberg beschreef de Schependomszegels van Hilvarenbeek op blz 63 van „Varia Historica Brabantica” I (1962). Het is jammer, dat het ingewikkelde zegel uit 1336 is „gepromoveerd” tot een gemeentewapen, waarvoor men een halve bladzijde tekst nodig heeft voor een duidelijke blazoenering.

zullen het toejuichen, dat naast of liever gezegd boven de rode mispelbloem(en) ook het wapen van de hertogen van Brabant-Limburg een ereplaats mag innemen in het nieuwe wapen van Oirschot.

De heer J.A.J. Becx noemt in zijn zeer lezenswaardig artikel ook Oerle (Oers) als hoofdplaats van Kempenland. Het wapen van die voormalige gemeente Oerle vertoont in blauw een streepkruis van goud vergezeld van vier leeuwen van goud. Als de gemeente Veldhoven, waarvan Oerle thans deel uitmaakt, ooit zou overwegen een wapenverbetering in studie te nemen, dan is het ook in dit geval te hopen, dat men een ereplaats zal inruimen aan het aloude hertogelijke wapen van Brabant-Limburg, dat Oerle als hoofdplaats van Kempenland zo lange tijd in zijn zegel mocht afbeelden.

Is het belangrijk in moderne gemeentewapens herinneringen vast te houden aan vroegere heren en heerlijkheden?

Als het gaat om heren, die tijdens de Republiek door aankoop in het bezit zijn gekomen van een vaak rijke bron van inkomsten, zeker niet. Er zijn heraldici, die het altijd verkeerd achten het wapen van vroegere heren over te nemen in gemeentewapens. Zo radicaal hoeft men nu ook weer niet te zijn. Vooral als de gemeente dezelfde naam voert als een inmiddels uitgestorven ridderlijk geslacht, is er alles voor te zeggen het blazoen van dit geslacht in ere te houden.

In 1821 werd bij Koninklijk besluit No. 29 van 22 december o.a. bepaald, dat geen gemeente het wapen van het geslacht van haar voormalige Heren als wapen zou mogen aannemen ⁶⁾.

Dat er al eerder zulke wapens waren bevestigd, heeft blijkbaar geen reden gegeven tot bepaalde acties . . . Gelukkig is het K.B. van 1821 bij K.B. No. 55 d.d. 23 mei 1899 ingetrokken, ⁷⁾ zodat het wapen van een *uitgestorven* ridderlijk geslacht door een gemeente kan worden gevoerd. Zouden de voormalige Heren hun oudste blazoen gekwartileerd blijken te hebben met de wapens van andere heerlijkheden, dan lijkt het wel raadzaam, dat de gemeente zich beperkt tot het oudste, dan wel tot het gelijknamige blazoen. Dit zal de duidelijkheid en de zo zeer gewenste eenvoud van het gemeentewapen bevorderen.

⁶⁾ „De Hoge Raad van Adel”, 's-Gravenhage 1966, blz. 139.

⁷⁾ Idem blz. 208. Opgemerkt zij, dat in dit boek, uitgegeven als herinnering aan het 150-jarig jubileum van de Hoge Raad van Adel, op blz. 130 louterlijk wordt erkend, „dat door gebrek aan tijd om het tekort aan kennis door eigen onderzoek goed te maken, bepaald onjuiste wapenbevestigingen zijn uitgegeven. Trouwens de taak van het College was niet anders dan bevestigen.” Kennelijk slaat deze verontschuldiging vooral op de werkzaamheden in de vorige eeuw. De invloed van de H.R.v.A. is in onze dagen beslist groter dan in de jaren van 1816 - 1880; feitelijk zou elk nieuw ontwerp door deskundigen van de H.R.v.A. moeten worden onderzocht en goedgekeurd!

Overigens is het volstrekt niet nodig om bij samenvoeging van meerdere gemeenten tot één grotere alle wapens van de opgeheven gemeenten op één schild samen te voegen, zelden zal dit een harmonisch of goed herkenbaar geheel opleveren.

Men kieze dan liever één der beschikbare gemeentewapens, datgene nl. dat heraldisch het fraaiste is en niet per se het wapen van de grootste der samen-gevoegde gemeenten of het wapen van de voormalige gemeente, die haar naam mag geven aan het nieuwe geheel.

In het geval van Oirschot, dat er waarde aan heeft gehecht in zijn vlag, behalve de Brabantse kleuren ook de rode Leefdaelse mispebloem op te nemen, ligt de combinatie van het Brabants-Limburgse wapen van na 1288 met het voornaamste kenmerk van het wapen van de eerste heren van de streek eigenlijk voor de hand en dan is er gelukkig helemaal geen behoefte aan herinneringen aan heren uit de tijd van de Generaliteitslanden.

F. v. ETTRO

MUSSENGILDEN III

In het oud reglement van het Gilde van St. Hubertus te Berkel staat de volgende notitie: „Sedert onheugelijke tijden bestond dit schuttersgilde onder den naam „ter uitroeiing van musschen en mollen” en werd heden in het jaar 1860 onder de bescherming van de H. Hubertus tot een Konings Gilde gevormd” (De Gildetrom 1960, p. 223).

Ook te Vught werd op 1 juli 1859 een Mussengilde opgericht. Volgens een mededeling van de heer A. Donkers te Vught bevindt zich in het gemeentearchief aldaar een brief, gedateerd 4 juli 1859, waarin de grondeigenaar L. de Leijer verzoekt een „Mosschen Gilde” op te richten, om de schade van mussen en „kerkkauwen” aan de „tarwe-akkers”(1) tegen te gaan; de schrijver, die reeds in 1858 een dergelijk verzoek aan de burgemeester had gericht, vraagt tevens om een subsidie uit de gemeentekas. De gemeente schijnt eerst resultaten te hebben afgewacht; uit een brief van 26 sept. 1860 blijkt, dat het gilde tussen 1 juli en 31 december 1320 mussen had geschoten. Op 9 okt. 1861 schonk de gemeente een subsidie van f 15,—. L. de Leijer was secretaris van dit Mussengilde, dat met de kermis in optocht door de gemeente trok en daarna op de vogel ging schieten op de schutsboom achter de Helvoirtse Barriere, toen bewoond door M. Couwenberg. Dit gilde schijnt echter niet lang actief geweest te zijn. Een gedeelte van het gildevaandel, waarop het wapen van Vught rust tegen een stam van een rijkvertakte boom waaruit vogels wegvliegen, hangt thans ingelijst in de hal van het Vughtse raadhuis.

W.H.TH.KNIPPENBERG

HET WAPEN SWEERTS

J.Th. de Raadt wijdt in zijn „Sceaux Armoriés des Pays-Bas et des Pays Avoisinants (4 delen 1898-1903) veel aandacht aan het ingehoekt, dat hij, ook al raken de punten de randen van het schild, toch noemt „parti-émaché”, dus ingehoekt gedeeld, hetgeen er op kan duiden, dat De Raadt het niet van groot belang oordeelt, of de zigzaglijn van de inhoeking doorloopt tot aan de schildranden, dan wel of deze eindigt op de plaats van de paal. Hij noemt dit embleem als kenmerk voor o.a. het Brusselse geslacht Weert; o.a. voeren dit wapen de volgende schepenen van Brussel: (IV/216 + 217).

Henricus Filius Wilhelmi *Hospitis* (de „waard”) in 1264.

Henricus Wert, (dezelfde?) 1265.

Johannes Wert in 1335.

Willelmus Wert in 1336 met als breuk een geblokte zoom.

Egidius dictus de Weert in 1391, 1425, 1432.

Roland de Weert in 1491, 1504, 1506.

Peeter, geheeten de Weert in 1516.

Magnus de Weert 1587 met als breuk een ster in 't hart van het schild.

De Raadt noemt ook (III 510):

a) Thierry (=Dirk) Swerts (Zwerts), schepenen van Helmond in 1492, 1496 en 1505, die voert drie drielingsbalken (met als breuk een ring op de bovenste) en een schildhoofd met drie Andrieskruisjes. Dit is feitelijk het wapen van de heren van Doerne (Deurne N.Br.).

b) Philippe Swerts, ook schepenen van Helmond in 1505, die voert drie driehoekige eggen; vergelijk het op blz. 74 in BRABANTS HEEM 1966 genoemde eigen familiewapen van de Helmondse familie Sweerts; in goud drie zwarte driehoekige eggen.

Op blz. 75 in BRABANTS HEEM 1966 is te lezen, dat een kleinzoon van de Helmondse schepenen Dirk Sweerts Willems Zoon zich vestigde te Antwerpen en hoe van hem afstamde Maarten Christiaan Sweerts de Landas, die in 1672 de helft van de heerlijkheid Oirschot kocht.

Op zijn beroemde wapenkaart van Brabant uit 1600 beeldt ZANGRIUS het wapen van het Brusselse geslachts Sweerts af als ingehoekt-gedeeld van zilver en rood van 2 x 5 stukken.

In 1721 verscheen te Brussel een boek: „Quartiers Généalogiques des illustres et nobles Familles d'Espagne, d'Allemagne, d'Italie, de France, de Bourgogne, de Loraine & des XVII Provinces” door Laurent LE BLOND. Het geslacht De Landas komt er drie maal in voor, alle drie keren wordt het wapen De Landas geblazoeneerd:

Em(m)anché d'argent & de gueules de dix pièces; hetgeen men zou kunnen vertalen met ingehoekt van zilver en van rood van 10 stukken, (5 van elke kleur.)

De naam Swerts (niet Sweerts, maar dit is niet belang) komt voor op blz. 223; hier wordt het wapen ingehoekt genoemd van *rood* en *zilver*! Wellicht heeft Le Blond zich vergist, maar het is niet ondienstig van de tegen-gestelde kleurenaanduiding melding te maken.

Bij „ingehoekt-gedeeld” reiken de inhoekingen iets voorbij het midden van het schild, het schild is als het ware door een zigzaglijn verticaal in twee helften verdeeld. Het herkenningsteken van het 18de werkkamp van „Brabants Heem” laat echter duidelijk zien, dat het wapen op het oud brandijzer ingehoekt is over de volle schildbreedte; er zijn ook niet vijf stukken te zien, maar 5 in elke kleur, dus 10 stukken!

Als in het programma van het werkkamp niet zo uitdrukkelijk vermeld was, dat het-geen bij het inbranden donker gekleurd is, zilver of wit moet zijn en wat niet wordt gebrand rood, dan zou men zeker mogen veronderstellen, dat de maker van het brandijzer eerder is uitgegaan van de kleuren *Swe(e)rts* dan van de kleuren *Landas* . . .

De tekening op de omslag van het boekje vertoont meerdere onjuistheden, de donkere en de licht gekleurde inhoekingen moeten alle in een scherpe punt eindigen en alleen de bovenrand van het schild mag horizontaal getekend worden. De licht gekleurde strook bovenaan moet vervallen, anders telt men *elf* stukken . . .

En ook hier zijn sterke aanwijzingen, als het tenminste een *oude* tekening is en niet een, die onlangs van het brandijzer is afgeleid, dat er sprake is van een over de volle breedte ingehoekt schild in de kleuren rood en zilver en niet zilver en rood.

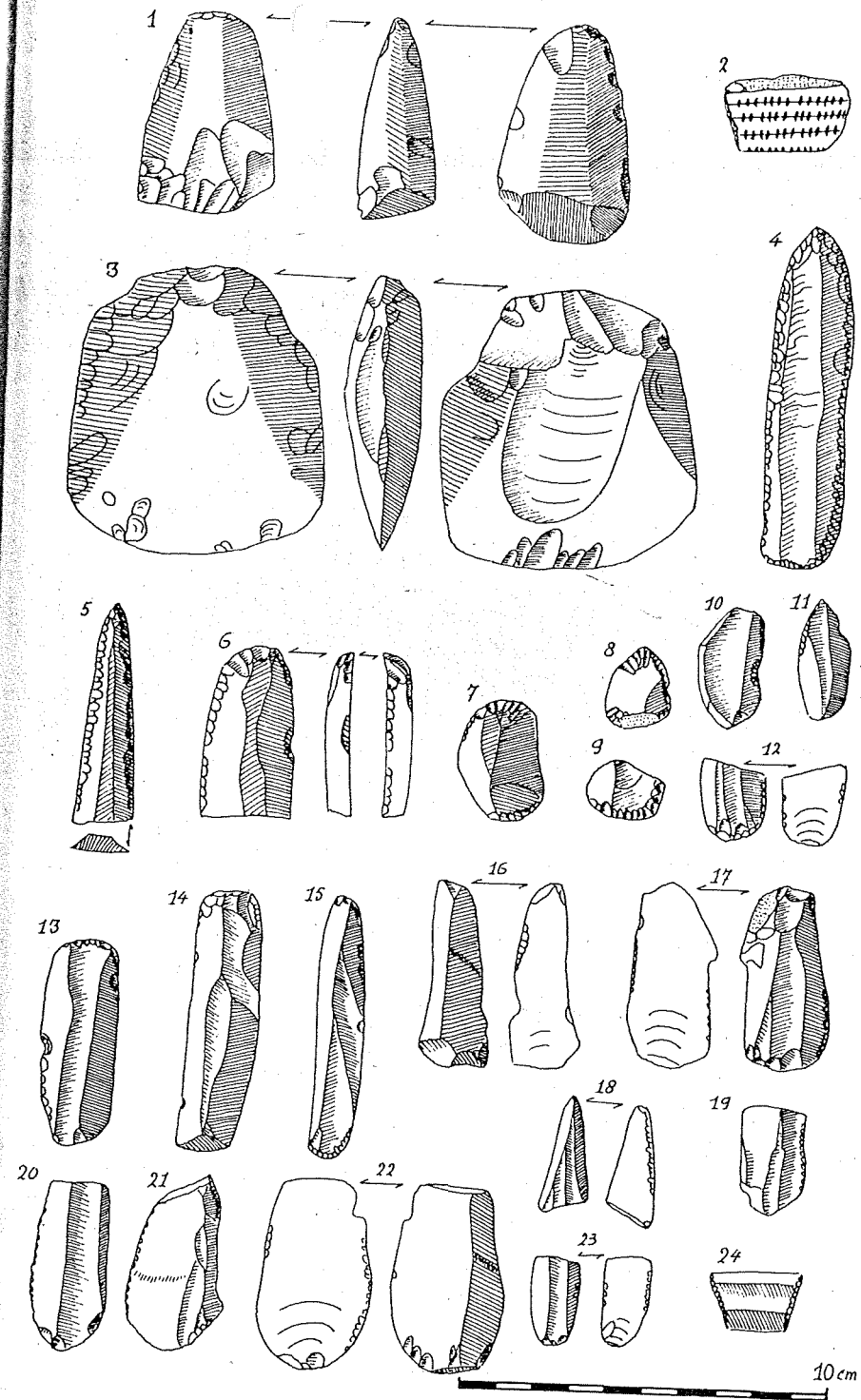
F. v. ETTRO

LAAT-NEOLITHISCHE KULTUUR IN HILVARENBEEK

In april 1966 stelde de voorzitter van de Heemkundige kring te Hilvarenbeek Dr. H.A.M. Ruhe mij ervan op de hoogte, dat door de heer A. Leenhouders talrijke bewerkte vuursteenartefacten waren gevonden op een hoge akker ongeveer twee kilometer ten zuidwesten van Hilvarenbeek. Reeds eerder had dezelfde vinder op deze plaats een zwaar beschadigde stenen bijl gevonden (afb. 3), die kennelijk secundair als kernstuk was benut voor het vervaardigen van kleinere vuursteenartefacten.

Ongetwijfeld hebben we hier te doen met een nederzetting van een of andere Neolithische cultuur. Bij de eerste vondsten bood het materiaal te weinig houvast om het aan een bepaalde cultuur toe te schrijven. Toen de akker in de nazomer echter opnieuw werd geploegd kwamen er nieuwe vondsten aan de oppervlakte, zodat de variatie in artefacten aanzienlijk werd uitgebreid.

De in facetten geslepen vuurstenen bijl, enige knoopvormige schrabbertjes (afb. 8 en 9) en een zeer fraaie trapeziumvormige dwars-pijlpunt (afb. 24),

W.v.Ham
gemeente-archief
Bergen op Zoom.

Bergen op Zoom, 12 oktober 1967.

Zeer geachte redactie,

Hiermede protesteer ik tegen de opname in Brabants Heem van mei-juni 1967 , blz. 61 - 62 van een tegen mij gericht, beledigend artikel.

Daarin wordt namelijk geen enkel zakelijk argument aangevoerd, doch op een groffe manier getracht, mijn persoon en kundigheden in een kwalijk daglicht te stellen.

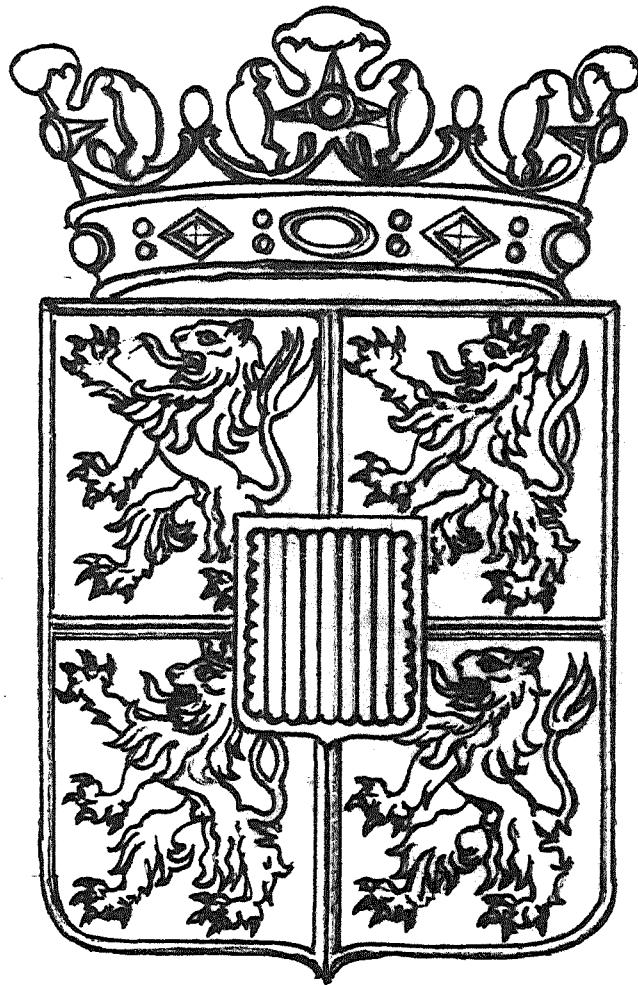
U zult het wel verontschuldigen, dat ik het beneden mij acht, mij persoonlijk tegen de schrijver van dergelijke onbeschaafde regels te richten.

Het spijt mij, dat u een dergelijke publicatie kennelijk niet heeft willen verhinderen en ik verwacht, dat u op even openlijke en gepaste wijze uw verontschuldigen aan mij zult aanbieden.

Hoogachtend,

WAPENSCHILD DER GEMEENTE GIRSCHOT

Het wapen der gemeente Oirschot.

Ingevolge besluit van Zijne Majesteit van 20 februari 1816. nr. 69 werd op 28 juli 1819 door de Hoge Raad van Adel als wapen voor de gemeente Oirschot bevestigd: „gevierendeeld. het 1e en 4e van goud beladen met een zwarte klimmende leeuw, en het 2e en 3e mede van goud, beladen met een roode klimmende leeuw.” Over de delingslijnen werd bovendien een zwart streepkruis getekend.

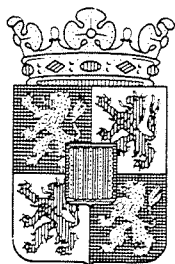
De gemeente verkeerde bij haar aanvraag blijkbaar in de

veronderstelling, dat zij het wapen van de graven van Henegouwen en Holland voerde en niet dat der hertogen van Brabant en Limburg, die de heerlijkheid oorspronkelijk alleen bezaten en haar later deelden met leden van de geslachten *Van Leeftael*, *Van Petershem* (in of na 1343), *De Merode* (1410), *Sweerts de Landas* (1672) en *Van den Berg* (1831).

Het wapen Brabant-Limburg wordt reeds gevoerd door de gemeenten Aarle-Rixtel (1961, met als schildhouder de Moeder Gods), Waalwijk (1947, de Limburgse leeuw echter ongekroond en getongd van azuur; als schildhouder een eikeboom) en Veldhoven (1969, met een schildhoofd van goud met vier ruiten van sabel).

Stiphout is per 1 januari 1968 opgeheven en Deurne en Liesel heeft naderhand een ander wapen ontvangen.

Het lag derhalve voor de hand aan het wapen van Oirschot ook een breuk toe te voegen, waarvoor de keuze is gevallen op het wapen *De Merode* als hartschild. Bij Koninklijk besluit van 26 februari 1970, nr. 22 is aan de gemeente Oirschot een wapen verleend, waarvan de beschrijving luidt: „Gevierendeeld: I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; hartschild: in goud vier palen van keel en een uitgeschulpte schildzoom van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen”.

MR. O. SCHUTTE.

Het wapen der gemeente Borssele.

Bij de wet van 2 juli 1969 zijn met ingang van 1 januari 1970 de gemeenten Baarland, Borssele, Driewegen, Ellewoutsdijk, 's-Gravenpolder, 's-Heer-Abtskerke, 's-Heer-Arendskerke (gedeeltelijk), 's-Heerenhoek, Heinkenszand, Hoedekenskerke, Nisse, Oudelande en Ovezande samengevoegd tot een nieuwe gemeente Borssele.

Het wapen van het geslacht *Van Borssele*, later gevoerd door de gemeente van die naam, heeft een dermate goede klank in Zeeland en ook daarbuiten, dat de nieuwe gemeente dit weer koos, zodat bij Koninklijk besluit van 29 april 1970, no. 9 als wapen is vastgesteld: "In sabel een dwarsbalk van zilver. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen”.

MR. O. SCHUTTE.

Het wapen der gemeente Kapelle.

De nieuwe gemeente Kapelle is ontstaan door samenvoeging van de oude gemeente van die naam en van de gemeente Wemeldinge bij de wet van 2 juli 1969, in werking getreden op 1 januari 1970.

Aan de gemeente Kapelle was bij Koninklijk besluit van 25 januari 1950, no. 9 als wapen verleend: „Gevierendeeld:

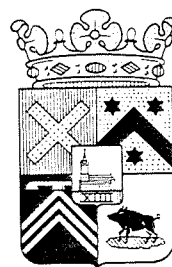
NLW 1976

384

heen in het schildhoofd een barensteel met keel (Schore en Vlakte); IV in zilver een loopend over een grasgrond in natuurlijke Het schild gedekt met een gouden kroon van twee paalen”; voor de gemeente Wemeldinge de Hoge Raad van Adel van 31 juli 1816 keel beladen met een gealeseerd St. Andri

Aangezien de gemeente het op prijs stekkelijke onderdelen gerepresenteerd blever hand het oorspronkelijke wapen van Kapelle te plaatsen en het wapen van Wemeldinge tier. Bij Koninklijk besluit van 8 mei 1970 aan de gemeente verleend als wapen: „Keel een verkort schuinkruis van goud; II

van sabel, vergezeld van sterren van hetzelfde; II pers van zilver, waarover hoofd een barensteel van een everzwijn van sabel van sinopel; een hartschild een kerk met aan de rechter van keel en met daken van een schidvoet van keel met in Romeinse cijfers (XII) schild gedekt met een gouden bladeren en twee paalen”.

BOEKBESPREKING

Christine B. Weightman, *A History of the Hague*. Schie-Pers. Schiedamschen

In ongeveer 130 bladzijden de geschiedenis van de hage vanaf de Romeinse nederzetting tot teruglopen van de bevolking sedert 1960 opgave die aan de schrijfster beperkingen daarbij — zoals te verwachten is bij een Engelse relatie Engeland-Den Haag extra aan het society-leven in Den Haag uitgebreid is het duidelijk dat andere aspecten van de geschiedenis in de verdrukking komen: in dit geval het burgerlijke leven, de stedelijke overheid en de geschiedenis, b.v. de opstelling van de Hagenaars en voor en tijdens de Opstand was, komt in de verf.

Het boek is van vele illustraties voorzien, die niet slecht van kwaliteit zijn, terwijl ook de beschrijving breekt. Summiere genealogische tabellen van de stadhouder en het Koninklijk Huis met een afbeelding van de familiewapen

Al met al een vlot leesbaar boek, dat de bezoeker van Den Haag een aardig overzicht van de Haagse historie.

Nederland's Patriciaat. (C) 1976

Zeer geachte Heer Mandos,

Inlichtingen van collegiale zijde hebben mij bewogen, alsnog op uw redactioneel schrijven van 24 oktober te reageren.

Mijn visie op de provinciale geschiedenis blijf ik onverkort handhaven. Het zal u inmiddels wel duidelijk zijn geworden dat mijn bijdragen niet zonder voorkennis, instemming en advies van een deskundige derde zijn tot stand gekomen. Daar deze van origine uit de Meierij afkomstig is, staat hij-wellicht-boven de verdenking van "klein-Hollandse" gezindheid en "boerse" achterlijkheid.

De reacties van de heren Beex en van Ettö kon ik waarderen om hun beleefde en zakelijke toon. De toon van Smulders vormt het tegendeel.

Deze zaak is niet te sussen door vriendelijke woorden in privé-brieven. Ik acht mij openlijk beledigd en blijf van de verantwoordelijke personen eisen, dat zij zich van de manier, waarop zulks is gebeurd, even openlijk distanciëren. Dat de redactie zich met de strekking van S' schrijven verenigt, is haar zaak, (hoe betreurenswaardig ook)

Wellicht is er een formule te vinden, die een einde aan deze -mijns inziens volkomen onnodige en door mij niet gewenste - kwestie, maakt.

Met verschuldigde hoogachting,

Stichting „Brabants Heem“

Sectie van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant

Voorzitter: H. BEEEX, p., Dorpsstraat, Esch - Secr.: P. DORENBOSCH, Mgr. Wilmerstraat 10, Boxtel - Penningm.: M. SCHELLEKENS, Hubertusring 5, Boxtel
Redactie „Brabants Heem“: Drs. H. MANDOS, Willibrorduslaan 112, Waalre - G. BEEEX, Petuniapad 15, Eindhoven - A. D. KAKEBEEKE, Hint 29, Eersel
J. v. DORT, P. Avontuurstraat 98, Breda.

Administratie: Mevr. A. FRANKEN-v. d. STERREN, Burg. Canterslaan 15, Oisterwijk, Postgiro 1066651 - Bank: Algemene Bank Nederland N.V., Tilburg.

Waalre 24 Oktober 1967

Zeer geachte heer van Ham,

Naar aanleiding van Uw brief d.d. 12 Oktober 11. deel ik U namens de redactie het volgende mede.

In Uw artikel Het Wapen van Oirschot (B.H. XIX) blijft Uw reaktie op blz. 20 (eerste alinea) niet meer objectief en is van een historiografisch standpunt uit gezien onjuist.

Dat na de kalme beantwoording van de heren F. V. Ettro en J.A.J. Beex een scherpe aanval van de heer F. Smulders zou komen, verraste de redactie allerminst. Zij meent alle persoonlijke beledigende ~~ge~~ passages in dat stuk, overigens in overleg met de heer F. Smulders, geschrapt te hebben. Dat desnietteenstaande de toon scherp is gebleven, geeft zij toe, maar zij meende dat toen niet meer " op een groffe (U bedoelt: grove) manier" Uw persoon en kundigheden " in een kwalijk daglicht" waren gesteld.

De onaangename passages die de hoofdredactie zelf betroffen, heeft zij onveranderd laten staan.

Ondanks de scherpe toon van het artikel, die de redactie over de opneming ervan heeft doen aarzelen, besloot zij toch daartoe, omdat zij het met de algemene teneur van het artikel eens kan zijn, ~~afgeez~~

Om bovengenoemde redenen bestaat er voor de redactie geen aanleiding om " op openlijke en gepaste wijze" haar verontschuldiging aan te bieden. Dit in overleg met "vroede mannen" van betekenis voor de Brabantse historiografie,

hoogachtend,

H. Mandos

GEMEENTE OIRSCHOT

De raad der gemeente OIRSCHOT;
in zijn openbare vergadering van 27 januari 1970;
gezien het voorstel van burgemeester en wethouders
van 9 december 1969;

gelet op de gemeentewet en op artikel 1 van het Koninklijk
besluit d.d. 23 april 1919, Stbl. 181;

b e s l u i t :

aan de Kroon te verzoeken het huidige gemeentewapen te vervangen door een
nieuw gemeentewapen, waarvan de omschrijving luidt als volgt:

Gevierendeeld; I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld
van keel; II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond
en genageld van goud; hartschild: in goud vier palen van keel en een uit-
geschulpte schildzoom van azuur.

Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen.

een en ander overeenkomstig de bij dit besluit behorende en als zodanig
gewaarmerkte tekening.

DE RAAD VOORNOEMD,
De secretaris,

De voorzitter,

M. S. G. M. - Dappert.

Ste/Le
coll:

GEMEENTE OIRSCHOT

uw kenmerk :

uw brief van :

ons kenmerk :

bijlagen :

onderwerp :

OIRSCHOT,

GEMEENTE OIRSCHOT

VOORSTEL inzake wijziging gemeentewapen.

Raadsvergadering d.d. 27 januari 1970

agendapunt nr.: 5

Aan de raad,

In verband met het feit, dat de kleuren in het gemeentewapen van Oirschot volgens wapenkundigen uit historische en heraldische overwegingen als onjuist moeten worden gekwalificeerd, zouden wij aan Uw college willen voorstellen, een aanvraag te richten tot de Kroon tot vaststelling van een nieuw heraldisch verantwoord wapen voor onze gemeente.

Alvorens op dit onderwerp nader in te gaan, komt het ons nuttig voor, enige inleidende algemene wetenswaardigheden over wapensymboliek en wapennut naar voren te brengen. Als nuchtere 20ste-eeuwers stellen wij ons n.l. steeds de vraag, welk nut een bepaalde wetenschap heeft. Welnu, de wapenkunde heeft terdege nut. Het is juist een gelukkig verschijnsel in onze moderne tijd, dat de belangstelling voor de geschiedenis en de liefde voor de verworvenheden der oudheid groeien. Men beseft, dat men aan het voorgeslacht veel te danken heeft en dat de beoefening van de geschiedenis voor ons moderneren van betekenis is. Er is enorme belangstelling voor de oude archieven. Overal verrijzen musea en oudheidkamers. Met de kennis van het verleden, de kennis van de historische evolutie groeit het begrip voor onze eigen tijd. Voor mensen, die zich met een dergelijke materie nooit hebben beziggehouden, is het moeilijk dit verband duidelijk te zien. Wij mogen echter vertrouwen op het advies van onze archivaris, die zich heeft laten voorlichten door Dr. L. Pirenne, rijksarchivaris in Noord-Brabant, en Mr. Schutte, secretaris van de Hoge Raad van Adel in Den Haag.

De Zuidafrikaanse wet geeft een zeer duidelijke omschrijving van het woord "wapen": een symbolische voorstelling van blijvende aard, die geheel volgens de beginselen der heraldiek is uitgevoerd en toegekend aan een individu, een vereniging of een gemeenschap (dorp, stad, provincie, land, natie of groep van naties), om als traditioneel onderscheidingsteken van dit individu of die gemeenschap te dienen. Dit onderscheidingsteken bestaat dan gewoonlijk uit een gekleurd, al dan niet in vakken verdeeld en vaak ook met één of meer figuren bekleed schild.

Het ligt voor de hand, dat deze traditionele onderscheidingstekens of wapenfiguren een symbolische betekenis hebben. Oude zinnebeelden, erfstukken door de eeuwen heen bewaard gebleven, leven door de heraldiek in ons midden voort. Het religieuze bewustzijn van de mens vond in zinnebeelden alles uitgedrukt, wat het als goddelijke orde in de wereld erkende. Daarnaast vond de mens ook heel de organische orde, waarin het eigen leven verliep, in de symboliek. Het is daarom niet verwonderlijk, dat het Nederlandse wapenembleem één der oudste geestelijke monumenten is, waarvan de diepzinnige symboliek ook ons moderneren nog veel kan zeggen.

Aangaande de vraag, waarom het huidige gemeentewapen vervangen dient te worden, zij het volgende medegedeeld. De beschrijving van het thans gevoerde wapen, verleend bij K.B. van 28-7-1819, luidt als volgt: "Gevierendeeld, het le en 4e van goud, beladen met een klimmende leeuw van sabel, het 2e en 3e mede van goud, beladen met een klimmende leeuw van keel.". Zo U bekend zal zijn, is het 4-leeuwenembleem afkomstig van hertog Jan III, die Oirschot tot Vrijheid verhief. De beschrijving van het oorspronkelijke vier-leeuwenwapen luidde echter: "Gevierendeeld: I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud." De kleuren van het tegenwoordige wapen zijn dus heraldisch onjuist.

Inmiddels is door de gemeentearchivaris in onze opdracht met diverse instanties aangaande deze wapenkwestie nader overleg gepleegd. Uit de diverse besprekingen resulteerde een o.i. zeer geslaagd wapenontwerp, getekend door een heraldisch vakkundig tekenaar. De Hoge Raad van Adel heeft omtrent dit ontwerp zijn goedkeurend advies uitgebracht. De beschrijving van het nieuwe wapen luidt als volgt: "Gevierendeeld; I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; hartschild: in goud vier palen van keel en een uitgeschulpte schildzoom van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlën." Er wordt hier dus vastgehouden aan het vier-leeuwenembleem en wel in de oorspronkelijke juiste kleuren. Het hartschild is een geheel nieuw element, waardoor het voor Oirschot belangrijkste Heerlijke geslacht in het wapen wordt vertegenwoordigd. Door deze combinatie van het hertogelijke wapen met dit hartschild wordt tevens de Halve Heerlijkheid gesymboliseerd (de helft behoorde aan de hertogen en de andere helft aan de heren van Oirschot).

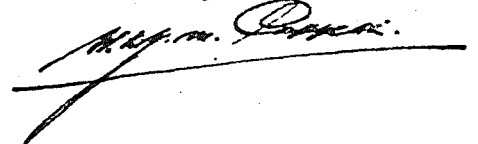
Wij mogen U thans voorstellen Uw officiële goedkeuring aan dit wapenontwerp te willen geven en de Kroon om een desbetreffende vaststelling te verzoeken.

De op deze materie betrekking hebbende stukken liggen voor U ter inzage.

Oirschot, 9 december 1969

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN OIRSCHOT,
De secretaris, De burgemeester,

Kl/Le
coll:

- 32/3 Anthonis Adriaans OOMEN en Anna MEUSEN
 34/5 Nicolaas Peeters BECKERS en Catharina van de CAUWELAER
 36/7 Adriaan Wouters MOLEMANS en Adriana Anthoniss van (LEEGE)MIERT, laatst echtgenote van Jan Lodders
 38/9 Jan Adriaan LENAARTS en Anna Jansen van den CORPUT in de doopacte van Maria wordt hij genoemd: Johannes Adriani Cornelii
 40/1 Hendrik Adriaans MEEREN (Of: Meiren) en Adriana Adriaans PEEBERGH
 42/3 Hendrik Adriaans van DIJK en Elisabeth Joosten van den CAUWELAER zie 52/3
 44/5 Anthonis Anthoniss van (LEEGE)MIERT en Joanna Jansen van DIJK
 46/7 Adriaan Jacob BOOMAARS en Maria Cornelis Adriaan Aart ANSSEMS
 48/9 Peeter Corneliss LEYTEN en Elisabeth Frans NOOREN
 50/1 Rombout Jans POPPELAARS en Maria Corneliss BRILMANS
 52/3 als 42/3
 54/5 Adriaan Hendriks MEEREN (Of: Meiren) en Cornelia Nicolaas BECKERS, zuster van 17
 56/7 Jan Wouters van der VEEKEN en Allegonda Corneliss ERMEN
 58/9 Huybrecht Corneliss BOEREN en Joanna Peeters van DORST
 60/1 Cornelis van RAAK en Jacoba Hendriks BRUYNS
 62/3 Jan Anthoniss BRI(E)LMANS en Maria Peeter WOUTERS.

Breda.

G. J. Rehm.

VAN MERODE
 (Oirschot en Hilvarenbeek)

De volgende akten zijn ontleend aan het oudste doop-, trouwen overlijdensregister van Oirschot, dat tevens als zielboek werd gebruikt¹⁾. Het raadplegen van dit register wordt tenzekerste bemoeilijkt door het feit, dat van systematische indeling der diverse inschrijvingen nauwelijks kan worden gesproken, zodat het geheel een nogal rommelige indruk maakt. Ook

1) S. Oirschot 1.

de leesbaarheid laat te wensen over en het schrift is vaak moeilijk te ontcijferen, zodat het alleszins begrijpelijk is, dat men destijds van het klapperen van dit register heeft afgezien.

De door mij geproduceerde akten hebben betrekking op het gezin van *Richalt van Merode*, heer van Oirschot en Hilvarenbeek, die in 1559 overleed²⁾ en te Oirschot werd begraven³⁾. Hij had 7 kinderen bij *Geertruid de Crom*⁴⁾, met wie hij tegen het einde van zijn leven in het huwelijk trad, t.w. *Richalt, Maximiliaen, Jan, Margaretha, Hendrick, Anna* en *Maria*. De vier eerstgenoemde kinderen zijn geboren vóór 14 mei 1551 en waren op die datum ook reeds gewettigd. Dit blijkt uit het testament van hun vader, dat op de genoemde datum werd verleden⁵⁾. Wanneer het huwelijk van *Richalt van Merode* en *Geertruid de Crom* precies heeft plaats gehad is niet bekend, maar het feit van dit huwelijk staat vast, gezien een in 1564 door de bisschoppelijke rechtbank gedane uitspraak in het geschil: *per et inter domicellam Gertrudem Crom, relictam quondam d. Ricaldi de Merode dum vixit domini de Oirschot. Beecka etc. et domicellum Ludovicum van der Linden ut tutto-rem prolium dictorum Gertrudis et Ricaldi ex una necnon d. Henricum de Merode*⁶⁾ *opponentem ex alia parte, per quam sententiam declaravit matrimonium contractum fuisse et esse validum*⁷⁾.

De familie *Van Merode* bewoonde het huis Den Bergh onder Spoorдонк.

De betreffende akten volgen hier in chronologische volgorde:

p. 88. Anno 1587

5 Junij ipso Bonifatij hora 4 post prandium obiit Generosus dominus Rijchaldus de Meroden temporalis dominus de Oirschot et Beeck.

2) Coll. Cuypers van Velthoven O 157 (Oirschot).

3) Voor diens grafzerk zie Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins „Geneal. en Herald. Gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Brabant”, dl. II, p. 107.

4) Niet Catharina Crommen, zoals zij door sommige auteurs wordt genoemd. 5) Coll. Cuypers van Velthoven O 157 (Oirschot).

6) Heer van Merode, Petershem, Gheel, Westerloo, Herlaer etc., overl. 12 okt. 1564, gehuwd met Francisca van Brederode, overl. 8 maart 1553. Hij was een broer van Richalt de oude, heer van Oirschot en Hilvarenbeek. Na diens dood in 1559 was er kwestie ontstaan over de opvolging.

7) Aartsbisdom Mechelen: Leodiensia n. 13 f. 66. Taxandria XXVIII (1921), p. 250.

B. L. M. (opg.)

HET SCHEPENDOMSZEGL VAN OIRSCHOT

Zoals wij hiervoor reeds zagen, bestond het oudste schependomszegel van Oirschot uit een rondeel, waarbinnen zich de wapens van hertog Jan van Brabant en van heer Rogier van Leefdael bevonden. Dit zegel moet dus zijn vervaardigd tussen 24 april 1320 (toen Rogier Oirschot verwierf) en zijn overlijden op 29 januari 1333, ¹¹⁾ waarschijnlijk dus kort na 1320. Dit zegel heeft met zekerheid aan een akte van 19 mei 1343 gehangen, doch is verloren gegaan. ¹²⁾ Het thans — mij — oudst bekende schependomszegel dateert uit 1351. ¹³⁾ Daar het oudste schependomszegel van Hilvarenbeek uit het jaar 1336 dateert, en evenals dat van Oirschot het wapen Van Leefdael vertoont, zal ook dit zegel vóór 1333 zijn vervaardigd en naar nu bekend dus na 1328. ¹⁴⁾

Reeds hiervoor is aangehaald, dat de schepenen van Oirschot kort na 1320 een schependomszegel hebben doen maken. In een proces tussen de hertog en de halfheer van Oirschot wordt van de zijde van de hertog getwijfeld aan het feit, of het schild Van Leefdael wel dat van Van Leefdael of van genoemde Rogier is (!). Voorts voert de partij van de hertog aan *dat de schepenen in de Kempen hunne segelen niet en formeren naer de wapenen van den heere, dat anderssints van noode soude geweest sijn deselve wapenen soo dickwils te veranderen als binnen eenige plaetsen veranderinge geschiede van heeren*. Zij vinden het in Oirschot veelvuldig voorkomen van de *rooskens ofte bloemekens met den arent gestelt in gulden velt* geen enkel bewijs, daar de kleuren van het schependomszegel niet bekend zijn. En was dat al zo, dan nog blijkt daaruit niet, dat de erfgenamen van Rogier gerechtigd zijn geweest in de halve heerlijkheid. Met betrekking tot het zegel voert de hertogspartij nog aan *dat alsulcken mengeling van segel lichtelijck hadde konnen geschieden, temeer dat denselven segel niet en was den onsen oft onser voorsaten* (d.i. van de hertog of zijn voorgangers) *maer den segel van de schepenen, die daerop hadden konnen stellen d'aldervreemste figure van de weerelt, jae men sach op veele plaetsen dat de laeten van eenige grontheeren mits d'affwooning van onsen opperofficier, voordat van de voorgaende beleeninge waeren geemployeert geweest als schepenen in onsen naeme ende dat sij alsoo confuselijck ende dickwils onder eenen segel van de laetheere hadden gedepescheert*. De halfheer van Oirschot kon de hertogelijke partij niet aantonen, dat het zegel was gemaakt, nadat die Van Leefdael waren gekomen tot de koop *van de goeden ende gerech-*

tigheden, die sij aldaer mochten hebben, of het zou moeten blijken, dat het schependom Oirschot, d'welck ongetwijfelt veel ouder was als den voors. transporie (1320), ¹⁵⁾ voor die datum een ander zegel heeft gehad daarmede waren gemerct de wapenen van Wouter van Oirschot. ¹⁶⁾

Het voorbeeld van het schependomszegel van Oirschot is slechts één van de vele zaken, die de processtukken over de halve heerlijkheden Oirschot en Hilvarenbeek kunnen leveren. Het proces besluit in ieder geval ten gunste van de niet hertogelijke halfheer. De hertog verklaart *bij goede ende vrije deliberatie van Rade, recht doende, dat den suppliant is toebehorende de gerechte hellicht van de hooge, middele ende leege jurisdictie der heerlijkheyt van Oirschot met de appendentien ende dependentien vandyen, mitsgaders van de keuren, breuken, chijnsen, houtschat ende andere innecomen ende vervallen aldaer, de voors. heerlijkheyt concernerende ....* ¹⁷⁾

BIJLAGE

Wij Adolf bij der gratien ons heeren Biscop van Ludeke, enen edelen man, onsen lieven vrient, haren Rogier van Leefdale, here van Perke ende van Orscot, Saluyt,
met kennissen derre waerheyt hetsij cont allen den genen die desen brief sullen sien ende horen lesen dat sijn comen voer ons een Edelman, her Geraerd, here van Horne, onse lieve man, Ende met hem here Willem van Gore als momboir eenre edelre vrouwen, veren Eymengaerden van Cleve, vrouwe van Horne, Ende hebben opgedraghen in onse handt bij maningen onser ende biwisen onser man, haren Coenraedts van der Marken, ons lieven broeder, haren Ingelbrecht, haren Jans van Haelshoven ende haren Hermans van Weerstraten, Alsoe alsoe sij wijsen dat recht was hoer doerpe van Hildewaren Beke ende van Dyesen metten gerichtene diere doerpe, hoge ende neder, ende metten renten ende met alder toebehoerten diere voernoempde doerpe ende metten mannen die daer binnen sijn geseten die daertoe behoeren, gelijk dat sij die voergenoempde doerpe gemeyn ende ongedeilt houden met enen hogen edelen man, den hertoge van Brabant, Ende hebben daer op verteghen, alsoe alsoe die voernoemde man wijsen, dat sij schuldich waeren te doene tot behoef haren Rogiers van Leefdale voergenoemdt ende tot sijnre witteger erfgenamen, Ende wandt si dese voerseechde doerpe, die si metter heerlijkheit van Herlaer van ons houdende waren ons in derre manyeren dat voerscreven es, op hebben gedragen, Soe hebben wij geloeft ende geloven eenen edelen man Rogier van Leefdale voergenoempt, dat wij hem oft sijnen erfgenamen dese voernoempde

... en eenen enue verteenen in alle dyere manieren datse de here van Horne voergenoempt van ons houdende was, sonder argelist. in kennisse van desen dingen hebben wij onsen zegel hieraen gehangen, Gegeven in 't jaer ons heren dusent driehondert ende achte ende twintich, op sinte Hubrechts dach.

J. TH. M. MELSSEN

Hand 323-325

- 1) Rijksarchief in Noord-Brabant, Archief Raad en Leenhof van Brabant en de Lande van Overmaze, inv. nr. 353.
- 2) Archief Raad van Brabant, t.a.p., folio 779-780.
- 3) G. P. J. Bannenberg, De schependomszegels van Hilvarenbeek, in: *Varia Historica Brabantica I*; T. Klaversma, De heren van Vught en Oirschot in de 12de en 13de eeuw, evenals Mechelien Spierings, Wouter van Oirschot, in het tijdschrift *Campinia*.
- 4) *Campinia*, jrg. I, p. 42; jrg. VII, p. 46; Archief Raad van Brabant, inv. nr. 351, folio 1-3 en 8-9.
- 5) Algemeen Rijksarchief Brussel, Archief Rekenkamer, nr. 45038, folio 66.
- 6) L. Galesloot, *Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant*, Bruxelles 1865, p. 228.
- 7) Archief Raad van Brabant, inv. nr. 353, folio 781.
- 8) Archief Raad van Brabant, inv. nr. 351, folio 1-3.
- 9) Archief Raad van Brabant, inv. nr. 351, folio 7.
- 10) Archief Raad van Brabant, inv. nr. 351, folio 12.
- 11) A. van Sasse van Ysselt, *De heerlijkheid Eckart en de huizen Lochtenburg en Pasbogaard*, in: *Taxandria*, jrg. 3, Bergen op Zoom 1896.
- 12) 1343 mei 19 „ons ghemeyns seghels ons scependoms van Oerscot”, akte in het Rijksarchief in Noord-Brabant, Archief van het Kapittel van Oirschot, nr. 167 A 3, a.
- 13) Archief Abdij van Postel, Moll (B.), *Chartes Oirschot*, nr. 3.
- 14) Bannenberg, a.w., foto t.o.p. 64.
- 15) De oudste — mij bekende — schepenakte van Oirschot dateert van 1 januari 1309, die is aangehaald in een Oirschotse schepenakte van 20 juni 1542 (Rijksarchief in Noord-Brabant, Rechterlijk Archief Oirschot, nr. 134 IV, folio 97-98). Hierin is sprake van „gelyck in scepenenbrieven van Boexstel ende van Oirschot latius den maenbrief onder date dusent drie hondert ende acht opten jairsdach”. Bij de datering is de Paasstijl aangenomen.
- 16) Akte van Philips, koning van Castilië dd. Brussel 21 februari 1650, Archief Raad van Brabant, inv. nr. 351, folio 17-19.
- 17) Archief Raad van Brabant, inv. nr. 351, folio 24-25.

DE HEERLIJKHEID HILVARENBEEK C.A. EN HET HEERLIJKHEIDSARCHIEF*

I DE HEERLIJKHEID

Aan de vorming van de heerlijkheid Hilvarenbeek, Diessen, Riel en Westelbeers, gaat een periode vooraf waarin de abdij van Echternach talloze verspreide hoeven en landerijen bezat in de middeleeuwse domeinen Hilvarenbeek en Diessen. Omstreeks 1100 treedt Theodoricus van Herlaer op als ondervoogd over de Echternachse goederen te Diessen. Het domein Hilvarenbeek, waaronder ook het gehucht Riel behoorde, is vermoedelijk op het einde van de 13e eeuw samengevoegd met het domein Diessen-Westelbeers tot één heerlijkheid. ¹⁾ Deze heerlijkheid is kennelijk ontstaan uit genoemde voogdij over de Echternachse goederen. ²⁾

In 1246 wordt er weer een Theodoricus van Herlaer genoemd, maar nu als halfheer van het domein Hilvarenbeek. Vervolgens wordt in 1326 Gerard, heer van Horne, Perweis, Herlaer en Hilvarenbeek genoemd, echter als leenman van de prinsbisschop van Luik. Hoe en wanneer deze de heerlijkheid had verworven is niet duidelijk. ³⁾

Mogelijk had Echternach bij hem bescherming gezocht tegen de aanspraken van de hertogen van Brabant. ⁴⁾ Klaarblijkelijk tevergeefs, want vanaf de 14e eeuw treden de prinsbisschop van Luik en de hertog van Brabant naast elkaar als halfheer op. Zij bezaten de oppermacht „pro indiviso”, samen met gelijke rechten. ⁵⁾

In 1328 verkocht Gerard van Horne zijn leen, de halve heerlijkheid Hilvarenbeek c.a., aan Rogier van Leefdael, kastelein van Brussel. Deze was in 1320, door koop, al halfheer van Oirschot geworden. ⁶⁾ Gedurende lange tijd zouden de halve heerlijkheden Hilvarenbeek en Oirschot dezelfde heer hebben. Na het geslacht Van Leefdael volgen de geslachten Van Petershem en Van Merode elkaar als heren op. ⁷⁾

* Deze bijdrage is een gedeelte uit: R. M. Peeters, *Inventaris van het archief van de Heerlijkheid Hilvarenbeek c.a. 1662 - 1929*; onuitgegeven inventaris, welke de auteur als werkstuk voor de Rijksarchiefschool in 1976 maakte. Momenteel wordt deze inventaris herzien en gereedgemaakt voor publikatie.

039.81

HILDEWAREN BEKE

EEN BUNDEL HEEMKUNDIGE OPSTELLEN
OVER HILVARENBEEK EN DIESSEN

EEN UITGAVE VAN DE
HEEMKUNDIGE KRING HILVARENBEEK EN DIESSEN
„IOANNES GORAPIUS BECANUS”

feb 1911

DE GEMEENTEWAPENS VAN OIRSCHOT EN BEST

Deze beide gemeentewapens kunnen alleen samen worden besproken, omdat anders twee identieke voorgeschiedenissen zouden ontstaan. De gemeente Best ontstond eerst bij K.B. van 17 augustus 1819 door afsplitsing van de gemeente Oirschot en ging per 1 januari 1821 functioneren. De oude gemeente/heerlijkheid Oirschot bestond uit 8 gehuchten, waarvan er 4 de gemeente Best gingen uitmaken.

Oirschot

Al op het einde van de 12e eeuw verscheen de hertog van Brabant te Oirschot, nog vóór de opname van het rechtsgebied van de Kempen in zijn hertogdom (1203). Later zou de hertog hier halfheer zijn naast de oorspronkelijk allodiale heren van Oirschot, die uit het geslacht van de heren van Vught stamden. Waarschijnlijk vond deze tweeherigheid zijn oorsprong in afspraken, die in 1232 werden gemaakt. Het geslacht van de heren van Oirschot uit het huis Vught regeerde tot 1320, toen de laatste halfheer uit dit geslacht de halve heerlijkheid verkocht aan Rogier van Leefdaal (+ 1333). Na de familie Van Leefdaal volgden de families Van Petershem (± 1347-1455), Van Merode (1455-1606 en 1653-1672) en een zijtak van deze laatste familie (1607-1653) als (half)heren van Oirschot op totdat wederom een verkoop de halve heerlijkheid in 1672 in handen bracht van de familie Sweerts de Landas, die halfheren zouden blijven tot de afschaffing van de heerlijke rechten in 1798.

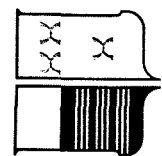
Al in 1505 trachtte Rikalt IV van Merode het hertogelijk deel van Oirschot door koop te verwerven. Dit ging echter niet door. Meer succes had diens zoon, die op 16 januari 1559, toen de hertog van Brabant in een moeilijke financiële positie verkeerde, de halve heerlijkheid in pandschap kocht voor bijna 6000 pond. In het tweede decennium van de 17e eeuw werd die helft echter door de inwoners van Oirschot (die tégen hun heer uit het geslacht Van Merode ageerden) ingelost, waarna de tweeherigheid nog tot 1798 zou voortduren.

In 1309 bestond er een schepenbank in Oirschot, dus reeds ten tijde van de heren van Oirschot uit het geslacht Vught. Toch kende deze bank in die tijd nog geen schepenbankszegel. Wél werd een dergelijk zegel vervaardigd in de periode van de opvolgende familie Van Leefdaal (1320-±1347). Dit bestond zeker al op 19 mei 1343, doch is ons eerst in een exemplaar uit 1351 overgeleverd. Het toont ons binnen het randschrift + SIGILLVM:SCABINORVM:DE:OERSCOT een eiketak of boom, rechts vergezeld van het gevierendeelde hertogelijk Brabantse wapen en links van het familiewapen Van Leefdaal (twee vijfbladige bloemen en in het vrijkwartier een adelaar).

Het vrijheidsrecht van Oirschot (waarvan het oudste bewijs dateert van 1372) bracht, ná de periode Van Leefdaal, géén nieuw zegel, zodat dat vrijheidsrecht uit de periode van hertog Jan III van Brabant en Rogier van Leefdaal moet stammen, dus uit de jaren 1320-1333.

Genoemd zegel bleef tot 1672 in gebruik. Toen liet de nieuwe halfheer, Sweerts de Landas, een nieuw zegel snijden met binnen het randschrift SEGEL DER VRIIHEYT EN HEERLYCKH.OIRSCHOT een ontwortelde eikeboom met daaraan hangend: rechts het gevierendeelde hertogelijke wapenschild en links het familiewapen Sweerts de Landas. Dit zegelbeeld (in gebruik tot 1798) werd door de gemeente in 1814 overgenomen binnen het randschrift GEMEENTE VAN OIRSCHOT.

Op 15 maart 1815 zond de burgemeester van Oirschot naar aanleiding van de oproep van de gouverneur der provincie deze een rode lakafdruk van het oude wapen van de vrij- en heerlijkheid Oirschot en een afdruk van het naderhand "geordonneerde wapen" voor de gemeente Oirschot. Het betrof dus afdrukken van de stempels uit 1672 en 1814; het verschil tussen beide was slechts het randschrift. De burgemeester wist alleen te vertellen, dat het wapen met "de 5 vlammen" het wapen was van de heer van Oirschot, Sweerts de Landas, en hij vermoedde dat het andere wapen (met de 4 leeuwen) het wapen van Oirschot was, doch beide wapens konden - omdat Oirschot een halve heerlijkheid was - ook gezamenlijk het wapen van Oirschot hebben uitgemaakt. Hij verzocht dan ook om bevestiging van het genoemde wapen. De Hoge Raad van Adel, die geen familiewapens wenste op te nemen, vroeg de burgemeester om nadere uitleg. Deze antwoordde op 25 augustus 1818 dat het door de Hoge Raad veronderstelde wapen géén familiewapen was, maar "wezenlijk het wapen dat vanoudsher door de gemeente is gevoerd".

De Hoge Raad zal het antwoord van de burgemeester niet bevredigend hebben gevonden en het toch als een familiewapen hebben gezien. Door dit familiewapen Sweerts de Landas af te wijzen liep de Raad echter wel vooruit op het K.B. van 22 december 1821 (n° 29), dat verbodt dat een gemeente het wapen van een geslacht van haar voormalige heren als wapen zou opnemen. De Hoge Raad zal alleen de eerste brief van de burgemeester in zijn overwegingen hebben betrokken, reden waarom de Raad op 28 juli 1819 de gemeente Oirschot bevestigde in het bezit van het navolgende wapen: zijnde een schild gevierendeeld, waarvan het eerste en vierde van goud, beladen met een zwarte klimmende leeuw, en het tweede en derde mede van goud, beladen met een roode klimmende leeuw. Over de delingslijnen werd bovendien een zwart streepkruis getrokken.

Waarom de Hoge Raad aan Oirschot slechts dit ene wapen verleende is niet geheel duidelijk omdat ook het hertogelijk Brabantse wapen in feite een familiewapen was! Dit zal ook bij de Hoge Raad van Adel niet bekend zijn geweest. Nog onduidelijker is waarom aan het hertogelijk Brabantse wapen de kleuren van het wapen van de graven van Holland uit het Henegouwse huis werden gegeven in plaats van de gebruikelijke Rijkskleuren. De burgemeester had daar in ieder geval niet om verzocht; deze (her)kende het wapen niet eens!

Naar aanleiding van een werkkamp van Brabants Heem in Oirschot, waar een in leer gebrand heerlijkheidswapen van Oirschot (mèt het wapen Sweerts de Landas) aan de deelnemers werd uitgereikt, barstte in het tijdschrift Brabants Heem in 1966 een discussie over Oirschots wapen los. Geopend werd met een felle aanval op de familie Sweerts de Landas, die als vertegenwoordiger van de protestantse in Staatse dienst zijnde families als een pijnlijk herinneringsteken uit een periode van diepe vernedering werd gezien en voorgesteld werd een (eventueel) nieuw wapen te voorzien van het familiewapen van - het o zo katholieke geslacht - Van Merode! Hoe deze felle aanval en deze argumenten als "historisch" kunnen worden gezien, zoals de schrijver zelf meedeelde, is mij een raadsel. Een ander bepleitte het opnemen van de rode Leefdaalse bloem, die in 1962 al in de gemeentevlag werd opgenomen, terwijl een derde de argumenten van de eerste schrijver relativeerde en de boom uit het zegel in het wapen wenste geplaatst te zien. Mede naar aanleiding van deze discussie benaderde de streekarchivaris van Noord-Kempenland het gemeentebestuur van Oirschot met het verzoek voorstellen te mogen doen voor een nieuw gemeentewapen (1969). Op 13 augustus 1969 polste de gemeente de Hoge Raad van Adel met twee voorstellen: 1. het wapen met de vier leeuwen in de oorspronkelijke Brabantse kleuren en voorzien van een gemeentekroon en 2. hetzelfde wapen, hier echter voorzien van een hartschild met het wapen Van Merode. De gemeenteraad besloot het tweede voorstel aan de Kroon kenbaar te maken en om een nieuw gemeentewapen te verzoeken (27 januari 1970). Bij K.B. van 26 februari 1970 (n° 22) verleende de koningin het volgende wapen: gevierendeeld: I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; hartschild: in goud vier palen van keel en een uitgeschulpte schildzoom van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen.

De methodiek van de totstandkoming van het wapen van Oirschot is af te wijzen. Een gemeente die beschikt over historische wapenfiguren dient déze te gebruiken en géén nieuwe te creëren ! Zo wordt het verleden met voeten getreden.

Best

Na het ontstaan van de gemeente Best (1821) schreef de burgemeester op 31 december 1838 aan de gouverneur der provincie, dat het wapen - zoals dat in die brief stond afgedrukt - in 1821 was aangenomen door het gemeentebestuur en dat hij niet wist of dit wapen door de Hoge Raad van Adel was verleend of geconfirmeerd. Het in deze brief (en latere brieven tot 1940) afgedrukte stempel vertoont binnen het randschrift GEMEENTE BESTUUR VAN BEST (NOORD-BRABAND) de heilige Odulphus, sinds 1553 de parochiepatroon van Best, met appel en missaal. De heilige is echter niet in een schild geplaatst. Latere - praktisch identieke - stempels vertonen eenzelfde beeld, nu eens zonder appel, dan weer met een ciborie in plaats van het missaal. De oudste afbeeldingen, die van Odulphus bekend zijn, tonen de heilige met staf en missaal (12e-13e eeuw).

Eerst in 1949 deed de gemeente pogingen het wapen officieel te maken. Toen, en

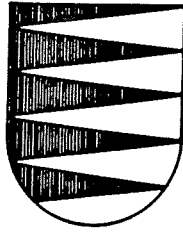
ook nog in 1962, stuitte dit op verzet van de Hoge Raad van Adel, die geen heiligen in gemeentewapens wenste op te nemen. In 1969 bepaalde de gemeenteraad van Best dat hij geen ander wapen zou aanvaarden dan dat met de heilige Odulphus. Nadat in 1978 alle voorgaande correspondentie aan de Hoge Raad werd voorgelegd, kwam deze tot de conclusie dat een uit historisch oogpunt aanvaardbaar wapen, dat zou afwijken van het dan door de gemeente officieus gevoerde wapen, niet "wel te bedenken" was en verklaarde dat de Raad een voorstel van de gemeente om de heilige Odulphus officieel in het wapen te gaan voeren zou steunen. Bij K.B. van 23 juli 1980 (n° 25) werd aan de gemeente Best het volgende wapen verleend: in keel de Heilige Odulphus van zilver. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels. De afbeelding laat de heilige zien met appel en missaal.

Dat Best in 1821 het parochiezegel als voorbeeld heeft genomen, is niet waarschijnlijk, daar parochiezegels tot in de 19e eeuw in deze regio nog een zeldzaamheid zijn. De gemeente Best, die vanaf de oprichting tot aan de officiële wapenverlening dezelfde wapenfiguur heeft gevoerd, kon dan ook niet anders dan dit symbool officieel te laten verlenen, ook al zijn andere historische argumenten aan te dragen. Toch mag de gemeente Best hiermee geen precedent scheppen voor andere heilige-in-hun-schild-voerende-gemeenten !

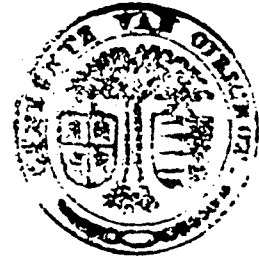
© J.Th.M.Melssen
Streekarchief Zuid-Oost Brabant

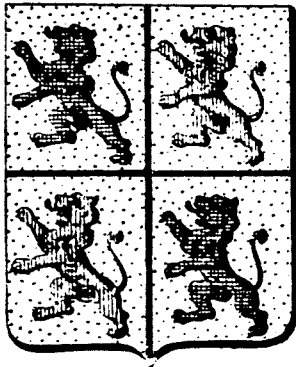
Zegel van Oirschot
1343-1672

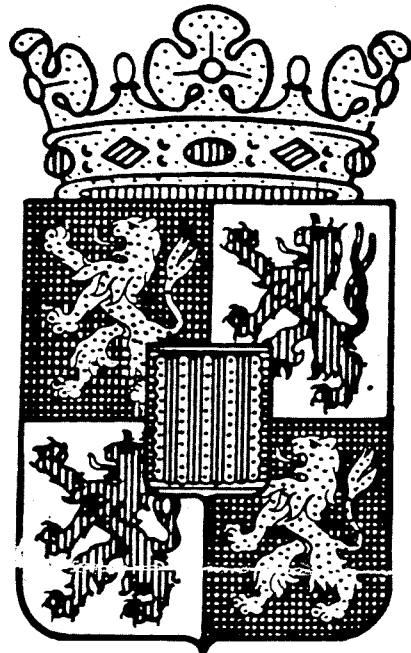
Dit wapen verving
in 1672 dat van
Van Leeftaal

Stempel van Oirschot
1814-1819

Gemeentewapen van
Oirschot 1819-1970

Gemeentewapen van Oirschot
vanaf 1970

Stempel van Best
1821-ná 1940

Gemeentewapen van Best
officieus tot 1980,
daarna officieel

KRONIEK VAN DE KEMPEN

HET STREEKARCHIEF

ZUID-OOST BRABANT

De gemeentewapens van Oirschot en Best

Deze beide gemeentewapens kunnen alleen samen worden besproken, omdat anders twee identieke voorgeschiedenszouden ontstaan. De gemeente Best ontstond eerst bij K.B. van 17 augustus 1819 door afsplicing van de gemeente Oirschot en ging per 1 januari 1821 functioneren. De oude gemeente/heerlijkheid Oirschot bestond uit 8 herdgangen, waarvan er 3 de gemeente Best gingen uitmaken.

Oirschot
Al op het einde van de 12e eeuw verscheen de hertog van Brabant te Oirschot, nog vóór de opname van het rechtsgebied van de Kempen in zijn hertogdom (1203). Later zou de hertog hier halfheer zijn naast de oorspronkelijk allodiale heren van Oirschot, die uit het geslacht van de heren van Vught stamden. Waarschijnlijk vond deze tweehierigheid zijn oorsprong in afspraken, die in 1232 werden gemaakt. Het geslacht van de heren van Oirschot uit het huis Vught regeerde tot 1320, toen de laatste halfheer uit dit geslacht de halve heerlijkheid verkocht aan Rogier van Leeftaald (+ 1333). Na de familie Van Leeftaald volgden de families Van Petershem (± 1347-1455), Van Merode (1455-1606 en 1653-1672) en een zijtak van deze laatste familie (1607-1653) als (half)heren van Oirschot op tot dat wederom een verkoop de halve heerlijkheid in 1672 in handen bracht van de familie Sweerts de Landas, die halfheren zouden blijven tot de afschaffing van de heerlijke rechten in 1798.

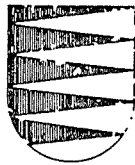
Al in 1505 trachtte Rikalt IV van Merode het hertogelijk deel van Oirschot door koop te verwerven. Dit ging echter niet door. Meer succes had diens zoon, die op 16 januari 1559, toen de hertog van Brabant in een moeilijke financiële positie verkeerde, de halve heerlijkheid in pandschap kocht voor bijna 6000 pond. In het tweede decennium van de 17e eeuw werd die helft echter door de inwoners van Oirschot (die tegen hun heer uit het geslacht Van Merode aageerden) ingelost, waarna de tweehierigheid nog tot 1798 zou voortduren.

In 1309 bestond er een schepenbank in Oirschot, dus reeds ten tijde van de heren van Oirschot uit het geslacht Vught. Toch kende deze bank in die tijd nog geen schepenbankzegel. Wel werd een dergelijk zegel vervaardigd in de periode van de opvolgende familie Van Leeftaald (1320 ± 1347). Dit bestond zeker al op 19 mei 1343, doch is ons eerst in een exemplaar uit 1351 overgeleverd. Het toont ons binnen het randschrift + Sigillvm:Scabinorum. De Oirschot een eiketak of boom, rechts vergezeld van het gevierendeelste hertogelijk Brabantse wapen en links van het familiewapen Van Leeftaald (twee vijfbladige bloemen en in het vrijkwartier een adelaar).

Zegel van Oirschot 1343-1672.

Het vrijheidsrecht van Oirschot (waarvan het oudste bewijs dateert van 1372) bracht, ná de periode Van Leeftaald, géén nieuw zegel, zodat

Dit wapen verving in 1672 dat van Van Leeftaald.

dat vrijheidsrecht uit de periode van hertog Jan III van Brabant en Rogier van Leeftaald moest stammen, dus uit de jaren 1320-1333. Genoemd zegel bleef tot 1672 in gebruik. Toen liet de nieuwe halfheer, Sweerts de Landas, een nieuw zegel snijden met binnen het randschrift Segel der Vriiheyten en Heerlyckh. Oirschot een ontworpen eikeboom met daaraan hangend: rechts het gevierendeelste hertogelijk wapenschild en links het familiewapen Sweerts de Landas. Dit zegelbeeld (in gebruik tot 1798) werd door de gemeente in 1814 overgenomen binnen het randschrift Gemeente van Oirschot.

Stempel van Oirschot 1814-1819.

Op 15 maart 1815 zond de burgemeester van Oirschot naar aanleiding van de oproep van de gouverneur der provincie deze een rode lakafdruk van het oude wapen van de vrij- en heerlijkheid Oirschot en een afdruk van het naderhand geordonneerde wapen voor de gemeente Oirschot. Het betrof dus afdrucken van de stempels uit 1672 en 1814; het verschil tussen beide was slechts het randschrift. De burgemeester wist alleen te vertellen, dat het wapen met 'de 5 vlammen' het wapen was van de heer van Oirschot, Sweerts de Landas, en hij vermoedde dat het andere wapen (met de 4 leeuwen) het wapen van Oirschot was, doch beide wapens konden, omdat Oirschot een halve heerlijkheid was, ook gezamenlijk het wapen van Oirschot hebben uitgemaakt. Hij verzocht dan ook om bevestiging van het genoemde wapen.

Gemeentewapen van Oirschot 1819-1970.

De Hoge Raad van Adel, die geen familiewapens wenste op te nemen, vroeg de burgemeester om nadere uitleg. Deze antwoordde op 25 augustus 1818 dat het door de Hoge Raad veronderstelde wapen géén familiewapen was, maar 'wezenlijk' het wapen dat vanoudsher door de gemeente is gevoerd.

De Hoge Raad zal het antwoord van de burgemeester niet bevredigend hebben gevonden en het toch als een familiewapen hebben gezien. Door dit familiewapen Sweerts de Landas af te wijzen liep de Raad echter wel vooruit op het K.B. van 22 december 1821 (no. 29), dat verbodt dat een gemeente het wapen van een geslacht van haar voormalige heren als wapen zou opnemen.

De Hoge Raad zal alleen de eerste brief van de burgemeester in zijn overwegingen hebben betrokken, reden waarom de Raad op 28 juli 1819 de gemeente Oirschot bevestigde in het bezit van het navolgende wapen: zijnde een schild gevierendeelst, waarvan het eerste en vierde van goud, beladen met een zwarte klimmende leeuw, en het tweede en derde mede van goud, beladen met een roode klimmende leeuw. Over de delingslijnen werd bovendien een zwart streepkruis getrokken.

Waarom de Hoge Raad aan Oirschot slechts dit ene wapen verleende is niet geheel duidelijk omdat ook het hertogelijk Brabantse wapen in feite een familiewapen was! Dit zal ook bij de Hoge Raad van Adel niet bekend zijn geweest. Nog onduidelijker is waarom aan het hertogelijk Brabantse wapen de kleuren van het wapen van de graven van Holland uit het Henegouwse huis werden gegeven in plaats van de gebruikelijke Rijkskleuren. De burgemeester had daar in ieder geval niet om verzocht; deze (her)kende het wapen niet eens!

Naar aanleiding van een werkkamp van Brabants Heem in Oirschot, waar een in leer gebrand heerlijkheidswapen van Oirschot (mèt het wapen Sweerts de Landas) aan de deelnemers werd uitgereikt, barstte in het tijdschrift Brabants Heem in 1966 een discussie over Oirschots wapen los. Geopend werd met een felle aanval op de familie Sweerts de Landas, die als vertegenwoordiger van de protestantse in Staatse dienst zijnde families als een pijnlijk herinneringsstuk uit een periode van diepe vernedering werd gezien en voorgesteld werd een (eventueel) nieuw wapen te voorzien van het familiewapen van, het katholiek geslacht, Van Merode! Hoe deze felle aanval en deze argumenten als 'historisch' kunnen worden gezien, zoals de schrijver zelf meedeelde, is mij een raadsel. Een ander bepleitte het opnemen van de rode Leeftaaldse bloem, die in 1962 al in de gemeentevlag werd opgenomen terwijl een derde de argumenten van de eerste schrijver relativerde en de boom uit het zegel in het wapen wenste geplaatst te zien. Mede naar aanleiding van deze discussie benaderde de streekarchivaris van Noord-Kempenland het gemeentebestuur van Oirschot met het verzoek voorstellen te mogen doen voor een nieuw gemeentewapen (1969). Op 13 augustus 1969 polste de gemeente de Hoge Raad van Adel over twee voorstellen: 1. het wapen met de vier leeuwen en in de oorspronkelijke Brabantse kleuren en voorzien van een gemeentekroon en 2. hetzelfde wapen, hier echter voorzien van een hartschild met het wapen Van Merode. De gemeenteraad besloot het tweede voorstel aan de Kroon kenbaar te maken en

Gemeentewapen van Oirschot vanaf 1970.

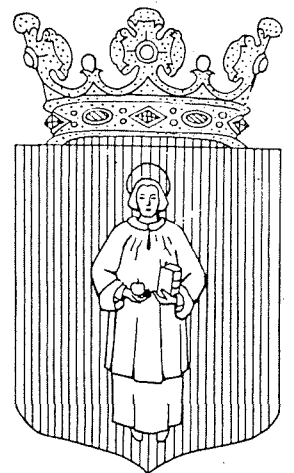
om een nieuw gemeentewapen te verzoeken (27 januari 1970). Bij K.B. van 26 februari 1970 (no. 22) verleende de koningin het volgende wapen: gevierendeelst: I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en gemgeld van keel II en III in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; mèt goud; hartschild: in goud vier palen van keel en een uitgeschulpte schildzoom van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parelen. De methodiek van de toelstandkoming van het wapen van Oirschot is af te wijzen. Een gemeente die beschikt over historische wapenfiguren dient deze te gebruiken en géén nieuwe te creëren!

Best
Na het ontstaan van de gemeente Best (1821) schreef de burgemeester op 31 december 1838 aan de gouverneur der provincie, dat het wapen, zoals dat in die brief stond afgedrukt, in 1821 was aangenomen door het gemeentebestuur en dat hij niet wist of dit wapen door de Hoge Raad van Adel was verleend of geconfirmeerd. Het in deze brief (en latere brieven tot 1940) afgedrukte stempel vertoont binnen het randschrift Gemeente Bestuur van Best (Noord-Brabant) de heilige Odulphus, sinds 1553 de parochiepatroon van Best, met appel en missaal. De heilige is echter niet in een schild geplaatst. Latere, praktisch identieke, stempels vertonen eenzelfde beeld, nu eens zonder appel, dan weer met een ciborie in plaats van het missaal. De oudste afbeeldingen, die van Odulphus bekend zijn, tonen de heilige met staf en missaal (12e-13e eeuw).

Stempel van Best 1821-ná 1940.

Eerst in 1949 deed de gemeente pogingen het wapen officieel te maken. Toen, en ook nog in 1962, stuitte dit op verzet van de Hoge Raad van Adel, die geen heiligen in gemeentewapens wenste op te nemen. In 1969 bepaalde de gemeenteraad van Best dat hij geen ander wapen

Gemeentewapen van Best officieus tot 1980, daarna officieel.

zou aanvaarden dan dat met de heilige Odulphus. Nadat in 1978 alle voorgaande correspondentie aan de Hoge Raad werd voorgelegd, kwam deze tot de conclusie dat een uit historisch oogpunt aanvaardbaar wapen, dat zou afwijken van het dan door de gemeente officieus gevoerde wapen, niet 'wel te bedenken' was en verklaarde dat de Raad een voorstel van de gemeente om de heilige Odulphus officieel in het wapen te gaan voeren zou steunen. Bij K.B. van 23 juli 1980 (no. 25) werd aan de gemeente Best het volgende wapen verleend: in keel de Heilige Odulphus van zilver. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels. De afbeelding laat de heilige zien met appel en missaal.

Dat Best in 1821 het parochiezegel als voorbeeld heeft genomen, is niet waarschijnlijk, daar parochiezegels tot in de 19e eeuw in deze regio nog een zeldzaamheid zijn. De gemeente Best, die vanaf de oprichting tot aan de officiële wapenverlening dezelfde wapenfiguur heeft gevoerd, kon dan ook niet anders dan dit symbol officieel te laten verlenen, ook al zijn andere historische argumenten aan te dragen. Toch mag de gemeente Best hiermee geen precedent scheppen voor andere heilige-in-hun-schild-voerende gemeenten!

© J.Th.M. Melssen, Streekarchief Zuid-Oost Brabant

• NAOME •

Smachtenbocht

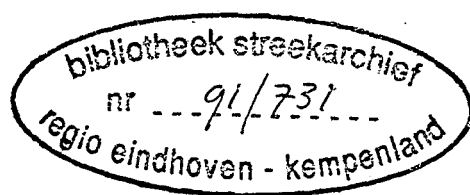
Voor een boer was het uiteraard van groot belang dat een perceel vruchtbaar was. Veel namen van landerijen getuigen van deze vruchtbaarheid of de afwezigheid daarvan. Een akkernaam als Vloerokst (Verlorenokst) die op verschillende plaatsen in de Kempen voorkomt, duidt zo'n perceel aan dat weinig rendement opleverde. Het is een spottende benaming. Dit geldt ook voor een naam als Kaeiekööp (kwadekoop) in Oerle en Mesteter (Schaft). Met de laatste naam wordt kennelijk een stuk grond bedoeld die veel mest nodig had. In dezelfde steer moet de Verneukert (Aalst) ontstaan zijn. Verneuken betekent in ons dialect bedriegen, bedotten, in de luren leggen. De Verneukert is in feite een stuk land dat de eigenaar bedreigt door zijn geringe opbrengst. Ook voor de verklaring van de Smachtenbocht (Bladel) zullen we in deze richting moeten zoeken. Smacht betekende in de middeleeuwen hevige honger en dorst. Dit brengt ons op namen als Hongerberg, Hongerbocht en Hongerdries.

Al zijn hier wel andere verklaringen voorgesteld, toch zullen we in een aantal gevallen met onvruchtbare percelen te doen hebben.

Een in onze streek veelvuldig voorkomende naam voor slechte grond is Smeel. Ook in samenstelling komen we de naam tegen: Smeelekker, Smeelbocht, Smeelkamp, Smeeldries. Volgens De Bont is een smeel in Oerle een met lange en ronde grashalmen begroeid terrein, zeer geliefde ligplaats voor patrijzen. De Grize ken ik in Reusel als een perceel met stoffige, zanderige, rulle bodem. Aan stuifzand hebben namen als Vliegert en Steuf hun ontstaan te wijten.

Van de andere kant zijn er ook namen die hun ontstaan te danken hebben aan de vruchtbaarheid van de bodem. We kunnen denken aan de Boteraord en de Spekker in Reusel, den Boterman in Wintrelre, de Vette in Hooge Mierde, de Goetiekamp in Oerle en Goudmijnte en Geldsman in Wintrelre. Een probleem is wel dat dit soort namen ook als spotnamen voor onvruchtbare percelen gebruikt werden. Zodoende werden namen als Vetvingers en Rijkmaaker ook gegeven aan weinig renderende stukken grond. Wim van Gompel, Molendstraat 28, 5541 CL Reusel, telefoon 04976-2021.

Oog op Oirschot

onder redactie van

H.J.M. Mijland

L.M. van Hout

Drs. J.P.J. Lijten

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door de daadwerkelijke steun van:

Mr. Paul de Gruyter Stichting, 's-Hertogenbosch

Heras Hekwerk B.V., Hekdam 1, Oirschot
(tel. 04997 - 84848)

Gemeente Oirschot

Anjerfonds Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch

Mr. Pieter van Kollenburg Stichting, Oirschot

Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Oog

Oog op Oirschot / onder red. van H.J.M. Mijland, L.M. van Hout, J.P.J. Lijten. - Oirschot: Stichting Gerard Goossens Fonds. - Ill.

Met lit. opg.

ISBN 90-73992-01-X geb.

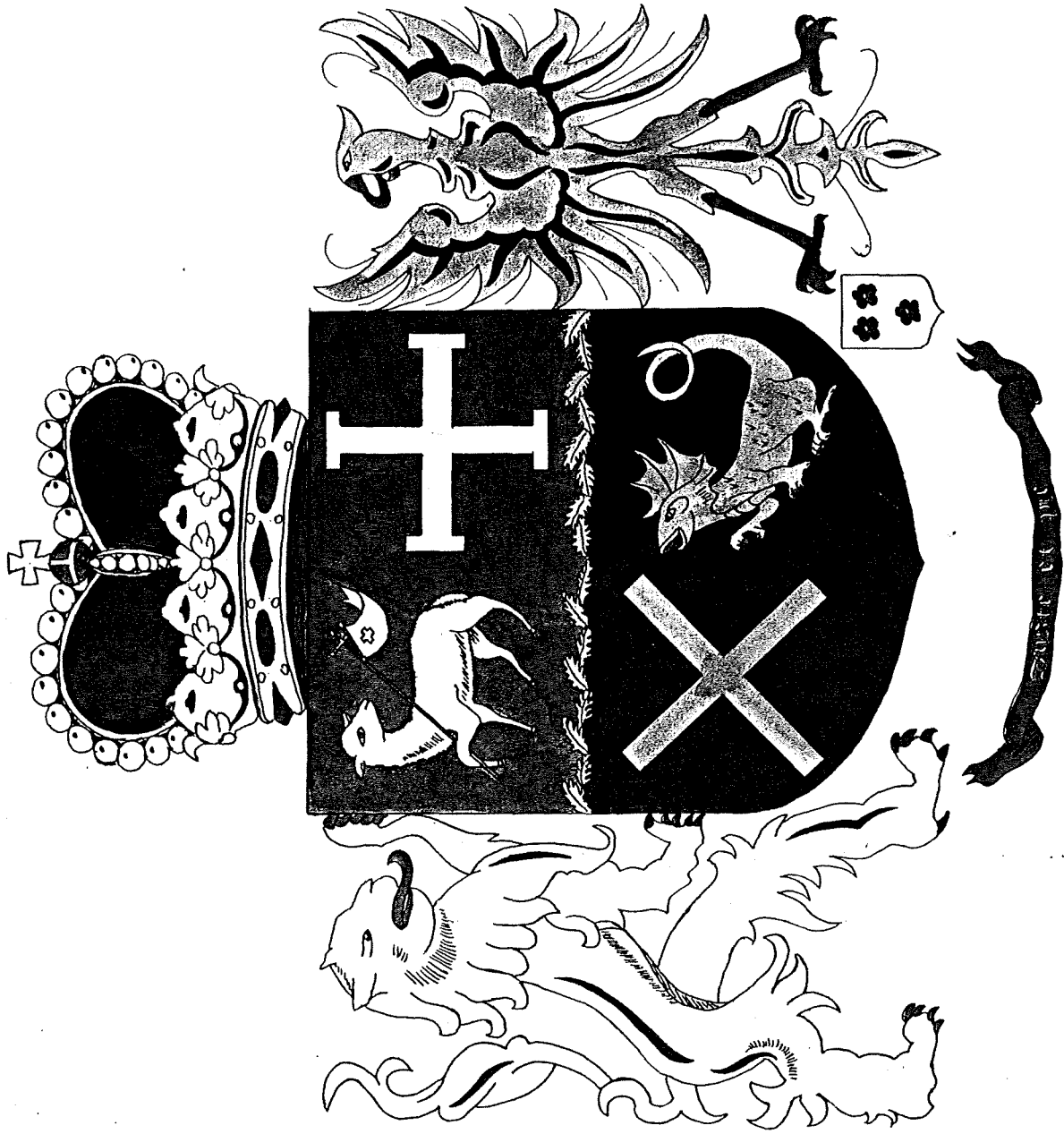
Trefw.: Oirschot; geschiedenis.

Copyright: Stichting Gerard Goossens Fonds, Oirschot

Druk: Drukkerij De Kempen B.V., Hapert

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting Gerard Goossens Fonds.

De uitgever heeft er naar gestreefd de auteursrechten van de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

TER PRESENTATIE

Bij het verschijnen van de eerste publicatie, die door het in 1989 opgerichte Gerard Goossens Fonds gerealiseerd wordt, lijkt het zinvol deze stichting aan u voor te stellen.

In de eerste voorzichtige contacten omtrent de mogelijke uitgave van dit boek werd ons te verstaan gegeven, dat het wenselijk zou zijn om daartoe een stichting te vormen. Deze wenk deed een reeds lang sluimerend idee tot leven komen. Er werden statuten opgesteld, waarin het doel van de stichting als volgt geformuleerd werd. De stichting heeft ten doel het uitgeven, doen uitgeven of helpen uitgeven van boeken, brochures, tijdschriften of andere publicaties de geschiedenis van Oirschot of het kwartier Kempenland betreffende en het verrichten of doen verrichten van onderzoek tot dat doel.

Het fonds is genoemd naar Gerard Goossens, die van 1626 tot 1646 secretaris van Oirschot, griffier van Kempenland en secretaris van de vergadering der vier kwartieren was. In die laatste kwaliteit was hij in de uiterst moeilijke tijd tussen 1629 en 1648 de centrale figuur in de onderhandelingen van de Meierij met Brussel enerzijds en met Den Haag anderzijds. Hij was ook de *trait d'union* in het onderlinge overleg met Franchois Prouveur, schout van Kempenland, jonker Marcus van Gerwen, schout van Peelland, Jan Peyenburg, secretaris van Oisterwijk en van het gelijknamige kwartier, en Jan Baptista Leyten, stadhouder van Eindhoven, met wie hij een soort onderhandelingscomité vormde. Gerard Goossens reisde meermalen voor de Meierij naar Brussel en Den Haag. Op weg naar deze laatste stad in de strenge winter van 1646, toen scheepvaart op de rivieren onmogelijk was en per ijsslede over de Maas gereisd moest worden, zakte de slee bij Bokhoven door het ijs, waarbij Gerard Goossens verdrong op zondag 4 februari 1646.¹⁾

Ook bij de interne moeilijkheden in Oirschot zelf heeft hij steeds een bemiddelende rol gespeeld. Men zal zijn naam in dit boek herhaaldelijk ontmoeten, waarbij zijn betekenis voor Oirschot en de Oirschotse geschiedschrijving vanzelf duidelijk wordt. Vanwege zijn grote verdiensten voor Oirschot, Kempenland en de Meierij in bijzonder

moeilijke omstandigheden meenden wij hem te moeten eren door zijn naam te verbinden aan onze stichting.

Met het oog op de doelstelling is besloten de oudst-bekende rechtstekens van Oirschot als wapen te nemen.²⁾ Nu hebben in steen gekapte tekens geen heraldische kleur. Het lijkt ons echter niet moeilijk, om voor deze tekens, de draak en het maalteken als symbolen van wereldlijk bestuur en rechtspraak en het lam en het kruis als symbolen van het vrede-recht, de kleuren te kiezen volgens hun betekenis. Daar de draak en het maalteken het aardse volksrecht representeren, lijkt de aangewezen kleur van het veld die der aarde, sabel, en de kleur voor de tekens die van het water, zilver. Voor het christelijk vrederecht, als van hemelse oorsprong zijnde, lijkt de aangewezen kleur van het veld die van de hemel, azuur, en de kleur der tekens die van de hemellichamen, goud.

In het oude schependomszegel van Oirschot kwam de eikeboom voor als centrale figuur geflankeerd door het wapenschild van de hertog en dat der heren van Leefdaal, dit laatste ook onder hun opvolgers via de vrouwelijke lijn uit de families van Petershem en de Merode als halfteren van Oirschot.

'In aanmerking genomen, dat de Brabantse landwe-ren uit eikehakhout bestonden en de grenspalen meest eikebomen waren', kunnen we in navolging van Dr. J.P.W.A. Smit hierin 'een teken der uitscheiding uit het landschap m.a.w. van een zekere autonomie' zien.³⁾ Aangezien Oirschot steeds bekend is geweest door een rijke beplanting met bomen, speciaal aan zijn grenzen, en de Oirschotse horizon nog steeds wordt gemarkeerd door een band van groen, meenden wij deze eigenheid van Oirschot te kunnen uitdrukken door een band van eikebladeren als horizon tussen de boven- en onderhelft van het wapenschild.

Als spreuk kozen we de tekst van 'het hooglied der liefde' van de apostel Paulus: 'Caritas congaudet veritati' 'Liefde is verheugd met waarheid' (1 Kor., 13, 6.) Het moet immers steeds het doel zijn van de historicus om de waarheid te achterhalen, hetgeen

de vier figuren kunnen localiseren. Omtrent de steen met het lam en die met het krukkenkruis spreekt hij als aanwezig geweest en hem slechts bekend uit de schets van Verhees.⁵⁾ Ook over de steen met de draakspreek hij als 'een thans verdwenen steen in den noorderwand van het O.L. Vrouwekerkje van Oirschot'.⁶⁾ Van de steen met het maalteken zegt hij: 'aangebracht tegen den noorderwand naast een der ingangen der kerk van O.L. Vrouw te Oirschot' en uitdrukkelijk: 'Deze steen is nog ter plaatse aanwezig'.⁷⁾ Dit laatste is duidelijk een constatering van Smit en wij mogen dus aannemen, dat hij deze steen zelf nog gezien heeft. Dan is het ook begrijpelijk, dat hij niet ingaat op de vergissing van Verhees met name omdat het schetsenboek toen nog niet gepubliceerd was en niet gemakkelijk te raadplegen. De door Verhees aangeduide plaats is overigens ook radicaal in strijd met de symboolgevoeligheid van de middeleeuwse mens. Wij kunnen er dus zeker van zijn, dat de stenen met het lam en het krukkenkruis waren aangebracht in de zuidwand nabij de ingang der geestelijkheid en de stenen met de draak en het maalteken in de noordwand nabij de ingang van het volk. De replica aangebracht bij de restauratie in de jaren zestig is dus verkeerd geplaatst.

De betekenis der afzonderlijke figuren

De vier figuren in de muren van de Oirschotse Mariakerk vormden twee groepen van ieder twee figuren: een beeld en een banteken.

De draak

Een van Brabant's alleroudste tekens wordt de draak genoemd door Smit.⁸⁾ Hij was een der symbolen van het volksleger ten tijde van keizer Hendrik I (919 - 936).⁹⁾ De draak vertegenwoordigde een wereldlijke rechtssoort, vermoedelijk het volksrecht zoals dat werd uitgeoefend op het jaargeding.¹⁰⁾ Nu was het jaargeding, zeker in zijn oorspronkelijke vorm, niet alleen een rechtspraak maar ook een bestuurlijke bijeenkomst van een grote bevolkingseenheid (generale placitum) een soort volksvergadering die eens per jaar gehouden werd, waarop recht werd gesproken en algemene beslissingen werden genomen. De middeleeuwse mens maakte geen onderscheid tussen bestuur en rechtspraak. Wij kunnen dus zeggen, dat de draak het symbool was van wereldlijk bestuur en rechtspraak. Rond 1250 schijnt de draak deze symboolwaarde grotendeels verloren te hebben.¹¹⁾

Het maalteken

Het teken dat tegenwoordig meestal schuinkruis genoemd wordt of Sint-Andreas-kruis, al heeft het in zijn oorsprong niets met Andreas te maken, is in wezen een zeer algemeen merkteken, dat door ons nog dagelijks gebruikt wordt om iets 'aan te kruisen'. Voor ons zit daar geen diepere betekenis in, maar voor de primitieve mens was dat anders. Als hij iets 'aankruiste' om de grenzen van zijn gebied

147

De stad Tienen voerde reeds in 1229 het Lam Gods met de paasvaan in haar zegel.

Uit: J.P.W.A. Smit, De Brabantsche beelden en teekens van recht, 's-Gravenhage 1957

aan te geven of om aan te duiden, dat iets van hem was, vertegenwoordigde dat teken hemzelf. Een schending van dat teken was een schending van zijn persoon. Het maalteken was in oorsprong niets anders dan een merk, zij het met bankmacht.¹²⁾ In het geval van Oirschot is dit teken in zijn oudste functie als maal bewaard gebleven.¹³⁾ In zijn combinatie met de draak, die het symbool was van wereldlijk bestuur en rechtspraak, dienen wij het maalteken hier dus te beschouwen als accessoir banteken van deze besturende en rechtsprekende macht.

Het lam

De betekenis van het lam, zoals in Oirschot gebruikt, is die van het Paaslam, dat gewoonlijk werd afgebeeld met de Paasvaan en een beeld was van Christus, die gestorven was en verrezen en daardoor de overwinning behaalde op het kwaad, hetgeen werd uitgebeeld door de Paas-overwinningsvaan. Het was het symbool van de Godsvrede, de Pax Dei, vanaf diens ontstaan in het midden-zuiden van Frankrijk rond het jaar 1000. Het lam kwam reeds voor in het zegel der stad Narbonne in 1219 met het randschrift: 'Sigillum pacis civium Narbonecium', 'Zegel van het vrederecht der burgers van Narbonne'.¹⁴⁾

Het kruis

Zoals het Paaslam het beeld was van het gezag der Godsvrede-beweging, was het kruis het banteken van dat vrederecht.¹⁵⁾ Wie zich niet hield aan het vrederecht, misdeed tegen Christus. Reeds in 1244 kwam het kruis naast het lam voor in het stadszegel van Toulouse.¹⁶⁾

Het kruis werd tussen 1000 en 1100 gebruikt op munten van v.l.n.r.: Keizer Hendrik II, de abdis van Nijvel, de graaf van Leuven.

Uit: Smit, De Brabantsche beelden en teekens van recht

121

122

123

De betekenis van de totaliteit der figuren

Wij zijn nogal diep ingegaan op de plaats der figuren in de muren van de Mariakerk, omdat deze voor de betekenis van de totaliteit van wezenlijk belang is. Voor Smit, die juist op deze betekenis zijn aandacht richtte, was a priori duidelijk, op welke plaats de verschillende stenen thuishoorden. Zelfs als hij de steen met het maalteken niet in de noordmuur gevonden zou hebben, had hij geweten, dat Verhees zich vergist moest hebben. Voor de lezer zal de symboliek van de middeleeuwen echter niet zonder meer duidelijk zijn. Daarom eerst nog een exactere plaatsbepaling.

De huidige hoofdingang in de westgevel van de Mariakerk is pas in de vorige eeuw aangebracht. De ingang van de gelovigen was oorspronkelijk alleen in de noordgevel vlak bij de hoek met de westgevel. De ingangdeur is nog (weer) aanwezig maar buiten gebruik. Naast deze deur was de plaats van de steen met de draak en die met het maalteken. Smit zegt uitdrukkelijk, dat het 'maal' was 'aangebracht tegen de noorderwand naast een der ingangen van de kerk van O.L. Vrouw van Oirschot'.¹⁷⁾ Dat het deze deur geweest moet zijn en niet die in het gotische koor, zal uit het vervolg duidelijk worden.

Wij begeben ons naar de zuidmuur van de kerk. Op zijn schets geeft Verhees de plaats van de stenen aan in de muur van het schip dicht bij het koor maar niet in de muur van het koor zelf. Tussen deze stenen en het koor is thans en was ook in de tijd van Verhees geen deur aanwezig, maar aan het metselwerk ter plaatse is nog goed te zien, dat daar wel een deur geweest is. Toen ter vervanging van het romaanse koor, dat voor een kapittelkerk rela-

tief klein was, een veel groter gotisch koor werd gebouwd, was daar voldoende plaats voor een ingang. Men bracht er zelfs twee aan: een in de zuidwand en een in de noordwand en de oude ingang in de zuidwand van het schip werd dichtgemetseld. Zoals de stenen in de zuidwand werden ingemetseld bij de ingang in de wand van het schip vóór de bouw van het gotisch koor, zullen ook de stenen in de noordwand zijn ingemetseld bij de ingang in het schip vóór de bouw van het gotisch koor.

Op het ogenblik staat de Mariakerk als het ware verstopt achter de Zwaan en aanpalende gebouwen. Deze zijn echter pas op het Vrijthof gebouwd na de grote brand in de kom van Oirschot in 1623. De Mariakerk lag dus nogal zuidelijk op het Vrijthof. Aan de noordkant van de Mariakerk was het Vrijthof een relatief groot plein, geschikt om volksvergaderingen te houden, recht te spreken en publieke afkondigingen te doen, waarbij de kerkdeur een centraal oriëntatiepunt was. In een akte van hertogin Johanna van 1386 wordt van het leenhof van Kempenland gezegd, dat dit vergaderde 't'Oerscot aen den torne aldair'.¹⁸⁾ Daar bij de deur van de kerk in de noordwand 'aen den torne' was de plaats, waar na de hoogmis de afkondigingen werden gedaan, waar het volk vergaderde en waar rechtgesproken werd. Daar waren de symbolen van de wereldlijke macht en rechtspraak aangebracht. In de zuidmuur van de Mariakerk was een deur dicht bij het priesterkoor. Daar gingen de geestelijken naar binnen. Daar was de plaats, waar het vrederecht werd uitgeoefend, hetgeen niet een zaak was van dwingende macht maar van overleg onder supervisie van het geestelijk gezag (overigens gesanctioneerd door de wereldlijke macht om effectief te kunnen zijn). Daar waren de symbolen van het geestelijk gezag en het vrederecht aangebracht.

Het geheel betekent dus, zoals Smit ook constateert, dat de Mariakerk als oudste parochiekerk van Oirschot 'eens het middelpunt van bestuur en rechtspraak geweest is', waarbij de draak het symbool was van het volksrecht en het lam het vrederecht vertegenwoordigde, de draak vergezeld van het maalteken en het lam vergezeld van het kruis, 'beide de accessoire bantekens'.¹⁹⁾

Er zijn verschillende meningen over ingemetselde 'rechtstekens' in verschillende kerken en voor vele van die tekens is het twijfelachtig, of het wel rechtstekens zijn, maar voor de hier besproken Oirschotse tekens is ons geen afwijzende mening bekend. Niet alleen zijn de afbeeldingen op zich duidelijk herkenbare rechtstekens, maar vooral de combinatie en de omgeving, waarin zijvoorkomen maakt de zin ervan duidelijk.

Dat Oirschot een zeer oud bestuurlijk centrum was, is bekend. Dat het vrederecht in Oirschot een zeer aparte en sterke plaats heeft ingenomen, is duidelijk

Het Vrijthof tot 1623.

Tekening J. Suijkerbuijk

A. Vrijthof

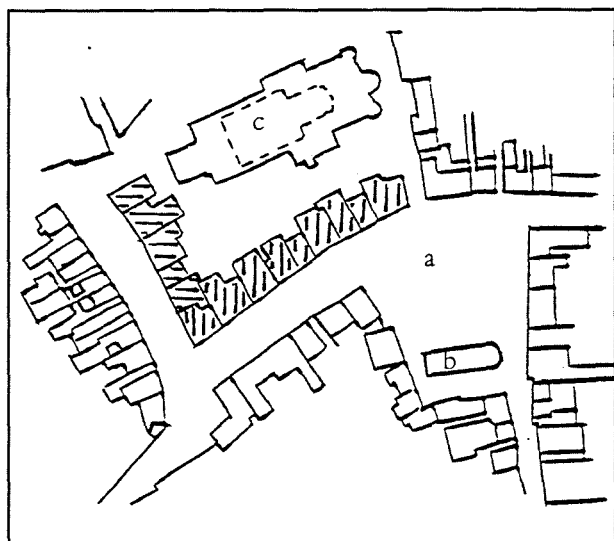
C. St. Petruskerk: ——— 1268 - 1462

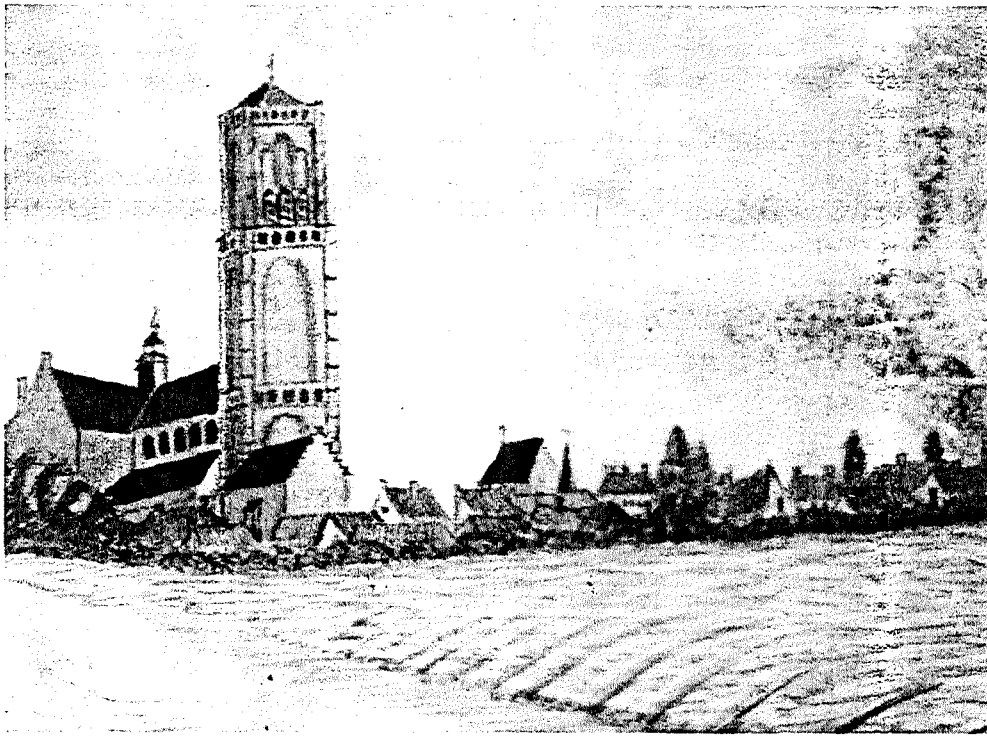
B. Mariakerk

— 1463 - heden

|| huizen (9) afgebrand in 1566

≡ huizen (5) afgebrand in 1623

Gezicht op Oirschot getekend door A.C. Brock ca. 1825.

Rechts is het torentje van de Mariakerk te zien en het hogere gothische koor (het hoogteverschil is overdreven voorgesteld).

Foto Streekarchivariaat 'Langs Aa en Dommel', Veghel

geworden uit onze publikatie van 115 zoen-
 accoorden wegens doodslag, die over de periode
 1463 - 1639 zijn bewaard gebleven. Dat er voor
 1463 geen zoen-accorde is bekend gebleven, is
 slechts te wijten aan de brand van de eerste Sint-
 Petrus-kerk in 1462, waarbij praktisch heel het Oir-
 schotse archief verloren ging. Uit de oudste zoen-
 accoorden is duidelijk geworden, dat de zoenpro-
 cedure van het vrederecht op dat moment volledig
 ontwikkeld en aanvaard was en gedragen werd
 door een sterke volksovertuiging, geleid door het

hoogste geestelijk en wereldlijk gezag. In Oirschot
 werden zelfs meerdere doodslagen gezoend, die
 buiten Oirschot en zelfs buiten Kempenland
 gepleegd waren. Ons is geen voorbeeld bekend van
 plaatsen, waar de zoenprocedure zozeer overeen-
 komstig haar oorspronkelijke opzet en tot zo diep
 in de zeventiende eeuw gepractiseerd is. Dit geeft
 een sterke basis voor de veronderstelling, dat het
 vrederecht vanaf de eerste verspreiding in onze
 contreiën in Oirschot is geaccepteerd en gepracti-
 seerd. In dit verband zou het verhelderend zijn, als

Prot. Kerk met voetkantoor te Oirschot

De Mariakerk rond 1920,
 zoals Leurs ze gezien heeft,
 helemaal begroeid met
 klimop.

we de tijd konden achterhalen waarin deze beelden zijn aangebracht.

De ouderdom der figuren

Op zich is het voor de hand liggend, dat de vier figuren gelijktijdig zijn aangebracht. Eveneens is het op zich voor de hand liggend, dat de figuren zijn aangebracht bij de bouw van de Mariakerk.

Smit stelt het aanbrengen der figuren op 'vermoedelijk het tweede kwart van de dertiende eeuw', zonder daarvoor enig motief aan te dragen.²⁰⁾ De bouw der Mariakerk stelt Smit op het einde der twaalfde eeuw, blijkbaar steunend op Leurs.²¹⁾ Nu deelt Leurs in zijn chronologie van de romaanse kerken in Brabant Oirschot inderdaad in bij de kerken gebouwd in die tijd, zonder daarvoor enig argument te geven. Bovendien verzwakt hij de waarde van zijn oordeel wel heel erg door bij de beschrijving van de Oirschotse kerk te klagen, dat deze helemaal met klimop begroeid was, zodat hij ze niet goed kon onderzoeken: 'L'édifice dont les murs sont actuellement entièrement couverts de lierre, se prête fort peu à un examen approfondi'. Wij zullen dus iets veiliger kunnen afgaan op het rapport over de restauratie van de Mariakerk in 1960.

Dit stelt de bouw op het begin der twaalfde eeuw, dus kort na 1100.²²⁾ Laten we daarom eens nagaan, of de afbeeldingen rond 1100 in Oirschot aangebracht kunnen zijn.

Wij vermeldden reeds, dat de draak door Smit een der alleroudste Brabantse tekens genoemd werd. Ook het maalteken werd vermeld als een oeroud banteken. Het kruis kwam reeds voor als teken op munten van keizer Hendrik II (1002 - 1024), de abdis van Nijvel (eerste helft elfde eeuw) en de graaf van Leuven (tweede kwart elfde eeuw).²³⁾ Het enige probleem zou het lam kunnen leveren, waarvan Smit zegt, dat het zover hem bekend voor het eerst voorkomt in het zegel van de stad Narbonne in 1219, maar waarvan hij tevens zegt, dat het twee eeuwen eerder reeds zijn tocht begon als symbool van de Godsvrede in het zuiden van Frankrijk.²⁴⁾ Aangezien het vrederecht in Oirschot blijkens de zoen-accorden een belangrijke rol heeft gespeeld, mogen we aannemen, dat het hier juist in zijn grote bloeitijd is geaccepteerd en sindsdien uit kracht van een algemene volksovertuiging en met steun van geestelijke en wereldlijke overheid eeuwenlang in stand is gebleven. Het is dus niet alleen heel goed mogelijk maar ook waarschijnlijk, dat de tekenen van zowel wereldlijke rechtspraak als vrederecht bij de bouw van de Mariakerk kort na 1100 zijn aangebracht.

Tekens zijn uit de aard der zaak algemeen, anders zouden zij niet als teken van iets verstaan kunnen worden. De combinatie der tekens in de context zoals die in Oirschot voorkomt, is ons niet van elders bekend en kan daarom als specifiek voor

Oirschot beschouwd worden. Het zou daarom zinvol zijn voor Oirschot om deze tekens te kiezen voor het gemeentewapen.

Het Gerard Goossens fonds, dat krachtens zijn statuten de bedoeling heeft, om de geschiedenis van Oirschot en Kempenland te bestuderen en te publiceren, meende de vrijheid te mogen nemen om deze tekens te kiezen als wapenschild.

NOTEN

- 1) *Het schetsenboek van Hendrik Verhees*, ed. J. van Laarhoven, 's-Hertogenbosch 1975.
- 2) Dr. J.P.W.A. Smit, *De Brabantsche beelden en teekens van recht*, 's-Gravenhage 1957.
- 3) Van Laarhoven verwijst in het commentaar bij zijn uitgave van het schetsenboek op blz. 56 voor de betekenis naar het werk van Smit zonder de tegenspraak te vermelden. Ook Knippenberg spreekt niet over deze tegenspraak in zijn bijdrage. 'Oude rechtstekens in bakstenen kerkmuren' in *Brabantse oudheden*, Bijdragen tot de studie van het Brabants heem, dl. XVI, Eindhoven 1977, blz. 241 - 258. In de noten 11 en 12 beroept hij zich zelfs foutief op Smit aangaande de plaats der figuren en in al zijn vermeldingen omtrent die plaats volgt hij niet Smit maar Verhees.
- 4) Smit, *Brabantsche beelden*, inl. blz. IX: 'na vele jaren terugziende'.
- 5) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 123 e.v.
- 6) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 119.
- 7) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 199 en 200, noot 14.
- 8) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 119.
- 9) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 120.
- 10) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 121.
- 11) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 122.
- 12) Smit, *Brabantsche beelden*, inl. blz. II.
- 13) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 199.
- 14) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 123/4.
- 15) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 124.
- 16) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 126/7.
- 17) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 199.
- 18) O.A.A.O., charter 1386.12.05.
- 19) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 121.
- 20) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 123 en 200.
- 21) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 200. S. Leurs, *Les origines du style gothique en Brabant II*, Brussel/Parijs 1922, blz. 168 - 170 en 226 e.v.
- 22) H. Janse, 'Oirschot. Hervormde kerk', in *Bulletin K.N.O.B.* 1961, Archeologisch nieuws, blz. 147.
- 23) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 96, fig. 121, 122 en 123.
- 24) Smit, *Brabantsche beelden*, blz. 123 e.v.

GEMEENTE

OIRSCHOT

Kopie ter kennisneming :
 Streekarchief Regio Eindhoven
 dhr. J. Melssen

Aan de directeur van het Streekarchief
 van het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven,
 de heer Mr. A. Spijkers
 Postbus 191
 5600 AD EINDHOVEN

Ons kenmerk: gSS

Lw kenmerk: brief

Bijlagen:

Onderwerp: gemeentewapen en vlag

Oirschot, 19 juli 1996

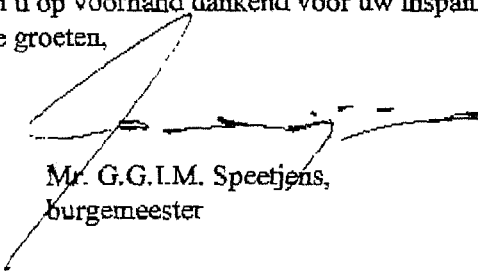
Geachte heer Spijkers,

Zoals u weet staan de gemeenten Oost-, West- en Middelbeers en Oirschot aan de vooravond van hun samenvoeging tot een nieuwe gemeente. Per 1 januari 1997 zal dit gaan plaatsvinden. Tot de vele zaken die dienen te veranderen behoren het gemeentewapen en de vlag. Van de beide colleges hebben mijn collega en ik het verzoek gekregen de vorm en inhoud daarvan te onderzoeken en voor te bereiden. Ook de formele en informele kanten daarvan zijn erbij inbegrepen, alsmede de kosten. Voor een eventueel (modern) logo en bijbehorende huisstijl volgt een afzonderlijk traject.

Gaarne zouden wij uw opinie vernemen met betrekking tot een gemeentewapen en een vlag voor onze nieuwe gemeente. Welke elementen (oud en/of nieuw) horen er volgens u in te zitten? Welke regels voor de heraldiek zijn van toepassing? Wie moet/mag adviseren? Wie stelt het vast e.q. keurt het goed?

Kortom, zoudt u ons zo breed mogelijk willen informeren over de vele aspecten van dit onderwerp waarover uw dienst expertise en inzicht bezit en waarover ik, informeel, al sprak met uw medewerker Jan Melssen, die mij aanraade aan u deze brief te schrijven.

Erop vertrouwend dat we met uw hulp kunnen komen tot een fraai en verantwoord wapen en dito vlag voor de nieuwe gemeente en u op voorhand dankend voor uw inspanningen, verblijf ik met alle hoogachting, en vriendelijke groeten,

 Mr. G.G.I.M. Speetjens,
 burgemeester

GSSFOI.BR/BLZ. 1

NOORDBRABANTSE COMMISSIE VOOR WAPEN- EN VLAGGENKUNDE

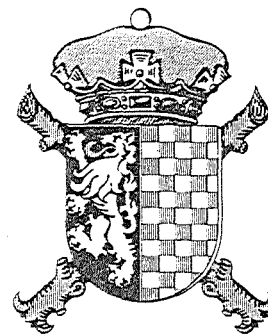
van de Stichting Brabants Heem

secretariaat:

Purmerstraat 14,

5628 HE Eindhoven, telefoonnummer gewijzigd: 040.2382911.

040-387911.

Aan de burgemeester van Oirschot
mr G.G.I.M. Speetjens
Postbus 11, 5688 ZG Oirschot

Uw kenmerk: gss

Ons kenmerk: Ehv/Oi/01

Datum: 9 september 1996

Onderwerp: gemeentewapen en -vlag

Geachte heer Speetjens,

Naar aanleiding van Uw brief van 19 juli jl. aan het Streekarchief Regio Eindhoven, aan onze commissie ter afhandeling doorgegeven op 28 augustus jl., het volgende.

Het wapen

Een 'eenvoudige' samenvoeging van de twee wapens van Oirschot en Oost-, West- en Middelbeers komt de commissie 'te gemakkelijk' voor. Het nieuwe wapen zou immers het gevierendeelde Brabantse wapen te zien geven, dat zowel Oirschot als de Beerzen steeds hebben gebruikt, alsmede een hartschild met de drie baarzen.

Het hartschild is in de heraldiek een schild dat een ereplaats inneemt, zoals men dat destijds voor het wapen *De Merode* nodig achtte. Daarom gaat het de commissie te ver de baarzen van de Beerzen in een hartschild te plaatsen. Er is immers geen enkel argument om laatstgenoemde gemeente in het nieuwe gemeentewapen een ereplaats te geven. Ook andere constructies met vier leeuwen en drie baarzen leveren steeds een wapen op dat de uitstraling zal hebben van het wapen van 'de drie Beerzen' en niet van een wapen van *Oirschot*, zoals - naar de commissie aanneemt - de nieuwe gemeente gaat heten.

Procedureel maakt het niet uit welk wapen wordt voorgesteld. Voor elk nieuw wapen zijn een raadsbesluit en een Koninklijk Besluit vereist, voor elke vlag is een raadsbesluit vereist.

Het gaat er om de aanwezige symbolen te inventariseren en daaruit een keuze te maken. Daarvoor zijn de bladzijden betreffende Oost-, West- en Middelbeers en Oirschot uit de door onze commissie uitgegeven rapporten voor Midden-Brabant en de Regio Eindhoven [verschijnt binnenkort] bijgevoegd. U treft daarin gegevens over deze materie aan.

Vast staat dat Oirschot gedurende vijf eeuwen (1320-1819) slechts *één eigen symbool* heeft gebruikt: de eik. Aanvankelijk werd een eikentak, later een niet nader te definiëren uitgerukte boom in het zegel geplaatst. De einde 17de-eeuwse wapenkaart van Jac. Le Roy laat voor Oirschot een *zilveren* schild zien met een *groene* boom. In de tweede helft van de 18de en begin 19de eeuw was men de mening toegedaan dat het vierleeuwenwapen dat van Oirschot was. De heer van Oirschot - Sweerts de Landas - plaatste immers op het kapittelglas uit ca. 1770 het vierleeuwenwapen op het zijne en gaf daarmee aan dat hij heer van die plaats was; de burgemeester van Oirschot schreef in 1815 dat volgens hem het vierleeuwenwapen het 'eeuwenoude' wapen van zijn gemeente was.

Het eigen symbool van Oost- en Middelbeers was aanvankelijk één baars (ca. 1350-1815). Na de toevoeging van Westelbeers in 1803 werden vanaf 1817 drie baarzen voor de drie Beerzen in het schildhoofd van het wapen gevoerd.

In de zegels werden aan deze *eigen* symbolen 'heerlijke' toegevoegd: de wapens van de lokale heren. In het tweeherige Oirschot waren dat de hertog van Brabant en heren uit verschillende opvolgende families [Van Leefdaal e.a.]. Ook in Westelbeers, dat tot het tweeherige Hilvarenbeek behoorde, zwaaide de Brabantse hertog de scepter met een andere halfheer [eveneens Van Leefdaal e.a.]. In Oost- en Middelbeers was alleen de hertog van Brabant de baas.

Omdat *eenvoud* bij een wapen voorop dient te staan, stelt de commissie een combinatie voor van de beide oorspronkelijke dorpsymbolen met het oorspronkelijke Brabantse wapen. Beide gemeenten voerden dit in hun zegels/wapens.

Om een evenwichtig geheel te krijgen opteert de commissie voor een gevierendeeld wapen, zoals ook steeds door Oirschot en de Beerzen is gevoerd, of een eenvoudiger gedeeld wapen.

De *volgorde* binnen het wapen wordt bepaald door de 'belangrijkheid' van de onderdelen: 1. Brabant, 2. Oirschot [naamgever nieuwe gemeente], 3. de Beerzen. Voor wat de *kleuren* betreft, staan die van het wapen van Brabant vast. Naar de dorpskleuren van Oirschot en de Beerzen vond nooit onderzoek plaats, doch voor Oirschot kan worden teruggevallen op de hiervoor genoemde 17de-eeuwse afbeelding: groen op zilver.

Bij gebrek aan *eigen* kleuren worden algemeen de streekkleuren toegepast.

Voor de Beerzen kan worden gekozen uit de kleuren zwart, zilver en goud van het Kwartier van Kempenland [Oost- en Middelbeers] of de kleuren blauw en zilver van het Kwartier van Oisterwijk [Westelbeers]. Om esthetische redenen gebruikt de commissie in dit voorstel de kleuren van het Kwartier van Oisterwijk.

Op het wapen wordt de *gemeentekroon* geplaatst, zoals dat thans al bij Oirschot het geval is.

De omschrijving van het wapen wordt dan of:

* *gevierendeeld; I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II in zilver een uitgerukte eikenboom van sinopel; III in zilver drie baarzen van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.*

of:

* *gedeeld; I in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II doorsneden; a in zilver een uitgerukte eikenboom van sinopel; b in azuur drie baarzen van zilver. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.*

In het laatste voorstel worden de kleuren voor het wapendeel 'de Beerzen', t.o.v. het gevierendeelde wapen, om esthetische redenen omgekeerd.

Aan U de keuze uit beide voorstellen.

Tekeningen behorende bij deze voorstellen zijn bijgevoegd.

De vlag

De gemeente Oirschot gebruikt thans een vlag, vastgesteld in 1962, in de kleuren van het toen in gebruik zijnde [en in 1970 vervangen] wapen, waaraan de bloem uit het wapen van de familie Van Leefdaal is toegevoegd.

De gemeente Oost-, West- en Middelbeers heeft officieel geen vlag. Wel kent de gemeente een zg. 'defileervlag', in feite een banier die in 1935 na een defilee in 's-Hertogenbosch aan de gemeente werd aangeboden en die de Brabantse blokken vertoont met in de broektop een blauw vierkant met de symbolen van het gemeentewapen.

Het is thans gebruik om voor de kleuren en de symboliek van de vlag terug te vallen op het gemeentewapen. Een vlag dient nog eenvoudiger te zijn dan een wapen, zowel qua kleurstelling als symbolen.

De Brabantse kleuren zijn toepasbaar in elk dorp in de provincie en daarom hier niet relevant. Dan resteren de kleuren die in het wapen voor Oirschot [groen en wit] en de Beerzen [blauw en wit] zijn gebruikt.

De commissie stelt voor slechts één van de symbolen van het wapen ten behoeve van de vlag te 'vertalen'. De keuze daarbij ligt voor de hand. De Brabantse symboliek is te algemeen van aard en valt derhalve af. De baars van de Beerzen kan naar de mening van de commissie ook niet in aanmerking

komen, enerzijds omdat de nieuwe gemeente *Oirschot* heet, anderzijds om niet de indruk te wekken met een vlag van een vishandel van doen te hebben. Resteert het symbool van het nieuwe Oirschot: de eikenboom. Om de vlag zo eenvoudig mogelijk te houden ware de eikenboom in de vlag te vervangen door een eikenblad.

De commissie stelt een banenvlag voor, waarin aan de stokzijde één eikenblad is opgenomen. Een vlag met twee banen kan worden gezien als één gemeente, ontstaan uit twee voormalige gemeenten. Het eikenblad kan het symbool van het nieuwe Oirschot zijn, waarbij ook kan worden verwezen naar de rijke flora in het gebied van de nieuwe gemeente.

De omschrijving wordt: *twee evenhoge banen van wit en blauw; op de witte baan een groen eikenblad, geplaatst op de diagonaal lopende van de broektop naar het midden van de broeking, ter grootte van 1/2 van de vlaghoogte.*

Een tekening behorende bij dit voorstel is bijgevoegd.

Dorpswapens en vlaggen

De Noordbrabantse Commissie heeft in de provincie met succes de instelling van dorpswapens en -vlaggen geïntroduceerd. Dit kan een deel van de gevoeligheden rond de samenvoeging van gemeenten wegnemen. De inwoners blijven immers binnen de lokale gemeenschap beschikken over eigen symbolen. De voorstellen hieromtrent vindt U ook in de bijgevoegde pagina's uit onze rapporten. Mocht ook voor de Beerzen een dorpsvlag wenselijk zijn, dan is de commissie graag bereid daarvoor een voorstel te doen. De *omschrijving* van de bestaande vlag van Oirschot kan daarbij worden aangepast.

Procedures

Nadat beide colleges van Burgemeester & Wethouders een keuze voor een gemeentewapen hebben gemaakt, al dan niet in nader overleg met onze commissie, dient bij de Hoge Raad van Adel te 's-Gravenhage een pre-advies te worden gevraagd. Kan dit College zich vinden in ons voorstel dan dienen een raadsvoorstel, raadsbesluit en een verzoek aan Hare Majesteit de Koningin tot verlening van het nieuwe wapen te worden opgemaakt. Na advies van Hoge Raad van Adel volgt dan een Koninklijk Besluit.

Mocht genoemd College hiermee niet akkoord gaan of komt het met wijzigingsvoorstellen dan volgt opnieuw overleg met onze commissie over een eventuele aanpassing van dit voorstel, waarna genoemd College opnieuw om informele toetsing wordt gevraagd, enz. [als voor].

Voor de vlag nemen beide colleges van Burgemeester & Wethouders een besluit, al dan niet na nader overleg met onze commissie. Dan wordt een raadsvoorstel opgemaakt en volgt een raadsbesluit. Toetsing vooraf bij de Hoge Raad van Adel is niet verplicht, toezending achteraf van het raadsbesluit met bijbehorende tekening van de vlag wel.

Graag worden wij t.z.t. in het bezit gesteld van fotokopieën van alle relevante stukken rond de besluitvorming en van een kleurenfoto van het wapendiploma c.q. de vlag.

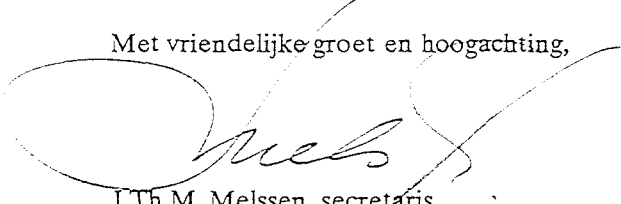
Graag ook verneemt de commissie of de nieuwe gemeentevlag aan de bevolking te koop zal worden aangeboden.

Indien nodig zijn wij altijd bereid een en ander [eventueel mondeling] nader toe te lichten.

De kosten van deze advisering zullen u na de vaststelling van wapen en vlag in rekening worden gebracht.

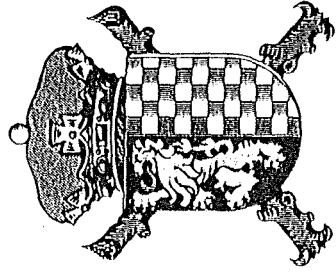
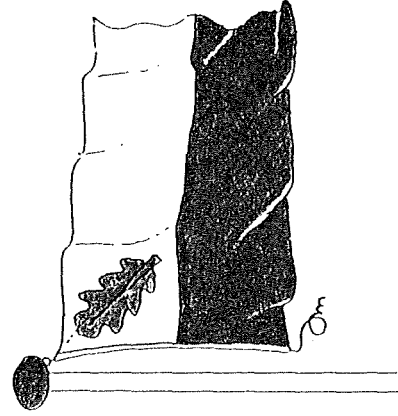
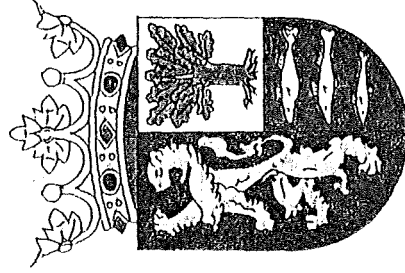
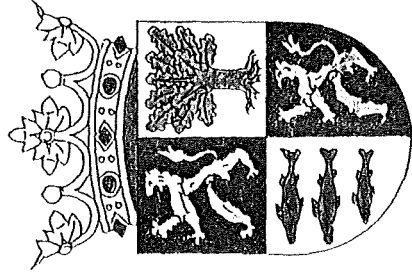
Uw reactie afwachtend.

Met vriendelijke groet en hoogachting,

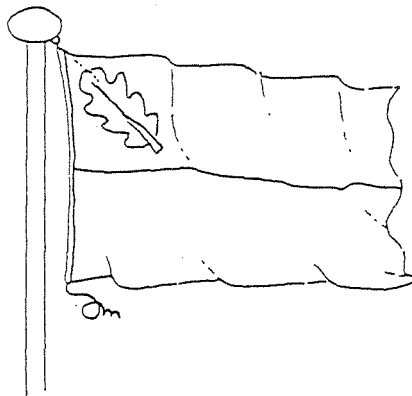
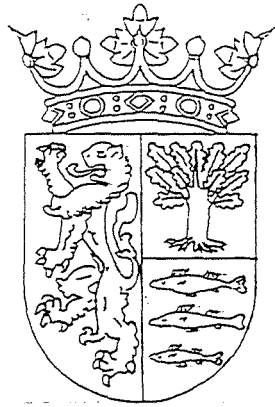
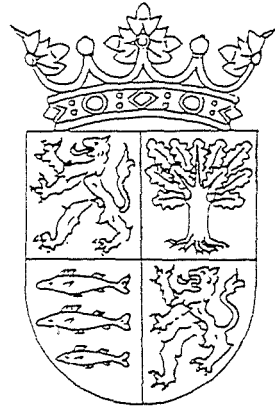
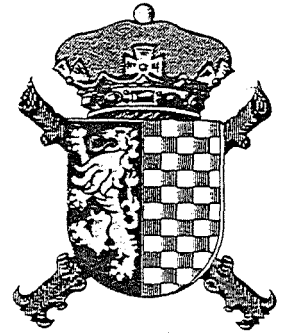
J.Th.M. Melssen, secretaris

OIRSCHOT

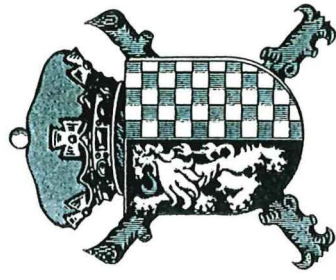
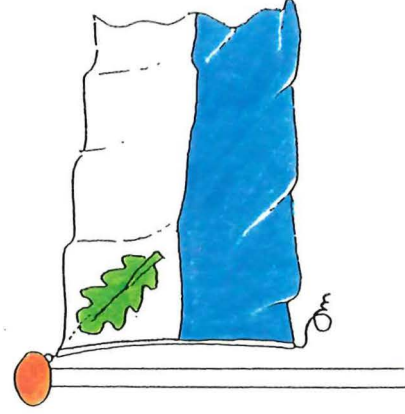
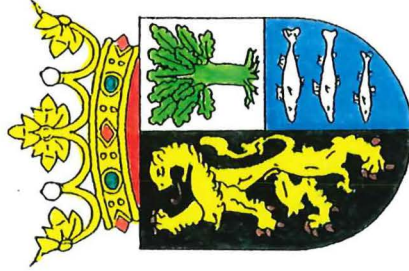
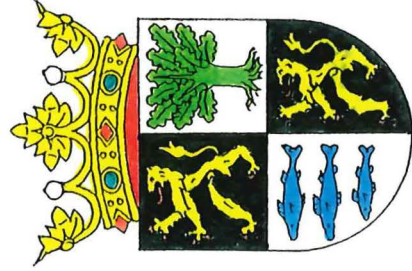

OIRSCHOT

OIRSCHOT

HOGE RAAD VAN ADEL

No. 96/282-27

2500 GK 's-GRAVENHAGE. 13 november 1996

Onderwerp: Gemeentewapen

POSTBUS 30416
BEZOEKADRES: NASSAULAAN 13
TEL: 0031-43-3811 FAX: 0031-43-3811
GIRO 17315

Bijlagen: 1

Gemeente

Nr.

AFD.	AFD.	Genw.	OIE	RAAD
A2		dd.	dd.	dd.

In antwoord op Uw brief van 8 oktober 1996, kenmerk MHS/POH, heeft de Hoge Raad van Adel de eer U het volgende mede te delen.

De hertog van Brabant voerde het gevierendeelde wapen Brabant-Limburg, hetgeen tot uitdrukking komt in de wapens van Oirschot en van Oost-, West- en Middelbeers. Door hiervan, zoals in het ontwerp van de Noordbrabantse Commissie het geval is, alleen de Brabantse leeuw over te nemen ontstaat een oneigenlijke situatie; er wordt dan niet meer verwezen naar de hertog, maar naar het gewest c.q. de provincie en het provinciale wapen hoort niet thuis in het wapen van een (ondergeschikte) gemeente.

Overigens kan de Raad zich verenigen met de keuze der elementen in het ontwerp. Hiervan uitgaande zou de Raad U het volgende wapen willen voorstellen:

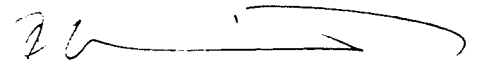
Doorsneden; I gevierendeeld; a en d in sabel een gaande leeuw van goud, getongd en genageld van keel; b en c in zilver een gaande dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; II gedeeld; a in azuur drie boven elkaar geplaatste baarzen van zilver; b in zilver een uitgerukte eikeboom van sinopel. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.

Gezien de ruimte in het schild kunnen de leeuwen beter gaande worden afgebeeld; in heraldische zin blijven het dezelfde leeuwen die, afhankelijk van de beschikbare ruimte, op de ene of de andere wijze kunnen worden weergegeven.

Voor de kleuren van het kwartier met de baarzen is zilver op blauw gekozen om zilver niet aan zilver te laten grenzen.

Indien U zich met dit voorstel kunt verenigen, kan het wapen worden aangevraagd volgens de bepalingen van bijgaand Koninklijk besluit.

DE HOGE RAAD VAN ADEL,

VOORZITTER,

SECRETARIS.

Burgemeester en wethouders
van de gemeente
Oirschot

nlw 22.11.96

HOGE RAAD VAN ADEL

No. 96/282-27

2500 GK 's-GRAVENHAGE, 13 november 1996

Onderwerp: Gemeentewapen

POSTBUS 30436
BEZOEKADRES: NISSAULAAN 18
TELEFOON: 045 450 070 - 3631712
GIRO: 1763105

Gemeente OIRSCHOT
(INCORPORATED)

1996

Nr.

AFD.	AFD.	BenW	CIE	RAAD
A2	.....	d.d.	d.d.	d.d. ....

ADVIES:

Bijlagen: 1

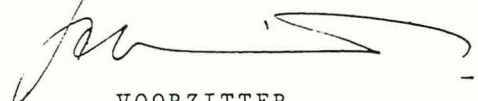
In antwoord op Uw brief van 8 oktober 1996, kenmerk MHS/POH, heeft de Hoge Raad van Adel de eer U het volgende mede te delen. De hertog van Brabant voerde het gevierendeelde wapen Brabant-Limburg, hetgeen tot uitdrukking komt in de wapens van Oirschot en van Oost-, West- en Middelbeers. Door hiervan, zoals in het ontwerp van de Noordbrabantse Commissie het geval is, alleen de Brabantse leeuw over te nemen ontstaat een oneigenlijke situatie; er wordt dan niet meer verwezen naar de hertog, maar naar het gewest c.q. de provincie en het provinciale wapen hoort niet thuis in het wapen van een (ondergeschikte) gemeente.

Overigens kan de Raad zich verenigen met de keuze der elementen in het ontwerp. Hiervan uitgaande zou de Raad U het volgende wapen willen voorstellen:
Doorsneden; I gevierendeeld; a en d in sabel een gaande leeuw van goud, getongd en genageld van keel; b en c in zilver een gaande dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud; II gedeeld; a in azuur drie boven elkaar geplaatste baarzen van zilver; b in zilver een uitgerukte eikeboom van sinopel. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.

Gezien de ruimte in het schild kunnen de leeuwen beter gaande worden afgebeeld; in heraldische zin blijven het dezelfde leeuwen die, afhankelijk van de beschikbare ruimte, op de ene of de andere wijze kunnen worden weergegeven. Voor de kleuren van het kwartier met de baarzen is zilver op blauw gekozen om zilver niet aan zilver te laten grenzen.

Indien U zich met dit voorstel kunt verenigen, kan het wapen worden aangevraagd volgens de bepalingen van bijgaand Koninklijk besluit.

DE HOGE RAAD VAN ADEL,

VOORZITTER,

SECRETARIS.

Burgemeester en wethouders
van de gemeente
Oirschot

Hoge Raad van Adel

Postbus 30436

2500 GK DEN HAAG

Ons kenmerk: MHS/POH

Uw kenmerk/brief:

Bijlagen: - 1 -

Onderwerp: pre-advies gemeentewapen

Oirschot, 8 oktober 1996

VERZONDEN 09 OKT. 1996

Geachte leden van de Hoge Raad,

In het kader van de gemeentelijke herindeling worden de gemeenten Oirschot en Oost-, West en Middelbeers per 1 januari 1997 samengevoegd tot één nieuwe gemeente.

Bij een nieuwe gemeente Oirschot hoort een nieuw gemeentewapen. De Stuurgroep Oirschot/Oost-, West- en Middelbeers heeft reeds haar voorkeur voor een ontwerp van de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde uitgesproken. Een afbeelding van dit wapen is bijgevoegd. De omschrijving luidt als volgt:

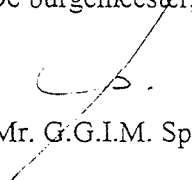
- * gevierendeeld, I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II in zilver een uitgerukte eikenboom van sinopel; III in zilver drie baarzen van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.

In dit Brabantse wapen staan de drie baarzen symbool voor de gemeente Oost-, West- en Middelbeers terwijl de eikenboom symbool staat voor de gemeente Oirschot.

Gaarne vernemen wij van u of dit ontwerp-wapen uw goedkeuring kan wegdragen. Onder andere in verband met de invoering van een nieuwe huisstijl stellen wij een spoedige reactie zeer op prijs.

Hoogachtend,
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN OIRSCHOT,
De secretaris, De burgemeester,

(J.P.C.M. Vriens)

(Mr. G.G.I.M. Speetjens)

POHP01.BR/BLZ. 1

GEMEENTE OIRSCHOT

Nr. 1997/ 24

Voorstel inzake nieuw gemeentewapen en gemeentevlag

Raadsvergadering d.d.: 25 februari 1997

Agendapunt nr. : 14

Aan de raad,

Door de Stuurgroep gemeentelijke herindeling is aan de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde gevraagd een ontwerp te maken voor een nieuw gemeentewapen en een nieuwe gemeentevlag.

Gemeentewapen.

Voor het nieuwe wapen zijn de in de "oude" wapens aanwezige symbolen geïnventariseerd. Vast staat dat Oirschot in het verleden (1320-1819) slechts één eigen symbool heeft gebruikt: de eik. Aanvankelijk werd een eikentak, later een niet nader te definiëren uitgerukte boom in het zegel geplaatst. De einde 17de-eeuwse wapenkaart van Jac. Le Roy laat voor Oirschot een zilveren schild zien met een groene boom. In de tweede helft van de 18de eeuw en begin 19de eeuw was men de mening toegedaan dat het vierleeuwenwapen dat van Oirschot was. Het eigen symbool van Oost-, West- en Middelbeers was aanvankelijk één baars (ca. 1350-1815). Na de toevoeging van Westelbeers werden drie baarzen voor de drie Beerzen in het schildhoofd van het wapen gevoerd. In de zegels werden aan deze eigen symbolen "heerlijke" toegevoegd: de wapens van de lokale heren. In het tweeherige Oirschot waren dat de hertog van Brabant en heren uit verschillende opvolgende families (Van Leefdaal e.a.). Ook in Westelbeers, dat tot het tweeherige Hilvarenbeek behoorde, zwaaide de Brabantse hertog de scepter met een andere half heer (eveneens Van Leefdaal e.a.). In Oost-, West- en Middelbeers was alleen de hertog van Brabant baas.

Omdat eenvoud bij een wapen voorop dient te staan stellen wij, conform het voorstel van de commissie, een combinatie voor van de beide oorspronkelijke dorpsymbolen met het oorspronkelijke Brabantse wapen. Beide gemeenten voerden dit in hun zegels/wapens. De omschrijving van het wapen wordt dan:

* gevierendeeld; I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II in zilver een uitgerukte eikenboom van sinopel; III in zilver drie baarzen van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.

Dit voorstel is medio 1996 door de Stuurgroep gemeentelijke herindeling ter beoordeling voorgelegd aan de Hoge Raad van Adel.

De Hoge Raad van Adel heeft aangegeven zich te kunnen verenigen met de keuze der elementen in het ontwerp, doch stelt voor om in het wapen naast de Brabantse leeuwen uit het wapen van de hertog van Brabant ook de Limburgse leeuwen op te nemen. De Hertog van Brabant voerde het gevierendeelde wapen Brabant-Limburg. De Hoge Raad van Adel is van mening dat door hiervan alleen de Brabantse leeuw over te nemen een oneigenlijke situatie ontstaat, omdat niet meer verwezen wordt naar de hertog maar naar het gewest c.q. de provincie. Wij delen deze mening niet. De in het wapen opgenomen leeuw refereert niet aan de provincie maar aan de hertog van Brabant, als heer van Middel- en Oostelbeers en halfheer van Oirschot en Westelbeers. Op basis van de beschikking van de Minister van Binnenlandse Zaken van 18 oktober 1977, houdende richtlijnen betreffende het verlenen van wapens, dient het wapen zo eenvoudig mogelijk te zijn. Het voorstel van de Hoge Raad van Adel is naar onze mening een veel te ingewikkeld wapen en resulteert bijvoorbeeld in een briefhoofd met

een bijna onherkenbaar wapen.

Gelet op het vorenstaande stellen wij u voor als nieuw wapen aan te nemen het wapen zoals voorgesteld door de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde en Hare Majesteit de Koningin te verzoeken het nieuwe wapen te verlenen.

Gemeentevlag.

Door de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde is eveneens advies uitgebracht over de nieuwe gemeentevlag. Het is thans gebruik om voor de kleuren en de symboliek van de vlag terug te vallen op het gemeentewapen. Een vlag dient eenvoudiger te zijn dan een wapen, zowel qua kleurstelling als symbolen. Wij stellen, conform het advies van de commissie, een banenvlag voor in wit en blauw, waarin op de witte baan aan de stokzijde één eikenblad is opgenomen. Een vlag met twee banen kan worden gezien als één gemeente, ontstaan uit twee voormalige gemeenten. Het eikenblad, afgeleid van de eikenboom in het wapen, kan het symbool van het nieuwe Oirschot zijn, waarbij ook kan worden verwezen naar de rijke flora in het gebied van de nieuwe gemeente.

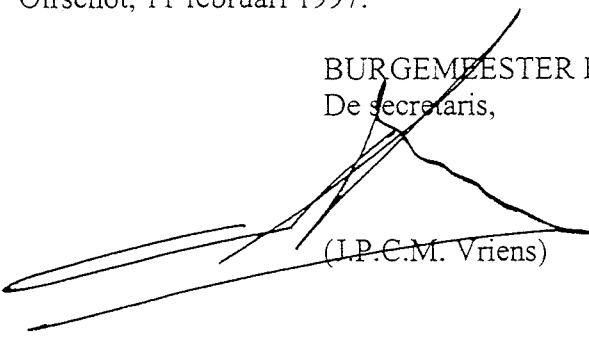
Gelet op het vorenstaande stellen wij u een nieuw wapen en een nieuwe vlag aan te nemen conform het ter inzage gelegde concept-besluit.

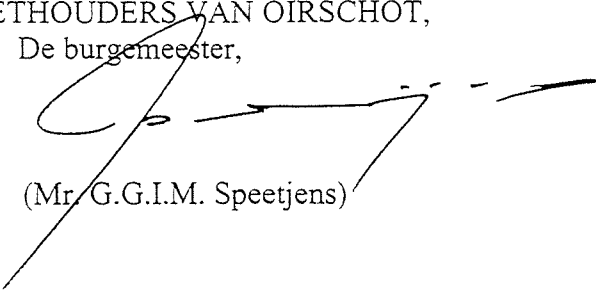
Oirschot, 11 februari 1997.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN OIRSCHOT,

De secretaris,

De burgemeester,

(J.P.C.M. Vriens)

(Mr. G.G.I.M. Speetjens)

Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden,
Postbus 20016,
2500 EA 's-Gravenhage.

Ons kenmerk: HSS

Uw kenmerk/brief:

Bijlagen: div.

Onderwerp: verlening gemeentewapen.

Oirschot, 13 maart 1997

VERZONDEN 18 MAART 1997

Mevrouw,

Krachtens besluit van 11 september 1996, houdende inwerkingtreding van de Wet van 11 september 1996 tot gemeentelijke herindeling, is met ingang van 1 januari 1997 het ontstaan van de nieuwe gemeente Oirschot -voortkomende uit de oude gemeenten Oirschot en Oost-, West- en Middelbeers- een feit.

Ingevolge het vorenstaande is -op voorspraak van de colleges van burgemeester en wethouders van Oirschot en Oost-, West- en Middelbeers- door de Stuurgroep gemeentelijke herindeling aan de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde gevraagd een ontwerp te maken voor een nieuw gemeentewapen. Het resultaat treft U bijgaand aan. Een 'eenvoudig' wapen, voorzien van beide oorspronkelijke dorpssymbolen én het oorspronkelijke Brabantse wapen. De omschrijving is:

* gevierendeeld; I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II in zilver een uitgerukte eikenboom van sinopel; III in zilver drie baarzen van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.

Voornoemd voorstel is in oktober 1996 ter beoordeling voorgelegd aan De Hoge Raad van Adel. De Hoge Raad van Adel heeft aangegeven zich te kunnen verenigen met de keuze der elementen in het ontwerp, doch stelt voor om in het wapen naast de Brabantse leeuwen uit het wapen van de hertog van Brabant ook de Limburgse leeuwen op te nemen. De Hertog van Brabant voerde het gevierendeelde wapen van Brabant-Limburg. De Hoge Raad van Adel is van mening dat door hiervan alleen de Brabantse leeuw over te nemen een oneigenlijke situatie ontstaat, omdat niet meer verwezen wordt naar de hertog, maar naar het gewest c.q. de provincie. Deze zienswijze wordt door ons niet gedeeld, aangezien de in het wapen opgenomen leeuw niet

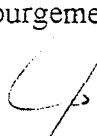
/BLZ. 1

refereert aan de provincie maar aan de hertog van Brabant als heer van Middel- en Oostelbeers en halfheer van Oirschot en Westelbeers én een gemeentewapen overeenkomstig de richtlijnen zo eenvoudig mogelijk dient te zijn.

Het voorstel van de Hoge Raad van Adel is naar onze mening een veel te ingewikkeld wapen en resulteert bijvoorbeeld in een briefhoofd met een bijna onherkenbaar wapen.

Gelet op het vorenstaande heeft de raad dezer gemeente op 25 februari jl. dan ook besloten het door de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde voorgestelde wapen aan te nemen (zie bijlage).

Wij verzoeken U dan ook vriendelijk het voorgestelde gemeentewapen te verlenen.

Hoogachtend, BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN OIRSCHOT, De secretaris,	De burgemeester,
	
(J.P.C.M. Vriens)	(Mr. G.G.I.M. Speetjens)

- Bijl.: - raadsvoorstel d.d. 11-02-1997
- raadsbesluit d.d. 25-02-1997
- gemeentewapen
- foto van Schependomszegel van dd. 10-11-1394
- brief van de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde dd. 09-09-1996
- brief van de Hoge Raad van Adel dd. 13-11-1996
- brief van het Streekarchief Zuid-Oost Brabant dd. 20-10-1987.

GEMEENTE

OIRSCHOT

Noordbrabantse commissie voor wapen- en
vlaggenkunde
t.a.v. dhr. J.Th.M. Melssen
Purmerstraat 14
5628 HE EINDHOVEN

Ons kenmerk: SH
Uw kenmerk brief: -
Bijlagen: boek
Onderwerp: gemeentewapen- en vlag

Oirschot, 9 juli 1997

VERZONDEN 16 JULI 1997

Geachte heer Melssen,

Het doet ons genoegen u mede te delen dat het nieuwe wapen van de gemeente Oirschot is goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 26 juni 1997. De Hoge Raad van Adel is accoord gegaan met het ongewijzigde voorstel.

Wij willen u hartelijk bedanken voor de medewerking bij het ontwerpen van zowel het gemeentewapen als de gemeentevlag. Als kleine attentie vindt u hierbij het boek 'Verguld met de Guld' dat is uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van gilde Sint Sebastiaan uit Oirschot.

Zodra het wapendiploma binnen is sturen wij u, zoals gevraagd, een foto van het wapen en van de gemeentevlag.

Hoogachtend,
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN OIRSCHOT,
De secretaris, De burgemeester,

(J.P.C.M. Vriens)

(Mr. G.G.I.M. Speetjens)

WAPENCIE. BLZ. 1

Deken Frankenstraat 3, 5688 AK Oirschot - Postbus 11 5688 ZG Oirschot
Telefoon: (0499) 58 33 33 - Rabobank Oirschot 13.88.02.319
Telefax: (0499) 57 42 35 - Postrekening 1069032

Jan, de vlag is gepresenteerd op koningsdag, t.o.v. de geadresseerden; en op de open gemeentevergadering (door de burg. d.m.v. een zij door de burgemeester van de kerk toegevoerd) met de vlag wapperend mee-voeren! v.l.g. Frits

WIJ **B**EATRIX, BIJ DE GRATIE GODS,
KONINGIN DER NEDERLANDEN,
PRINSES VAN ORANJE-NASSAU,
ENZ. ENZ. ENZ.

Besluit van 26 juni 1997
no: 97.001384,
houdende verlening van een
wapen aan een gemeente

Op de voordracht van Onze Minister van Binnenlandse
Zaken van 17 juni 1997, no BK97/1088, directoraat-
generaal Openbaar Bestuur, afdeling Kabinetszaken.

Gelezen het verzoek van burgemeester en wethouders van
Oirschot van 13 maart 1997, kenmerk HSS, tot verlening
van een wapen aan deze gemeente;

G e l e t o p het besluit van de Soevereine Vorst van
24 december 1814, nr. 32, en het Koninklijk besluit van
23 april 1919, Stb. 181;

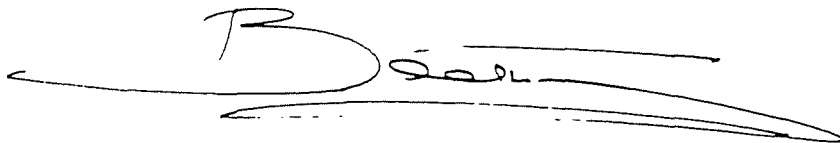
Gezien het advies van de Hoge Raad van Adel;

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

Aan de gemeente Oirschot een wapen te verlenen, waarvan
de beschrijving luidt als volgt:
"Gevierendeeld; I en IV in sabel een leeuw van goud,
getongd en genageld van keel; II in zilver een
uitgerukte eikenboom van sinopel; III in zilver drie
boven elkaar geplaatste baarzen van azuur. Het schild
gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee
parels".

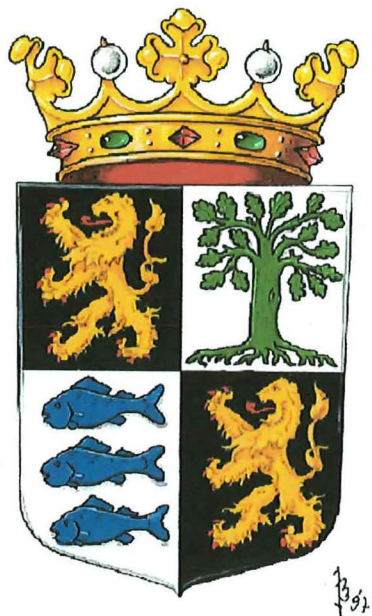
Onze Minister van Binnenlandse Zaken is belast met de
uitvoering van dit besluit.

's-Gravenhage, 26 juni 1997

DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN,

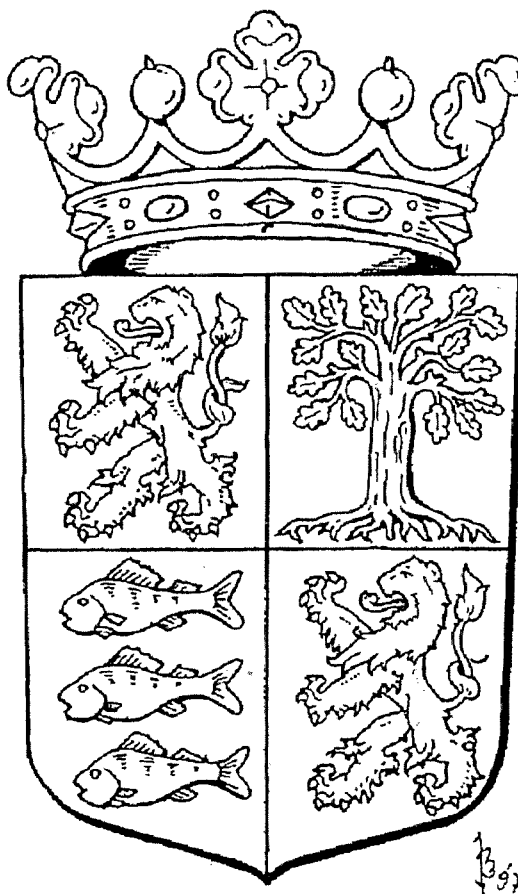
Gemeente.

OIRSCHOT

NB

K.B. 26 juni 1997,
nr. 97.001384

Gevierendeeld; I en IV in sable een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II in zilver een uitgerukte eikenboom van sinopel; III in zilver drie boven elkaar geplaatste baarzen van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.

Gemeente

OIRSCHOT

NB

K.B. 26 juni 1997,
nr. 97.001384

Gevierendeeld; I en IV in sabel een leeuw van goud, getongd en genageld van keel; II in zilver een uitgerukte eikenboom van sinopel; III in zilver drie boven elkaar geplaatste baarzen van azuur. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.

